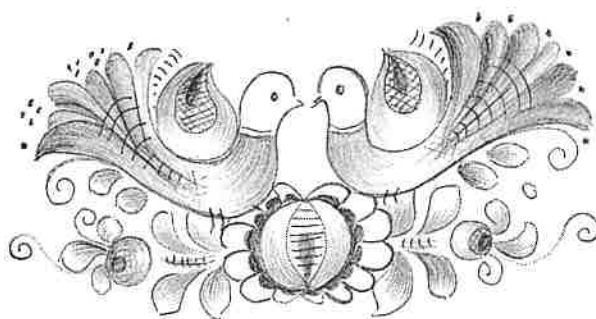

Základní škola Růžd'ka, okres Vsetín

Projekt

Pověz mi, jak to tenkrát bylo ...

Obsah:

Úvod	3
1 Tradice a zvyky na Valašsku a v Růžďce během roku	4
1.1 Masopust a velký půst	4
1.2 Od Velikonoc do letnic	5
1.3 Žně a dožínky	6
1.4 Pout' a hody	7
1.5 Vánoce a ostatní zimní svátky	7
2 Valašský kroj a lidový oděv	9
2.1 Mužský kroj	9
2.2 Ženský kroj	11
3 Lidové písně z Valašska	16
4 Básně z našeho okolí	21
5 Lidová strava na Valašsku a v Růžďce	41
5.1 Zemědělská produkce	41
5.2 Úcta ke chlebu	43
5.3 Vdolky	44
6 Tradice vypalovaných obrázků	47
7 Dřevořezba	54
8 Slovníček valašského nářečí	57
9 Soubor povídek Antonie Dančákové	70
Závěr	88
Resumé.....	89
Seznam použité literatury	90

Úvod

Obec Růžďka se nachází v malebném údolí Valašska – v okrese Vsetín ve Zlínském kraji. O Růžďce, která patří k nejstarším obcím vsetínského panství, se poprvé dozvídáme k 24. červnu 1505 (Ruozdczka). Tehdy byla do zemských desek v Olomouci zapsána smlouva, která je prvním svědectvím o přináležitosti obce k vsetínskému panství. K němu přináležela až do roku 1848. V polovině 17. století se od Růžďky oddělila obec Bystřička.

Obec Růžďka má bohatou historii a je úzce spjata s tradicí valašského folkloru. Naše děti se do tohoto krásného prostředí Valašska narodily a žijí v něm.

Mým přáním bylo připomenout dětem historii své obce, zvyky a tradice jejich pradědečků a prababiček. V zapomnění by neměly upadnout skvosty, jakými jsou valašské písně, tance, básně, povídky a vzpomínky našich předků.

Projekt, který bych ráda představila, si klade za cíl seznámit děti alespoň s krátkými ukázkami jednotlivých témat.

Součástí tohoto projektu jsou metodické pokyny pro učitele a pracovní listy pro děti, které jsou směřovány tak, aby si děti v každé výchově (pracovní, výtvarné, hudební či literární) vyzkoušely své znalosti a dovednosti z valašského prostředí, které jejich předkové ovládali a byly součástí jejich každodenního života.

Velké poděkování patří všem milým a ochotným lidem z Růžďky a blízkého okolí, kteří si udělali čas a zavzpomínali na dobu svého dětství a mládí. Všem, kteří mi dali k dispozici pro potřebu Základní školy v Růžďce vzácné materiály, které jsem mohla s jejich laskavým svolením zveřejnit.

Milena Dančáková

Fotografie č.1: Pohled na vesnici Růžďku
Zdroj: [2]

1 Tradice a zvyky na Valašsku a v Růžďce během roku

Během roku se na Valašsku slavilo šest velkých svátků. Novoročí, masopust, Velikonoce, Svatodušní svátky, hody a Vánoce. Církevní svátky byly těsně propojeny s lidovými obyčejí.

1.1 Masopust a velký půst

Tříkrálovými pochůzkami končil rozsáhlý obyčejový cyklus vánoční. V tuhé *tříkrálové a hromničné* zimě však společenský život na valašské vsi neustal, ba naopak. Konaly se svatby, mládež se scházela na přástkách (společné předení na kolovratu), připravovaly se zabijačky a tanečních zábav se v tomto čase konalo nejvíce v roce.

Masopust vrcholil ve třech dnech před prvním postním dnem, před *Popeleční středou* (též *Škaredou středou*). Název *Škaredá středa* se také někde užívá o Velikonocích před Zeleným čtvrtkem. Ve vědomí, že zakrátko nastane dlouhý půst, dopřávali si lidé dosytosti jídla, tance, zpěvu a bujného veselí. Typickým masopustním jídlem byly smažené koblihy. Na mnohých místech Valašska se konaly masopustní průvody. Byly to obchůzky maškar, které dostávaly od hospodyně dary, nejčastěji pečivo.

Spolu s basou se o půlnoci na masopustní úterek pochovalo i bujné veselí a dobré jídlo. Někde se ovšem s masopustem loučili i na *Škaredou středu*.

V dodržování půstu nebylo jednoty. Ti nejhrolivější zachovávali půst po celých čtyřicet dnů, nejčastěji se však udává pouze středa a pátek jako dny velkého půstu. Každá vesnice a rodina se různila svým upraveným jídelníčkem v postním období – většinou se však vařily polévky, kyselice, krupice a kaše.

Dva týdny před Velikonocemi, na Smrtnou neděli, se z obce vynesla Mařena (Morana) a do vsi se mládež vrátila s májíčkem, symbolem nového léta.

O týden později, na Květnou neděli, se v římskokatolickém kostele světily *kočičky*, jívové ratolesti.

Fotografie č.2: Pochovávání basy
Zdroj: [1]

Fotografie č.3: Vynášení Mařeny (Morany)
Zdroj: [1]

1.2 Od Velikonoc do letnic

Velikonoce patřily k největším svátkům v roce. V každé chalupě se na tyto svátky pečlivě připravovali. Čistilo se, uklízelo, pořizovalo nové nádoby. Hodně se vařilo a peklo, pokud bylo ovšem z čeho.

Na Zelený čtvrtek nastal velký půst a vládl až do Bílé soboty. Největší půst se dodržoval na Velký pátek. I ten největší kuřák si nezapálil a nepil se alkohol. Nejen v Růžďce bylo zvykem se jít časně zrána umýt do potoka. Lidé věřili tomu, že budou po celý rok zdraví. Velký pátek se světil jako velikonoční neděle, hodně lidí přicházelo do kostela na bohoslužby. Připomínalo se ukřižování Ježíše Krista.

O Bílé sobotě se zachovával pracovní klid, neprováděly se žádné hlučné práce. Hospodyňky měly však plné ruce práce s poslední přípravou na velikonoční neděli a pondělí.

Na velikonoční neděli (vzkříšení) byl zdejší evangelický kostel v Růžďce hojně navštěvovaný, účast na bohoslužbách činila až 600 lidí.

V pondělí velikonoční chodili chlapi na *šmigrúst* (pomlázku). Vstali už časně ráno a těšili se, jak děvčata zastihnou ještě v posteli a tatarem nebo jalovcem je vyšlehají. Zvykem bývalo, že s sebou nosili tzv. *budačku* (od slova budit). Byl to nápoj, který chlapcům připravil jejich otec. Smíchal nějaký alkohol například s malinovou šťávou, aby nebyl tak silný. Chlapci pak chodili po *šmigrústě* a *budačku* děvčatům nalévali. Od nich pak dostali sladkosti a velikonoční vajíčka (kraslice).

Zvláštním zvykem, který měla v oblibě na velikonoční pondělí rozjařená omladina, bylo *vynášení věcí*. Nejčastěji v noci nebo časně zrána, kdy hospodář ještě spal, mladí výrostci vynášeli ze stodol a kůlen části vozu, pluhy, brány a různé hospodářské nářadí. To pak rozmísťovali na nepřístupná místa, nejčastěji na stromy, střechy apod. Není divu, že hospodář byl pořádně rozzlobený, než si během dne všechny věci našel a dal na původní místo.

Tento zvláštní zvyk, který někde probíhal už na Bílou sobotu, zachytila ve svých povídkách paní Antonie Dančáková z Růžďky takto:

„Tajak všude jinde, bývalo ve šmigrúst aj na valašských dědinách veselo. Už hned na Bílou sobotu dělávali ogaři ledajaků paškuđu. Bývaly u chalup negde trochu bokem, tak za chlévem u hnoja, ty domečky tělesnéj ľudskéj potřeby a tož ty bývaly kolikrát zeřaděné u silnice představujíc budy na púti. To bylo co počut, jak usedlí gazdové sakramentili, dyž museli jet ráno pro svůj „kabinét“ na druhý konec dědiny s tragačem. Anebo gdyž nechál nekery hospodář vůz, nebo pluh venku na dvoře. To moh s jistů počítat, že ho ráno najde na lípě, nebo za komínem na střeše. Darebníci jedni, síly měli, tož sa jim chtělo smýkat sa s heblama do výšky ...“

Citace č.1: Od Antonie Dančákové

Zdroj: [1]

Po Velikonocích v předvečer prvního máje stavěli chlapi svým vyvoleným pod okny májku. V Růžďce se velký máj (asi 15 m vysoký smrk) stavěl na dolním konci vesnice u hospody. Místní lidé ho ozdobili barevnými pentlemi a na vršek máje připevnili vlaječku. Koncem května proběhlo *kácání mája*. Lidé si užívali zábavy, májový řečník měl připravený proslov, účinkující v maskách předváděli scénky. Zapřažené kozy v ověčeném voze čekaly na své vystoupení, hajný z povzdálí za ozdobenými břízkami pozoroval zloděje, kteří kradli z lesa stromy (řezali je dřevěnými pilami), aby je v pravou chvíli překvapil. Takovými a dalšími scénkami se lidé vesele bavili.

Tradice *řácání mája* byla podle pamětníků i svým způsobem nebezpečná. Mnoho přihlížejících se chtělo při padání májky zmocnit vlaječky, která byla na samém vršku. Při pádu májky hrozilo nebezpečí úrazu.

Začátkem léta se slavily svatodušní letnice. V neděli byl sváteční den se svátečním jídlem. Na svatodušní pondělí se jedlo mimo dům, celé rodiny vycházely na svá oblíbená místa za vesnicí. Z několika kamenů si lidé složili ohniště, nanosili dříví a na rendlíku, který si přinesli z domu, smažili vaječninu. V družné zábavě vydrželi u ohně až do setmění.

I když se s pasením dobytka začalo většinou už před letnicemi, považoval se výhon dobytka o svatodušním pondělí za oficiální započetí letní pastvy, na různých místech Valašska byl provázen mnohými obyčejí.

1.3 Žně a dožínky

Žně připadaly většinou na začátek měsíce srpna. Po válce byla sklizeň zralého obilí prováděna pouze ručně. Zralé obilí se posekalo kosou a svázalo do snopů. Vždycky asi devět snopů se stavělo do tzv. „panáků“. Ječmen a oves jsou nízkého vzrůstu, proto se stavěly jednotlivé snopy samostatně.

Fotografie č.4: Sklizeň ovsa

Zdroj: [1]

Pro žence to byla práce namáhavá a náročná. Není divu, že se těšili na konec žní a poslední den žňových prací probíhal v rozjařené náladě. Ženci zpívali o brzkém skončení těžké dřiny a těšili se na bohatou hostinu od hospodyně. V Růžďce se o dožínkách pravidelně pekly podlesníky.

Když bylo obilí dobře suché, svázelo se do stodol k mlátičkám. Lepší mlátičky třídily obilí podle kvality a velikosti zrna. Mezi 1. a 2. světovou válkou, kdy ještě nebyla elektřina, se zralé obilí mlátilo cepem. Byla to velmi zdoluhavá a namáhavá práce. Nikdo při mlácení cepem nesměl vyjít z rytmu a musel mlátit v přesném směru, aby netrefil souseda. Sláma se pak musela vybrat z obilí, zrno čistit, aby se zbavilo plev.

Po žních následovala lehká, plýtká orba do hloubky 5 cm, aby se zabránilo růstu plevelů a vysychání vláhy. Vlastní setba obilí na další sezónu se prováděla přibližně do 20. září.

Po žních bylo možno spatřit řady koňských a kravských povozů, které směřovaly do dvou mlýnů na Bystřičce (Českův mlýn a Michalíkův mlýn). Tam se obilí semlelo na mouku. Po založení JZD v padesátých letech se mletí mouky pro soukromníky zrušilo a mlely se jen krmné směsi pro dobytek a soukromí zemědělci z pasek vozili obilí až na Hovězí (Hromadův mlýn) a do Horního Lidče.

1.4 Pout' a hody

Výjimečnou událostí během roku byla pout'. Nad všechny poutní místa vynikaly hory Hostýn a Radhošť, kde se každoročně vydalo procesí poutníků z celé výchovní Moravy. Nebyla to jednodenní záležitost jak dnes, kdy se poutě zkrátily na jediný den. Na pout' si lidé vyšli tak na čtyři, pět dnů. Poutníci z větší dálky přespali po cestě v některé z chalup, kde dostali i večeři a druhý den pokračovali v cestě dál.

Na pouti navštívili kostel, zastavili se u řemeslníků s jejich zbožím a okusili vzácné pochoutky: turecký med, nejrůznější pemíky, ořechy, mandle a cukrovinky. Dětem přinesli domů něco dobrého.

V Růžďce připadá pout' na svátek Bartoloměje, tedy koncem srpna. Když svátek vyjde na všední den v týdnu, pout' se koná další neděli.

Největší podzimní slavností prostého lidu byly hody. Od konce 18. století se slavily jednotné císařské hody v třetí neděli říjnovou, leckde ještě dlouho „*po staru drželi*“ hody kateřinské, martinské a jiné.

Před hody se důkladně uklízelo, peklo a vařilo, zvali se příbuzní. Hlavním hodovým jídlem byla husa nebo jiné maso.

V Růžďce se konají hody 18. října na svátek Lukáše. Když svátek vyjde v týdnu, hody následují další neděli.

1.5 Vánoce a ostatní zimní svátky

Zimní svátky se přihlásily adventem. Adventní čas začíná čtvrtou neděli před Vánocemi. Očekává se „příchod“ neboli narození Ježíše Krista – Vykupitele, Mesiáše. O adventu bylo zvykem dodržovat dlouhý předvánoční půst. Děti pak o to radostněji vítaly mikulášskou nadílku, která spočívala jen v sušeném ovoci, v jablkách a pečivu. Z jednoduchého těsta, někde i z kynutého, se pekli čerti a mikuláši. Zdobili se zrnky pepře, hrachu, novým kořením i pohankou.

Největšími svátky roku byly Vánoce. V dávnější minulosti lidé pečlivě dodržovali vánoční obyčeje, které měly zabezpečit hospodářskou prosperitu, zdraví a šťastný život rodiny po celý rok. Snažili se co nejlépe plnit věrské praktiky, církevní i lidová ustanovení.

Z půstu o adventu se nejpřísněji dodržoval půst o Štědrém dni, proto také ještě den předtím se každý snažil pořádně najíst. Někde v rodinách vydrželi o Štědrém dni nepojíst až do večera, jinde měli v poledne alespoň polévku. Tradovalo se, že kdo se postí, uvidí večer „zlaté prasátko.“

Štědrý den byl plný práce. S úklidem pomáhaly i děti, těšily se na zdobení stromečku. Jako ozdoby jim posloužilo pečené cukroví, ořechy, jablka, sušené ovoce. Naše babičky si jako ozdoby zabalovaly kostky cukru do staniolu, baňky pro ně byly ještě vzácností.

Pozdě odpoledne se chystal štědrovečerní stůl. Na valašském štědrovečerním jídelníčku byly znát výrazné sociální rozdíly. Lidé z Růžďky vzpomínají na skromnou večeři, často se ani nelišila od běžných jídel. Když nebyla krupice, spokojili se i se šrotovou buchtou a čajem. V jiných místech Valašska dbali na štědrovečerní stolování a položili na stůl všechno, co se v hospodářství urodilo. Platilo, že na stole má být trošku od všeliké úrody. A když ne na stole, tak aspoň pod stolem nebo pod vánočním stromkem. Například koš

brambor, řepa, hrstečky obilí, apod. Dárčky pro děti byly velmi skromné, nejčastěji to bylo něco dobrého k jídlu.

O Štědrém dni pamatovali hospodáři i na svůj dobytek, kterému se snažili „přilepšit“. Krávy dostaly kvalitnější seno, více šrotu (mletého obilí), slepice dostaly pšenici místo ovsu nebo ječmene.

Hod boží vánoční připadá na 25. prosince, slavilo se narození Ježíše Krista. Tento svátek byl rodinnou záležitostí. Rodina držela pospolu, nesmělo se nic dělat, dokonce ani péci.

Na Štěpána skončilo sváteční rodinné uzavření, známí se začali navštěvovat, děti chodily po koledách.

Nový rok byl také dnem svátečním, na různých místech Valašska se svými obyčejí.

2 Valašský kroj a lidový oděv

Valašský kroj byl původně oděvem pastýřského lidu, a proto postrádal výstřednější pestrost. Jeho uměřený vkus spočíval v účelné jednoduchosti. V tradičním lidovém oděvu na Vsetínsku nebylo v základě odlišných součástí pro oblečení všední a sváteční. Obecně je možno říci, že nové pořízené součásti se dlouho nosily jako sváteční; obnošené pak přešly do oděvu všedního.

Lidový oděv v našem kraji v celém svém historickém vývoji až do 2. poloviny 19. století vycházel především z přírodních materiálů, získaných podomáckým zpracováním surovin rostlinného nebo živočišného původu – lnu, konopí, ovčí vlny a kůže. K ozdobám používali mosaz, perleť a stříbro.

2.1 Mužský kroj

Mužský kroj se skládal z košule, nohavic a bruncleku. Jako ochrana proti zimě se používaly huně, haleny, župice a kožuchy.

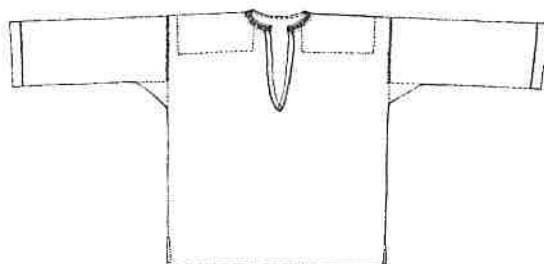
Košile – „košula“, „košela“

Košile měla rovný střih, původně se šila z celé šířky ručně tkaného plátna. Pod paží se všily čtverečky plátna – tzv. „cvikle“. Na ramenou v místech, která nejvíce trpí opotřebením, byla košile zpevňována našitým sedlem zvaným „plat“ nebo „lata“. Výstřih měl tvar nízkého rovnoramenného trojúhelníka. Rozparek byl přesně na píd' dlouhý a jeho konec se zpevnil řetízkiem – „stávkem“. „Obojek“ – stojatý límeček – byl úzký na malíček. Košile tedy byla dost volná a ramenní šev spadl poměrně hluboko pod rameno.

Až do 2. poloviny 19. století se udrželo jako materiál na košile domácí ručně tkané plátno lněné, v malé míře i konopné. Na všední den byly lněné košile ze silnějšího plátna „pačiskového“, sváteční se šily z plátna tenkého. Od poloviny 19. století se na sváteční košile používá i plátno bavlněné.

Literární záznamy se shodují v tom, že košile nebyvaly vyšité na prsou, ale pouze na obojku, dále ozdobnými stehy pod obojkem, kolem rozparku a na okraji rukávů, volným švem se připojovaly rukávy. Výšivka na obojku byla provedena hustým křížkovým stehem. U krku se košile zapínaly mosazným špendlíkem – „špendlem“. Rozparek se spínal „kotulou“, „spinkou“, „zapínákem“, obvykle z perletí, ale i kostěnou nebo mosaznou, ojediněle i stříbrnou, zdobenou rytým dekorem.

Košile patřila k naturálnímu platu čeledi (např. Rous uvádí z Růžďky dvě košile v ročním platu kravařů). Na salaších se košile pastevců z hrubého plátna celou sezónu nepraly, takže byly nejen černé a zakouřené, ale i napuštěné tukem, který chránil před hmyzem. Při nedostatku teplých oděvních součástí se za chladna oblékalo i více košil najednou.

Vyobrazení č.1: Součást mužského kroje, košile

Zdroj: [4]

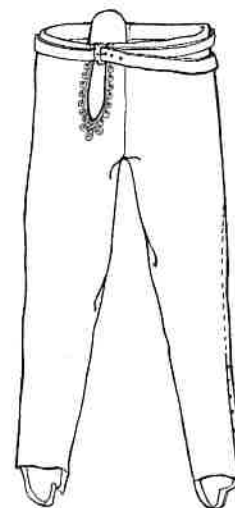
Kalhoty – „nohavice“

Nohavice byly přiléhavé. Na celém území Vsetínska se nosily nohavice s jedním rozparkem k pravému boku, překrytým ozdobně obstřiženým kouskem téhož sukna jako nohavice, zvaným „lacek“ nebo „lypač“. V pase bylo sukno přehnuto do „lémca“, kterým se provlékal řemen. V dolní části na vnější straně lýtek byly nohavice nesešité a zapínaly se na háčky – „haklíky“.

Nohavice se šily z domácí „huně“ v barvě bílé i „buré“ (hnědé). V pozůstalostech z 1. poloviny 19. století se také uvádějí nohavice bílé i modré. Obecně se v průběhu 19. století na většině území Vsetínska stávají bílé nohavice všednější, na svátek převládaly nákladnější nohavice z tmavomodrého – „vsackého“ sukna. Na jižním Vsetínsku přetrvávaly bílé nohavice déle i jako sváteční. Modré nohavice se podšívaly bílým suknem, bílé byly bez podšívky.

Výzdoba na nohavicích byla střídá. Podle dochovaných dokladů z 19. století byl rozparek lemován červeným suknem a zdoben jednoduchým šňurováním harasovými šňůrkami v drobných smyčkách, na bílých nohavicích v barvě modré, na modrých světleji modré. Harasová šňůrka téže barvy byla našita i na bočních švech.

Řemen – „opasek“ byl z hovězí kůže, jen asi 3 cm široký, zdobený vybíjenými cvočky nebo tlačeným dekorem. Byl provlečen límcem nohavic, v místě rozparku zapjat obvykle mosaznou přezkou a ještě jednou volněji otočen kolem boků.

Vyobrazení č.2: Součást mužského kroje, kalhoty
Zdroj: [4]

Kalhoty – „plátěnký“

Byly součástí letního oblečení všedního, pracovního. Šily se ze silnějšího ručně tkaného lněného plátna „pačiskového“ i konopného, měly nepříliš široké nohavice s rovnými (neroztřepenými) dolními okraji. Rous cituje v kronice část dožínkové písně z Růžďky: „Gazdo náš v plátěnkách, enom nám nachystaj ve sklénkách.“

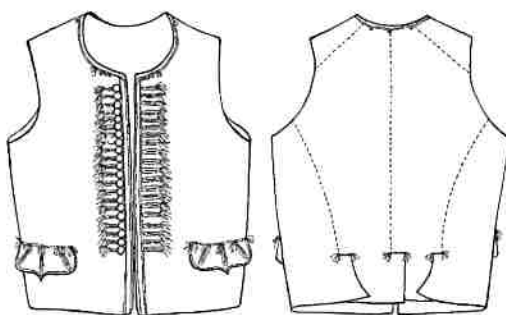
Udržely se déle než soukenné nohavice tradičního střihu, přitom se však nezachoval ani jediný exemplář.

Vesta – „brunclek“, „bruclek“

Brunclek je jednou z těch oděvních součástí, jejichž střih byl i na Valašsku ovlivněn historickou módou.

Bruncleky na Vsetínsku jsou bez výstřihu i límečku, dlouhé pod pas (45 – 50 cm), na koncích zádočných švů mají tři šosky – střední rovný, krajní šikmé. Dolní okraj je neolemován, na bocích jsou našité ozdobné patky kapes. S rozšířením sukna barvy červené začátkem 19. století převládla tato barva na brunclecích na většině území Vsetínska, bruncleky barvy fialové se udržely v Novém Hrozenkově a Velkých Karlovicích. V pozůstalostech z 1. poloviny 19. století jsou záznamy i o brunclecích modrých, pravděpodobně pro starší muže. Bruncleky mají obvykle podšívku z bílého sukna, na ní našitou kapsu z režného plátna.

Ozdobné našívání šňůrek na bruncleky se na Vsetínsku provádělo v menší míře než v sousedních krojových okrscích (Valašskokloboucko, Rožnovsko). Harasové nebo hedvábné šňůrky tmavomodré, na fialových brunclecích hedvábné šňůrky žluté nebo žlutozelené lemují okraje (kromě dolního) a naznačují husté dírky po stranách přednic (kolem dvaceti i více). Z nich však jen 2 – 3 horní na levé straně jsou prostřižené. Konce šňůrky jsou rozčesány do trapečků – „ščiček“. Stejného počtu jako naznačené dírky jsou na pravé straně blíž k okraji našité drobnější kovové „bombíky“ většinou polokulovité poněkud zploštělé, mosazné mají i rytý nebo reliéfní dekor. Stejně knoflíky jsou našity po třech i na patkách kapse, kde ze tří vyznačených dírek je jen prostřední prostřižená. Zada jsou u červených bruncleků hladká, bez šňurování, jen okraj šosků je zpevněn hedvábnými stehy. V horní prostřižené dírce se uzavíral jeden cíp šátku, obvykle červeného tištěného, jehož protilehlý cíp se pod brunclekiem podsunul k levé paži. Mládenci mívali údajně v této dírce modrou nebo červenou pentličku.

Vyobrazení č.3: Součást mužského kroje, vesta
Zdroj: [4]

Jak už bylo zmíněno, jako ochrana proti zimě se používaly huně, haleny, župice a kožuchy. Z vyjmenovaných kabátů byla nejsvátečnější župica, většinou zelené, hnědé, modré či bílé barvy.

Na hlavě nosili Valaši beranice, čepice a černé starodávné klobouky (širáně, husárky, pastýřské, aj.).

Nejstarším obutím mužů byly krpce z vepřové nebo hovězí kůže. Z nich se vyvinuly houněné papuče podšité kůží.

2.2 Ženský kroj

Součástí ženského kroje byly rubáč, rukávce, svrchní sukňe, kordulka. Sukním nesešitým se říkalo „kasanka“, „fěrtoch“, „šorec“. Sukním sešitým zase „kanafaska“, „vlněnka“, „pamučka“, „tlačénka“.

Rubáč byl vlastně předchůdcem ženské košile. Rubáče se přestaly nosit ještě před koncem 19. století, kdy je košile a spodnice nahradily. Na rubáč se oblékaly bohatě vyšíváné rukávce. Na rukávce se dala kordulka z barevného sukna. Na svrchní sukničce se oblékal fěrtošek, jakási zástěra, barvená barvami od světle modré až po tmavomodrou.

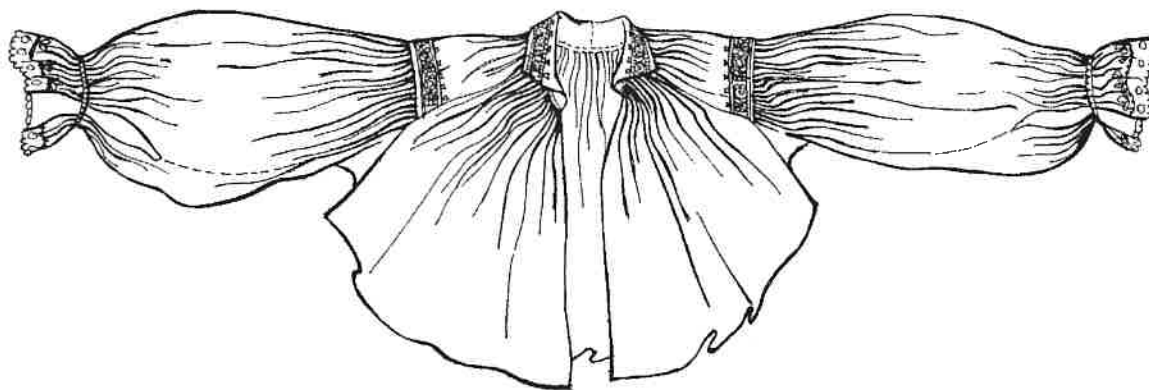
Rukávce

Rukávce jsou jedna z mála součástí tradičního oděvu, u níž je ještě možno sledovat určité místní rozdíly ve výzdobě. Všední rukávce – „každodňové“ se šily ze silnějšího lněného plátna, buď se nevyšívaly vůbec nebo jen ozdobnými stehy na úzkém límečku – „obojku“ a „příramcích“ (podél průramku). Rukávce sváteční byly z tenkého domácího plátna lněného, od 20. let 19. století i bavlněného (nástup bavlněných oděvních součástí není však na celém území Vsetínska časově shodný) a byly zdobeny výšivkou na límečku, příramcích a „taclích“ (nabíraných koncích rukávů). Zapínaly se u krku na knoflíček, špendlík nebo se i svazovaly šňůrkou (Lužná), někde ještě spínaly na přednicích perleťovou sponou. Tyto rukávce měly většinou přednice dvojdílné, jen v Novém Hrozenkově se šila přednice z jednoho kusu s hlubokým rozparkem. Pozdější rukávce z konce 19. století měly přednici vcelku a rozparek se zapínal na knoflíčky.

Rukávy byly našasené do příramků z plátna z části zdvojeného. Šířka a délka rukávů byly různé. Příbíl píše o starších rukávcích s užšími delšími rukávy ukončenými vyšívaným páskem a širšími taclemi, zatímco novější měly baňaté rukávky s páskem a úzkými taclemi nebo bez nich.

Na většině území Vsetínska se až do zániku tradičního oděvu udrželo na svátečních rukávcích vyšívání v barvě modré, obvykle ve dvou odstínech, prováděné dřívě hedvábím, po rozšíření bavlny bavlněnou nití – „pamukem“; v detailech bylo doplňováno i jinou barvou, nejčastěji smetanově žlutou. Rostlinný geometrizovaný ornament byl vyšit plochým stehem – „na kladeno“.

Spona k rukávcům – „kotula“, „spinka“ – stejného tvaru jako spona k mužským košilím, pouze menšího průměru, byla rovněž z perleti, ojediněle i ze stříbra, zdobená rytým dekorem.

Vyobrazení č.4: Součást ženského kroje, rukávce

Zdroj: [4]

Zástěra – „fěrtoch“, „fěrtúšek“, „přednica“

Zástěra, většinou na Vsetínsku nazývaná „fěrtoch“, ale i „přednica“, „přennica“ nebo „fěrtúšek“, vykazuje neobyčejnou jednotnost, jak je možno sledovat od údajů z 2. poloviny 18. století až do zániku tradičního lidového oděvu koncem století devatenáctého.

Lněné tištěné fěrtochy se nezachovaly. Podle záznamů se už v třicátých letech 19. století nosily modrotiskové fěrtochy bavlněné. Jsou obvykle ze tří šířek plátna už před barvením sešitých, oboustranně potisknutých vzorem v barvě bílé a světle modré, na jedné straně pouze na okolnici, na druhé kromě okolnice i drobným vzorkem po celé ploše.

Zástěry měly stejnou délku jako sukně – do půl lýtek. Podle pamětníků a zachovaných fotografií se používala cele potištěná strana fěrtochu při svátečnejších příležitostech, hladká strana (jen s okolnicí) byla všednější.

Nejvíce zachovaných fěrtochů pochází z dílny barvíře Černocho z Rožnova, odkud se šířily prodejem na jarmarcích hlavně na Horní Vsacko ještě v prvních desetiletích 20. století.

Jiným druhem tištěných zástěr jsou tmavomodré fěrtúšky s pozitivním tiskem olejovými barvami pouze na okolnici, na každé straně s jiným vzorem i jinou barvou. K tisku se používalo barvy světlomodré, žluté a zelené. Tyto zástěry byly rozšířeny hlavně na jižním Vsetínsku a většinou pocházely z dílen valašskoklobouckých barvířů.

Tlačené fěrtochy se nosily na svátek i na všedno. Udržely se v lidovém oděvu poměrně dlouho, později jen jako všednější, když je na svátek už nahradily zástěry z továrně vyráběných materiálů.

Vyobrazení č.5: Součást ženského kroje, zástěra
Zdroj: [4]

„Kordulka“, „frydka“, „kabátek“

Vzhledem k svému materiálu a střihu nemohly být kordulky po zániku oděvu z tradičních materiálů tak upotřebeny jako jiné oděvní součásti, a proto se jich zachovalo poměrně hodně v muzeích i v soukromém majetku. Před zánikem tradičního oděvu byly tedy na Vsetínsku v užívání dva různé druhy kordulek:

Kordulka z červeného – „holanského“ sukna dlouhá 33 – 39 cm, takže nedosahuje až do pasu, má větší okrouhlý výstřih, tři švy na zádech jsou v pase ukončeny tuhými „faldičky“ – na bočních švech po čtyřech, na středním dva. Sukno se podšívalo hrubým plátnem

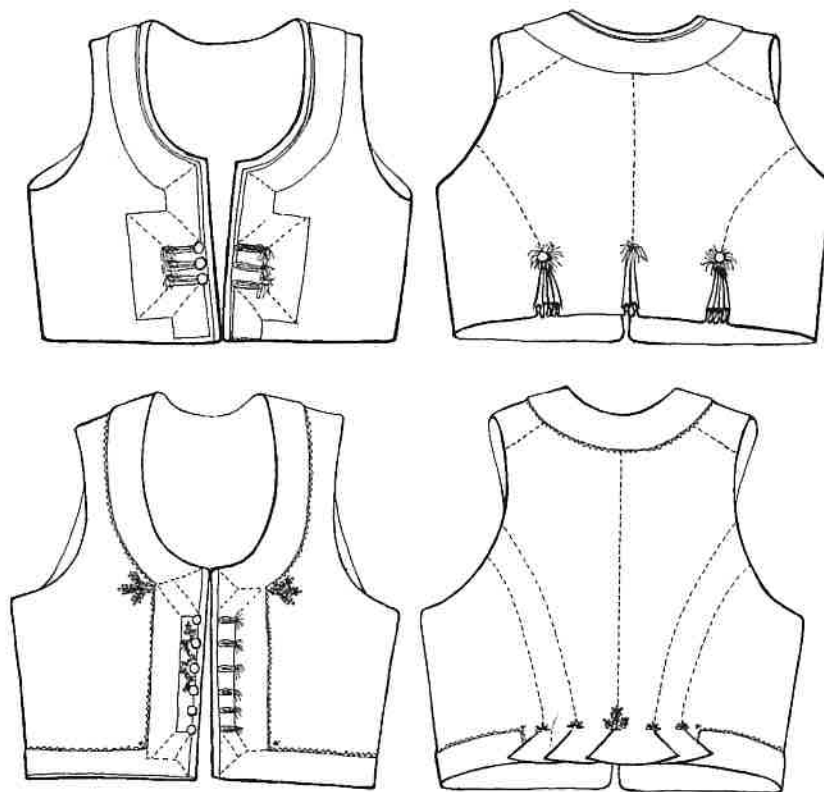
lněným i konopným, později i barevným plátnem bavlněným. Kolem výstřihu a na vnitřním okraji přednic je našita tmavozelená vzorovaná – „vyrážená“ sametka – „lemůvka“ úzká, vedle ní stejná sametka širší, která je v místě zapínání lomena do „zahrádky“.

Zapínání tvoří tři kovové knoflíčky, často se skleněnou výplní a malovaným dekorem („knoflíčky se skélkama“), a tři dírky lemované tmavomodrou hedvábnou šňůrkou, která je na koncích rozřepena do „ščičky“, někdy doplněné o hedvábí žlutozelené. Zapíná se však jen na nejspodnější knoflík, případně vespod našitý háček – „haklík“. Bylo-li potřeba obvod rozšířit, zavazovala se v poslední dírce šňůrkou. Knoflíčky se „ščičkama“ jsou i vzadu nad „faldíčky“. Podle různé výzdoby kordulek bylo poznat ženy z Hošťálkové od žen z nedaleké Rusavy, kde kordulky, v obou obcích nazývané „frydky“, měly na všech třech zadních švech po čtyřech „faldíčkách“ a místo zelené sametky hedvábnou pentlí – „paterku“.

Kordulka z fialového sukna podšitá bílým sukem je vyšší a uzavřenější než kordulka červená. Záda jsou ušita z úzkých dílků ukončených v pase šikmými šosky. Na přednicích, lemovaných zelenou vzorovanou sametkou nebo později i zlatou portou, bývá delší „zahrádka“ někdy jen po jedné straně. Zapínání tvoří šest až sedm žlutých kovových knoflíků, dírky jsou obšity hedvábnou šňůrkou žlutou nebo žlutozelenou, na koncích také rozřepenou do „ščičky“. Tyto kordulky se řadí ke kordulkám krojové skupiny rožnovské.

Kordulky se oblékaly vždy zároveň s rukávci. Nové se nosily pět až šest let na svátek, obnošené pak jako všední. Tak také končily v době nástupu součástí oděvu poloměstského z továrních materiálů.

Kapesník – čtvercový vyšíváný šáteček byl nezbytným doplňkem oblečení svobodných i vdaných žen do kostela, k muzice i na slavnostní příležitosti.

Vyobrazení č.6: Součást ženského kroje, kordulka
Zdroj: [4]

Pokrývku hlavy tvořil čepec, „růška“, „šatka“. K ochraně proti zimě jim sloužily „vlháky“, „kožuchy“ a „kožušky“. Krátkému kabátku, který byl součástí zimního oblečení žen ze zámožnějších vrstev se říkalo „lajbík“. Dlouhém kabátu se říkalo „šuba“. Stejně jako muži, i ženy nosily krpce a v zimě bílé houněné papuče.

Fotografie č.5: Dívky při tanci
Zdroj: [5]

Pohlednice č.1: Z Valašska
Zdroj: [10]

Fotografie č.6: Cimbálová muzika v ZŠ v Růžďce
Zdroj: [1]

3 Lidové písně z Valašska

Kořeny valašské písně sahají hluboko do minulosti. V minulosti byl život lidí na Valašsku naplněn námahavou, těžkou prací a člověk hledal duševní posilu, radost a potěšení. Tu bezesporu našel v lidové písni, kterou si buď sám složil a vložil do ní své zážitky nebo ji od někoho slyšel a sám si ji začal zpívat.

Lidová píseň byla tenkrát každodenní součástí všedního venkovského života. Dědila se z generace na generaci. Dětem se zpívaly ukolébavky, zpívalo se na poli, na pastvě, při práci i zábavě, o svátcích, do písniček se promítaly všechny stránky života tehdejšího člověka. Právě odtud pramení množství lidových písní, kterých si ceníme dodnes a které obohacují naši současnou kulturu. Je úchvatné, jak lidová moudrost ukrytá do písně dokáže přenášet na další generaci řadu citů, jakými jsou - láska, něha, smutek, ale především radost.

Mým přáním bylo vyhledat dětem písně pocházející z Růžďky a blízkého okolí, které jim připomenou dobu vzdálenou, ve které si možná právě jejich prarodiče rádi zanotovali některou z připravených písní.

Náměty písní jsou rozděleny podle sledu jednotlivých ročních období, z nichž jako první je uvedena jarní píseň z Růžďky s názvem: **Ja, zakukala.**

54. Ja, zakukala.¹⁾

Z Růžďky. Zp. A. Rosenzveigová, 66 l., ze Vsetína. V. s.
Trochu širce ♩ = 66.

1. Ja, za-ku-ka-la, ja, ku-ku-len-ka na na-šim
ja-vo-ře, ja, za-pla-ka-la mo - ja ga-lán-ka
do-ma v ko-mo - ře, do-ma v ko-mo - ře.

2. Ja, neplač, neplač a nenaříkaj, ja, šak ty budeš má, až kukulenka, ja, o vánocách [: třikrát zakuká.:]
3. Ja, nebaľamut, ty baľamuto, dyť nejsu tak hlúpá, dyť kukulenka, ja, o vánocách [: nikdy nekuká.:]
4. Bůh všemohúci má všecko v moci, aj to sa môže stať, že kukulenka, ja, o vánocách [: môže zakukat.:]

¹⁾ P. K. II. 10, B. II. 179, S. 403, L. 206, Kunc 170, Pl. 321, Erb. II. 144.

Lidová píseň č.1: Ja, zakukala

Zdroj: [6]

120. V Holomúci na hradě.

Moderato ♩ = 80. Zp. Anna Randýsková, 54 l., z Hrubé Lhoty, V. z.

The musical score is written on three staves in 3/4 time. The first staff begins with a piano (*p*) dynamic and a mezzo-forte (*mf*) dynamic. The lyrics are: "1. V Ho-lo-mú-ci na hra-dě, na tej pan-skej za-hra-dě, šče-pu-je tam švar-ný sy-nek, šče-pu-je tam ja-blo-ně." The second staff continues the lyrics: "za-hra-dě, šče-pu-je tam švar-ný sy-nek,". The third staff concludes with: "šče-pu-je tam ja-blo-ně." The score includes slurs and dynamic markings.

2. Dyž jabloně šcepovát,
nešěstí sa nenadát,
přišlo k němu pěkné děvča,
aby si ho namlíuval.
3. Šak sem si to povidát
hned, dyž sem ta kolébat,
až jen trochu povyrosteš,
že bych si ta negdy vzát.
4. Vyróstla sem, vyróstla,
ale né šak pro tebe,
zbraňuje ně má maměnka,
zbraňuje ně chtěť tebe.
5. A dyž tobě zbraňujú,
nech si tebe aj majú,
nech sa na ta tvá maměnka,
nech sa na ta dívajú.

Lidová píseň č.2: V Holomúci na hradě
Zdroj: [6]

96. Mamko, mamko.

Moderato ♩ = 72.

Z Růžky¹⁾ u Vsetína. V. z.

1. Mam - ko, mam - ko, proč's ňa cho - va - ěa?

Aj, dyž ty's vě - dě - ěa, že bu - de voj - na,

že bu - de voj - na.

2. [: Vojna, vojna, vojna francúzská, :]
a ešče je horší, synu najmilejší,
vojna turecká.

¹⁾ Růžka.

Lidová píseň č.3: Mamko, mamko

Zdroj: [6]

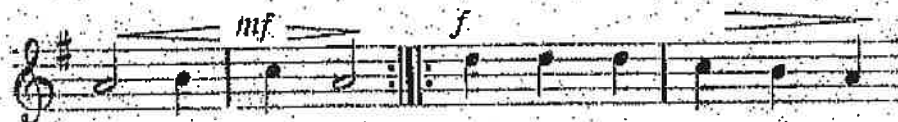
53. Já mám kosu, kosenku.¹⁾

Valček.

Zp. Al. Fabián, cymbalista, 49 l., z Práha. V. z.

1. Já mám ko - su, ko - sen - ku, já mám

ko - su o - strú, o - na ně po - ko - sí

za ro - sy ja - te - lin - ku hu - stú.

¹⁾ B. II. 650, S. 544, Po. I. 134, Vác. II. 492.

2. [: Dyž sem začal kositi, okůvka ně spadla; :]
 [: než sem si kosenku naraził, jatelinka zvjadla. :]
3. [: Já mám kosu, kosenku, já mám kosu tupú, :]
 [: ona ně pokosí, dyž mosí, jatelinku suchú. :]

Lidová píseň č.4: Já mám kosu, kosenku
 Zdroj: [6]

150. Zrálo japko.

Andante c. moto ♩ = 80.

Z Vidče. S. 418.

1. Zrá-lo¹⁾ japko, zrá-lo, jak do-zrá-fo, spadlo,
 že mo-je sr-dén-ko do ža-lo-sti vpa-dlo.

2. Né tak do žalosti,
 do velkého hoře,
 že moje srdénko
 nožem krájat může.
3. Né tak nožem krájat,
 ale pilú řezat,
 dyž tebe nemožu,²⁾
 můj synečku, dostat.

Lidová píseň č.5: Zrálo japko
 Zdroj: [6]

107. Na kopečku sedávala.¹⁾

Chodmo ♩ = 74.

Zp. Hanča Starškova, 61 l., z Kateřinic. V. z.

1. Na ko-pe-čku se-dá-va-la, pla-né hrušky
 pro-dá-va-la. Po-te, chlápe-ci, ku-po-vať,
 dám vám po jed-něj ko-što-vať.

2. Přes řičicu vody neměř, synečkovi slova nevěř.²⁾
 Řičica vody nadrží, syneček pravdy nepoví.
3. Já sem tobě povědala v tú nedělu před hodama,
 v naší zahráče pod dubem, ja, že my svoji nebudem.

Lidová píseň č.6: Na kopečku sedávala
 Zdroj: [6]

93. Počuj, Ondráši. Koleda.¹⁾

Mírně ♩ = 84.

Zp. Fr. Burešová, 59 l., z Val. Klobúk. V. z.

1. Po - čuj, On - drá - ši, co - si nás stra - ši
z o - bla - kú, ne - za - po - mí - naj,
be - haj a strí - laj z pu - há - ku.

2. Zajímaj ovce, nech je to, co chce, žeň dómu, by sa zehnały, nešmakovały nekому.
3. Nuže, Ondráši, naši vaľaši nech pasú, my nemeškajme a tam vběhněme bez špásu.
4. Pastyříkové, noviny nové čuvajme, Ježíšek mały leží v Betlémě na slámě.

¹⁾ B. II, 537. Na Štěpána koledují pod okna.

Lidová píseň č.7: Počuj, Ondráši

Zdroj: [6]

32. Co sa stało, přihodilo? Koleda.¹⁾

Krokom ♩ = 72.

Zp. Veruna Maláňová,²⁾ 73 l., z Tylovic. V. z.

1. Co sa sta - lo, při - ho - di - lo v městě Bet - lé - mě?
Nespě - te a po - ču - vaj - te no - vi - ny no - vé!
Pospěšme už k Betlému, k Ježi - ško - vi ma - lé - mu,
co gdo má - te, po - zbi - raj - te a ne - ste je - mu!

¹⁾ B. I. 164.

²⁾ Praví: Naši stařenka ju spívávali dětom.

Lidová píseň č.8: Co sa stało, přihodilo

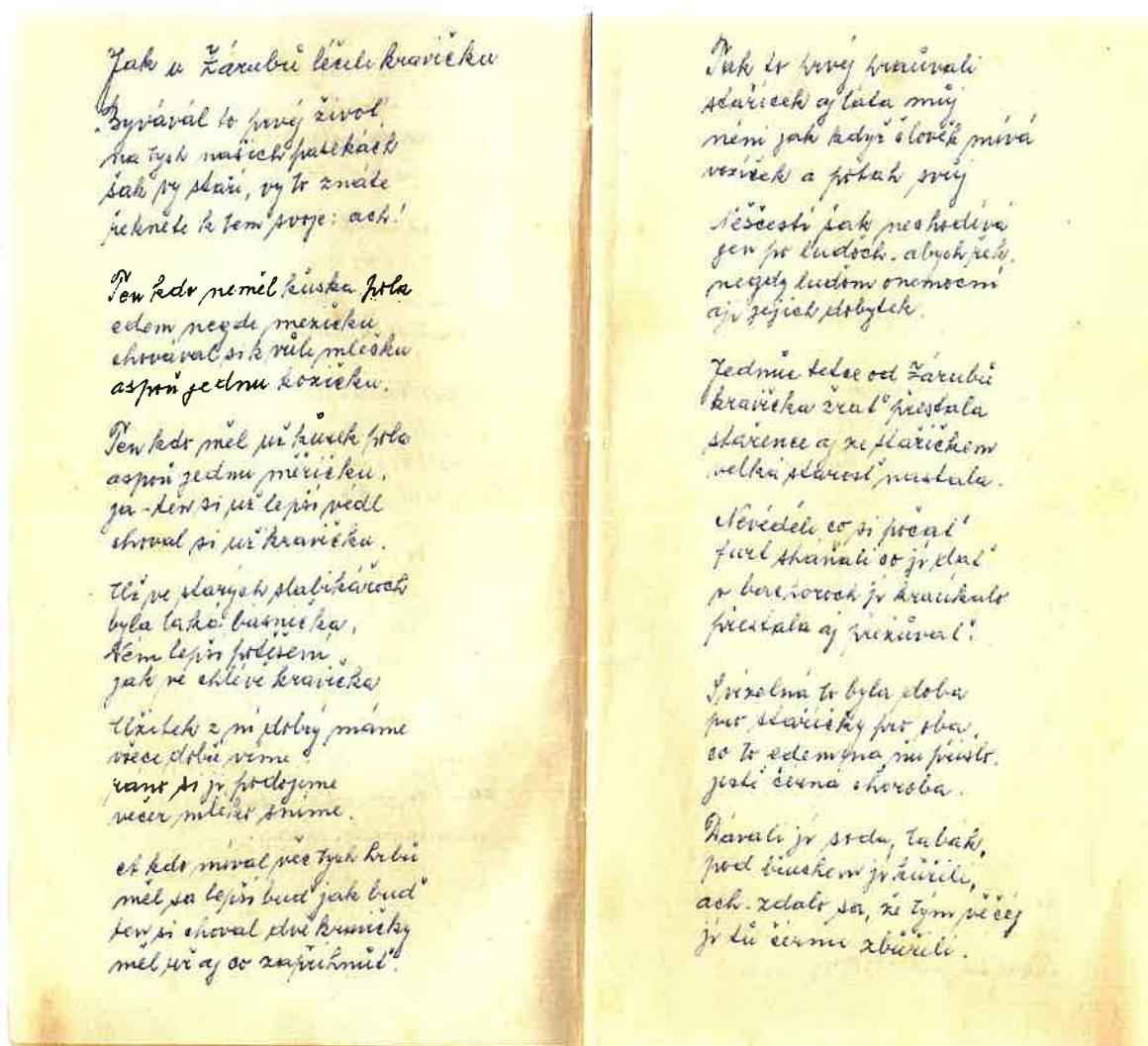
Zdroj: [6]

4 Básně z našeho okolí

S potěšením a s laskavým svolením rodiny zveřejňuji pro potřeby ZŠ Růžďka sbírku básní, jejichž autorem je pan František Bartoň z Bystřičky – „Rehořova“. Narodil se zde 25. 12. 1901, kde také prožil celý svůj život. Zemřel ve věku 75 let. Mnoho lidí, kteří pana Františka Bartoně znali, ho považují za člověka vzácného, vlídného a moudrého.

Svým básnickým talentem zachytil autor ve své sbírce básní každodenní život prostých lidí s jejich radostmi i starostmi. Do svých básní vložil hlubokou moudrost a pravdu, veselost, vážnost, radu i ponaučení. Při čtení jeho básní se můžeme spolu s našimi dětmi přenést do doby našich předků a nechat se poučit moudrými slovy.

Jako první uvádím vybranou báseň v jeho rukopisu – **Jak u Zárubů léčili kravičku**. Za povšimnutí stojí krasopis pana Františka Bartoně.

Rukopis č.1: Od Františka Bartoně
Zdroj: [1]

Přinesl píseň od Baudouina,
dobru píseň ahlil tu píseň:
to musile ačrný kolon
do laloka zavilal.

Zkusile se zavilal
kek je eby otekmit
keto se tu doba ve akter vail
tak sa eby ulekmit.

Indykle u pardu nem
patri stara Baudouka.
knet dojde do Vsedina
pro pletloru Macurka.

Duro pnyel - zoklepava
pla sa im ju lilel.
Predile co je plali
jak lekavary vaili.

Kekle iji, ze stinikova
taka byla poudu.
prika zabil, a za plakmit
a dal kvari ma zaida.

Udelal sme plla rary
zabli sme bosika,
ale nre to nepomohlo
biuse sa, jak osyka.

Pen - ketyj pceky vyposypl
kvari kvari terna pcom,
co sa mu tak volivavaly,
vicko fudy pod noseu.

• Sial takovi zpadeli
ostava mi kvari plali,
ze stavelka kovu plakmit
to ple me la udelal.

Fineho si nezastiriel
ze takova koradu
keto ten stavn e tonch nabral
lahylo kuznyk na radie?

to, a jak to dale bylo?
povim vam to, ja to vim,
kmit mu to ten zvirulekai
vylalo zehlu s jinkai m

• Jak udelil dobre rady,
uvelalke to a to,
bude-li ty rady, elhane
kvari kvari poma to.

• Sa to pitem z kvari vykad
nar jaky kosi, sika kulek
a velice viconi pravil:
tote bude pro mu lek.

Veev, kano do nra paja, kvari kvari to
koto je tam pvidaje, nebudi-li kvari to
za iji dmi tam sa mmi pvidaje, z piti
na plali sa z pvidaje. murti to
do m vail

Velice mu neverili
stavenka vrah hje kad dlala
a kvari kvari za iji ty dmi
nemoc vlastni pckomale.

Kvari kvari plal pcedoval
na kvari u domu
piti chorobu doby kvari
ze nechtel pacht mikomu.

• Iny kvari piti si vail,
mival sa, ze tak to kvari,
to akle piti se Vsedina,
zvirulekai Macurik.

Rukopis č.1: Od Františka Bartoně
Zdroj: [1]

Nárek starého Vávry na nové časy

Je to život na tem světě,
člověk by sa desi děl,
všecko také převrácené
jak živ sem to neviděl.

Dělat' sa už žádném nechce,
postavači na vše strany,
celý svět – to mně tak zdá sa,
že je málo vykáráný.

Já sem doma pásal voly,
dvacet roků sem už měl,
za poctivů práci žádnů
sem sa nikdy nestyděl.

Dneskaj ogar vyjd'a školu
za kravama nechce jít'
a když přec ho nanutíte,
bez fajky tam nechce být'.

Alebo ty cigaretle
kůří, hubu nadůvá,
přitem myslí, čím už není,
až tak pýchů odplůvá.

Dyt' to prvej nebývalo,
čistů pravdu bych vám řek,
že nosíval fajku v hubě
edem přihlý staříček.

No jak pravím, převrácený
celý svět je naruby,
styděl bych sa taků špatu
dávat' ešče do huby.

Dnešní svět, eh, ten sa stydět'?
To už ani neumí,
ve všeckém tu všade vidět'
samé mladé rozumy.

Od starého člověka už
nevšimnú si porady,
myslá dycky, že ty jejich
můdřejší sů nápady.

To je pravda, ale k zlému
nápadů je hromadu,
nad poctivů práci věrnů
držá enem parádu.

A děvuchy, pořád' vrčím
do tych jejich pyšných hlav,
dyt' to chodí hore dolu
jak nejaký pyšný páv.

Vlasy spolu ostříhané,
sukňátka tak po přehyby,
nešel bych v tem buď'a robů
ani v létě zbírat' hříby.

Včera henkaj šest jich stálo
s susedovů mladů Haňů,
načůvám a všecky vědly
řeči enom o vdávaňů.

Složím ruky, svraščím čelo,
ty si myslá jaká slast'?
Dyt' by jedna podla druhěj
měla ešče krávy pást'.

Kdoví lesti kerá umí
háby oprat' lebo šít',
kdoví lesti kerá umí
tych zemňáčků navařit'.

Bývali prv ludé zdraví,
silní, pevní tajak duby,
každý měl aj ve svém stářů
zachovalé zdravé zuby.

Dneska skoro každý člověk
je jakýsi nezdravý,
zub uhlédneš sem tam negde,
aj ten ešče d'ůravý.

A jak lud'om šmakovalo,
třeba zelé k snídani,
ale dnes – deň, enem kafé
a jakési – zmýšlaní.

Tak to prvej bývávalo:
v zdravém těle, zdravý duch
a dnes přitem vymýšlaňů
nedivu, že bolí břuch.

A jak dobré měli oči
ludé prvěj před nama,
dneska ešče mladý člověk
chodí – věřte, z brýlama.

A ten statek prvěj býval
jaksi věcej k užitku,
včil sa darmo nachováte
jalového dobytku.

Dnes hovado do povala,
nosiš temu pořád' žhrat',
ale ani kapky mléka
ti to potem nechce dat'.

Přepis básně č.1: Od Františka Bartoně
Zdroj: [1]

Co sa přihodilo Martinovi při vození hnoja

U Chromelů na víše
v roztrhaném kožuše,
na dřevěném starém vozi
Martin právě hnůj tam vozí.

Je to starý hospodář,
vráskami má krytou tvář
a že hodně nedoslýchá,
vše mu ide pěkně zticha.

Má on dobrů náturu,
negdy sedne na fůru,
jindy zase ide v předu
a volečky samy jedů.

Nemá ani opratí,
pásek visí u gatí,
postaru vše velice,
nezná ešče jařmice.

V jařmoch táhnů jeho voly
na pole i do stodoly,
inu časy také byly,
s tým sa statky natrápily.

Teho ptactva bývávalo,
také hejna ve březů,
dnes uhlédneš sem – tam ptáčka
jak sa krčí pod mezů.

A ty vrany dělávaly
také křiky nad nama,
ale dneskaj na smrekovi
kývů edem hlavama.

Zaletěly dobré časy,
zaletěly dolu vodů
a ty nové, včilší časy
přinesly nám novů módu.

Ale, rači nechám teho,
co mám z teho ze všeho,
svět ten nehodí sa pro mňa,
alebo já pro něho.

Však vy staří, vy to znáte
za pravdu mně istě dáte,
že tak věci tenkrát' stály,
nebylo to hodno chvály.

Vozí Martin celý den,
necítí sa unaven,
naložá mu na vůz mladí,
on si zatád' volky hladí.

Upíraje zraky o zem,
zase kráčí před povozem,
spřežení sa za ním bralo,
bez povelu zahlo vpravo.

Je právě tam u topolů,
z vrchu napříč cesta dolů,
nad nimi sa hora zvedá,
Martin sa však neohlédá.

Zná dobře ty hory chmurné,
rázem však to vozem štürne,
nepocítil Martin ani,
co sa stalo znenadání.

Najednou pod tlakem tíhy
stočilo sa oje čihy,
zeskočilo jařmo z volů,
vůz i z hnojem hybaj dolů.

Martin ide – za ním voli,
až přijede ke svej roli,
hnůj chce skopat' z voza na zem,
uleknutý ostal rázem.

Hledí celý skoprnělý,
kde sa mu ty jařma děly,
ubohý tam dělá dojem,
kde sa poděl vůz mu z hnojem?

Starů nad tým krůtí hlavů,
volci zatád' škubů trávu,
po chvíli však lamentací
z volkama sa domů vrací.

Rozhlédá sa na vše strany,
nad ním enem leťá vrany,
nevidí však nigde nic,
na co by moh neco říct.

Nápad taký Martin měl,
že vůz doma zapomněl,
jak on véd, tí oje zdvihli,
jařma volkom nezapřihli.

Až bude bliž přístřeší,
pořádně jim vyhřeší,
naučí jich řeč ta rázná,
majů – i si dělat' blázna.

Ze starého svého táty,
snád' jim doma zláme hnáty
za takový jejich skutek,
či to není na zármutek?

Ku svému však podivení
vidí – voza doma není,
či ho desi pochránili
darebáci rozpustilí?

V nemalé tu spustí zlosti
stavidla své výmluvnosti,
hněvu jeho není míra,
slova věru nevybírání.

Domáci se zběhnou k němu,
co se stalo věru jemu?
Bez voza sa domu vrátil,
či snád' kdesi rozum ztratil?

Na vše se ho pozeptali,
do smíchu sa přitom dali.
Zajímavá věc to byla,
Martina však zarmoutila.

Voza hledat' všeci vyšli,
na vrch hore když tu přišli,
tady právě od topolů
kolaje tam vedů dolů.

V přemýšlení kolikerém
vydali sa týmto směrem.
Tam kus hnoja ztraceného
jistě věští cosí zlého.

Viděti ho pořád' není,
najednou však v udivení
stanuli tu nad výmoly,
vůz tam leží hore koly.

Na kusy je rozlámaný,
skoro jako staré brány,
ani strýc tam z pod Ohrady
nedal by to dohromady.

Pozbírali aspoň kovy,
zjednali si potem nový,
Martin však ten hluchý strýc,
nevozil už nikdy víc.

Přepis básně č.2: Od Františka Bartoně
Zdroj: [1]

Cmérek na jarmaku

Staří lidé skoro všeci
vykládajů divné věci,
co a jak to prvej bylo,
co sa kdysi přitrefilo.

Jedno také povídání
počůval sem při snídani,
povím vám ho lesti chcete,
trochu sa tem zasmějete.

Pod Klenovem v dolině
slůžíval tam ve mlýně,
člověk ještě hodně mladý
v darebnosti první všady.

Znal ho dobře každý mužský,
věděl, jaké dělá kůsky.
Méno nevím, jak mu dali,
Cmérek mu však praůvali.

Negdy neco dělal v poli,
jindy zasěj pásal voly,
ale z teho dalej zas,
třebas ničím mařil čas.

Jednůc vzal ho starý Hýža
na jarmak do Kroměříža.
Prý tam dobře kůpit' koně,
radili sa cestů o ně.

Pozor dat', však to my víme,
valacha si nekůpíme.
Cmérek na to za chvílku:
„Baže, rači kobyľku.“

Celý jarmak pochodili,
ale koně nekůpili,
všecko jaksí drahé bylo,
nic sa jim tam netrefilo.

Cmérek chodí po placi,
v hlavě nemá legraci,
sliny v krku jaksí váznů,
šrajtoflu má v kapsi práznů.

Zašel kdesi do dědiny,
ani tam on nebyl jiný,
zrovna k jedném hospodáři,
ptal sa ho jak sa mu daří.

Že ho jednůc viděl kdesi,
jak růbali dřevo v lesi
a jestli prý majů céru?
Zavolali mladů Věru.

Postavil sa do „haptáku“:
„Byla – jiste na jarmaku?“
Čekal co mu nato řekne,
on prý kůpil koně pěkně.

„Ale, ale a co stály?“
„No nebyl to peníz malý.“
Vám to povím, jak to bylo:
„Peněz ně až pochybilo.“

V srdci Věry nastal zmatek:
„Ó to máte jistě statek?“
Přised k ní a mluvil k uchu:
„Mlůn a pilu u Vandůchů.“

V lásce hled'a na Věru
získal jejich důvěru,
důstojně ke všem sa choval,
pěkně sa jim zašmajchloval.

Potem, když mu kafé dali,
ptál sa lesti nepoščali
by mu peněz na ty koně,
nemusá měť starost o ně.

Do týdňa vše pěkně vrátí,
za ním nigdo nic neztratí
i téj Věře cosi slíbí,
och tá sa mu netak líbí.

Chtěl bych taků gazděnu
ve mlýně měť za ženu,
tá by jistě byla dbalá,
vše by pěkně spořádala.

Poščali mu na dvě sta:
„Běž s nima tam do města,
co si dlužen pěkně vrať,
k vám sa přídem podívat.“

Brzo byl už potem venku,
zapadnul tam kdesi v šenku
a než týden minul tak,
neměl v kapsi ani „mak.“

Zasěj slůží ve mlýně,
necítí sa ve vině.
Večer prý ho počuli
chytat' blechy v košuli.

Nato, asi za měsíc,
nevěděli v mlýně nic,
ulekli sa, pravda svatá,
s cérů přijel starý tata.

Cmérek sedí na verštatě,
v košuli si láce gatě,
má on chudák enem jedny,
na nedělu aji všední.

Zarazený hledí v dveři,
děvuchu si okem měří,
jaksi mu to známé bylo,
věděl kolik uhodilo.

Přepis básně č.3: Od Františka Bartoně
Zdroj: [1]

Skočil na zem, zakryl líce,
hupky potem do mlýnice,
gatě natáh v velkém spěchu,
nebylo už po něm slechu.

Když příchozí pověděli,
co ve mlýně dneska chtěli,
hledí mlynář aji s ženů
na vše s hubů otevřenů.

„To byl on, co gatě látal,
viděli ste jak pryč chvátal,
ve mlýně on enem spává,
jináč tak sa potlúkává.“

Když sa jim to všecko řeklo,
posílali Cmérka v peklo.
Cestů praví starý tata:
„Škoda peněz, ach tá lata.“

Najlepší je, moji milí,
pocitivě jít' k svému cíli
a varovat' všechny syny
těj darebněj cmérkoviny.

A ty, cerko, vdavek chtivá,
nebud' vždy tak důvěřivá,
nevěř každém Cmérkovi
i když pěkně napoví.

Jurova stížnost'

Je to život na tom světě,
stěžoval si Jura Vrlů
včera večer tetce Bárce
na besedě u Kotrlů.

Tetka Bárka přikyvuje:
Ja, ja, Juro, je to tak,
pominuly dobré časy,
odletěly jak ten pták.

Jura dalej pokračuje:
Myslívám si kolikrát',
kde na všecky platy, daně
budem enom, tetko, brat'?

Uchová-ji člověk krávu,
šak to dobře víte též –
jaků pletku na jarmaku
potem za ňu dostaneš.

Lesti člověk chová prasa,
no věřte, zas taková,
negdy aji na to hřeším,
já su, tetko, od slova.

Pravda, pravda, tetka na to,
trochu hlavů pohodí,
moc sa člověk k temu hydu
podaremky nachodí.

Než co naplat, boj zde vedem
skoro každý, kdo je živý,
musíme si mála vážit
a byť při tem trpěliví.

No ja, tetko, trpěliví,
to mně každý praví tak,
ale když já nemám negdy
ani groša na tabák.

Je včil u nás o peníze
bída, věřte, veliká.
Myslel sem, že neco zbude,
jak prodáme mašíka.

Ale než sa poplatilo,
co sa v městě svěřilo,
peníze sa rozcvrňkaly,
ešče cosi chybilo.

Přišel si proň řezník včera,
měli sme ho od jara
a vážilo pětaticet,
to vám byla nezdara.

Dvakrát' chlévec rozházalo,
uteklo aj do březí,
štyré sme ho naháňali
v urbanovém sůmezí.

Kdysi aji ukúsilo
moju starů kolikrát',
no nekdy sme zapomněli,
jak je pravda, dať mu žrat'.

Přepis básně č.4: Od Františka Bartoně
Zdroj: [1]

To už všecko přestávalo,
jak šel měsíc temu pátý,
nemohli sme nic s tým spravít,
do nosa sem dal tem dráty.

Ale nic to nepomohlo,
pořád' svoju dělalo,
tak mně hlava pookříla,
jak sa to už prodalo.

Ešče nám to starost' dalo
v ten poslední u nás deň,
když si proto řezník přišel,
nechtělo to z chlévca ven.

Řezník táhnul za ušíka,
my tlačili ubozí,
na mů hříšnú to nám dalo,
než to bylo na vozi.

Tetka chvílu usmívá sa,
odpověď' má na to hned':
Ja tož, Juro, na hovádko
nesmíš nikdy zapomněť.

Nevezme si nikdy samo,
promluv o tem ze starů,
že jak sa tem nažrat' nedá,
hned' má z teho nezdaru.

Jura hubu otevírá,
nahněvalo ho to moc,
ale potem bez okolků
chyt' a klobúk: „Dobru noc.“

Jak Verunka přebrala

U Stodolů na pasekách,
za tým křivým potokem,
žila vdova, muž jí umřel,
no tak jaksi před rokem.

Zostala jí po něm céra,
no abych vám pravdu řek,
Verunka tak pěkná byla
jak ten krásný obrázek.

Chalupu aj pole měli,
kravičky též v chlévě dvě,
stokorunu v kalendáři,
nebylo jim nijak zle.

Verunka vše dědit' měla,
no však víte, jak to je,
pěkné děvča, pěkný statek,
má to cenu oboje.

Tož k nim občas nekdo přišel,
vše si dobře prohlédnul,
ale takej na Verunku
neraz pěkně pohlédnul.

Dosi řekl: „Ve staveňu
bez chlapa je smutno byt’.“
Než Verunka k němu zády:
„Umíme sa obejít’.“

Věděla to ona dobře,
proč k nim tolik přichodíl
a tož vám mu jednúc řekla,
aby k nim věc nechodíl.

Víte proč? No povím vám to,
jí nelůběl sa taký Jan,
ona si moc vybírala,
čekala, že přijde pán.

Šak to mohla dobře vědět,
že tam pán tak daleký
nepůjde jí hospodářit’
na tý jejich paseky.

Aj když přišel ogar mladý,
který všeckých pět pé měl,
víte proč mu košem dala?
Že tancovat’ neuměl.

Ona ráda tancovala,
ráda si aj zavýskla,
přišel kdysi jeden ženich
odkád’si až z Hutiska.

Myslel – získat’ Verunečku
snadno sa mu podaří,
obuté měl nohy v krbcoch,
jak včil nosá drataři.

Bývalo to totiž zvykem
tam v tem jejich okolí,
že nosili takú obuv
do chléva aj do polí.

Byl by sa jí trochu lůběl,
prohlédla si jeho šat,
spatřivši však jeho obuv
nezdál sa jí akorát.

Odbyla ho tajak jiné,
že sa vdávat’ nemíní,
byla ráda, když byl venku
za dveřama na síni.

Ten byl pro ňu jaksi mladý,
jiný zas měl dlůhý nos
a Verunka těšila sa,
že jí ščasný padne los.

Až konečně na jedného
přecaj kdysi zrak jí pad,
tancoval s ňu při muzice,
řek jí: „Počuj, mám ťa rád.“

Fešák byl on, co je pravda,
pod nosem měl dlůhý knír,
boty dycky „vyglančené“
jak rakúský oficír.

Zdržoval sa kdesi v městě,
pochodíl pry z Poruby,
gořalku tů dycky vylél
najrači tak do huby.

Sliboval jí hory doly
v dálce aji nablízku
a Verunka, na mů hříšnú,
uvěřila chlapisku.

Brzo získal srdce její,
potom času nemaří,
na končiny Verunečku
za ruku véd k oltáři.

Svad’ba byla netak hlučná,
měli při ní aji bál,
výskali a tancovali
na cimbale Pelár hrál.

Ale néni všecko zlaté,
co sa dycky svítívá,
co je špatně započaté,
špatně aji končívá.

Jejich ščestí potrvalo
no tak enem páru dní,
zapadnul tam desi v dálku
aj paprsek poslední.

Chlap ten málo doma pobyl,
furt měl prácu na venku,
no a potom každú chvílu
hybaj dolú do šenku.

Příd' a dómu – šak to znáte –
no a když sem tolik řek,
tak vám ešče takej povím,
jaký tam byl pořádek.

Počínal si on tak hrubě,
jak posedlý satanem,
no Verunka v takých chvílách
dostala aj čaganem.

Ani když byl trochu střízlý
nedělal moc dobroty,
groša nikdy nedonés jí
ani na funt masnoty.

Nesmějte sa, to je k plači,
však už je to všecko tam,
ale já tu historiju
ešče dodnes dobře znám.

A když potom přišly děti,
tý chudáci zažily.
Neraz strachem pod ložnicú
vlasy sa jim ježily.

Z všeckých kútů hledí bída
no a nikde pomoci,
v štyriceti jeho rokoch
přišly našho nemoci.

Onemocněl, dlúho ležál,
na čele mu seděl mráz,
až konečně jednúc v zimě
vydechnul už enem raz.

Pohřeb chudý vystrojili,
zpěvák přinés funebrál,
trochu z něho pozpívali,
potem hnul sa průvod dál.

A Verunka oddechla si,
když tam v tmavý padal hrob,
ach však věru dost' už bylo
přeneščasných takých dob.

Domů s hlavů nachýlenů
vracela sa k večeru,
horků slzu občas s líce
utřela si zástěrů.

Dnes je z ní už stará žena,
její zrak sa slabým stal,
čul sem ju, jak jednúc řekla:
tak ňa Pán Bůh potrestál.

Šak měl zač, já zhrdla lud'mi,
co ňa dobře chtěli vést,
bylo mně jí skoro líto,
neměl jsem co nato říct'.

Proto dívky, přednost' dajte
slušnému vždy člověku,
úsudok si neděľajte
nigdy podla obleku.

Ošumělý klobúk kryje
můdrů hlavu negdy aj,
oceňte si cnost' a srce,
chcete-ji měť v domě ráj.

Čísi hlava ustaraná?
Mozolnatá tvrdá dlaň?
Tů nezhrdni – nigdúc nigdy,
vážit' si jí nepřestaň.

A kdyby snád' od nikoho
poradit' sis nedala,
vzpomeň sobě na mů báseň:
„Jak Verunka přebrala.“

Přepis básně č.5: Od Františka Bartoně
Zdroj: [1]

Jak sa za starých časů léčilo

Za tých starých zašlých časů
nebylo tol nemocí,
a když neco přecaj přišlo,
věděli si pomoci.

Nechodili do špitálů,
nevolali dochtory,
nasbírali v létě zelin,
schovali do komory.

Kromě teho na polici
kafrůtku tam ve sklénce,
tá pomohla starěj babce
aji mladěj dívence.

Nadevšecko ale psina,
kúsek masa pojídat',
nejlepší však toho sádla
do polévky kúsek dat'.

Aneb ze psa teplů kožu
na prsa hneť přiložit',
marod bude uzdravený,
bude potem dlůho žít'.

A když přecaj neco přišlo
aj na statné chlapisko,
řekli, že to jiné není,
ale jistě vředisko.

Musél on sa kdesi leknůť,
že ním zima lomcuje,
včílěj jistě to vředisko
tolik v něm furt bentuje.

Musel říct', kde všade chodíl
a čeho sa kdesi lek;
ať to bylo zvířa – člověk,
ten už potem neuték.

Musel nechat' trochu vlasů
na hlavě si ustříhnůť,
nepomohlo nic sa bránit',
nešlo jináč, buď jak buď'.

Na lopatce žhavé uhlí
na to vlasy pohodit'
a hneť honem, co nájvěcej,
nemocného okůřit'.

Škoda, že dnes také léky,
moci svojí pozbyly,
na tých mladých tolké vlasy,
tý by jistě dýmily.

Na vlasatěj takéj hlavě
bylo by co ustříhnůť,
chorý po tem okůřeňů
na jídlo by dostál chuť'.

Tak by jistě každý marod
pookřítý brzo byl,
alebo hneť při kůřeňů
z postele by vyskočil.

Nešloli to zvířa chytit'
a chlap přecaj uték pryč,
muselo sa okůřovat'
kůřem z suchých úročnic.

Tak sa u nás kdysi stalo,
věřte – nebo nechcete,
že sa jedna matka lekla
divokého prasete.

Stařenka tu honem, honem
to přec nelze nechat' byť,
vyhrabuje z pece uhlí,
třeba céru okůřit'.

Ale chudák při té práci
v rukách měla třasení,
o cosi tam zavadila,
uhlí bylo na zemi.

A tož honem pazůrami
dá sa uhlí shrabovat',
ale vedla tu na zemi
začaly hneť hadry tlát'.

V celěj jizbě plno dýmu,
fšeci byste kuckali,
v kolebači pod tlem děcko,
tak tam viset' nechali.

Fšecky jich to omámilo,
dýmu všade na strany,
no jak naši lidé pravjá:
moh by věšat' čagany.

A protože nemoh tady
žádný z lidí radu dat',
tož tí vedla od susedů
šli dochtora zavolat'.

Ten když přišel, dveři, okna,
všecko honem zotvíral,
s kolebačem malé děcko
na lavicu na dvůr dal.

Huboval tu hodně hrubě
na takovů trampotu,
napřed děcku, potom jiným
pomoh přecaj k životu.

Matku děcka zakůřenů
kazoval hnet' umývat',
aj stařence hleděl honem
dobrů radu zavčas dat'.

Přepis básně č.6: Od Františka Bartoně
Zdroj: [1]

Obě měly zakůřené
ruky, nohy aji tvář,
vypadaly jak ten známý
co k nám chodí – kominář.

Matka prsty popálené
od tych žhavých uhlíků,
plakala a naříkala,
měla bolest' veliků.

Stařence zas kůsek sukne
shořelo až ke koži,
břucha sa to přichytilo,
až tak z toho mátoží.

Dochtor všecky do kočára
narychlo hnet' posbírál,
zavez všecky do špitála,
tam jim jiný radu dál.

A až trochu pookřily,
až byly zas při sile,
tož pan primář v rozhorleňů
dal jim kapky nemilé.

Nebýl sem tam, nepočůvál,
musíme to nechat' byt',
zařekly sa, od téj chvíle,
nemocného okůřit'.

Jak ošidili doktora

Odjakživa po peněžích
touha byla veliká,
ovládala často srdce
starého i mladíka.

Přístup k nim však vždycky snadný
přece často nebývá,
někdy člověk netáže se,
zda k nim cesta poctivá.

A tak touhy svoje ztiší
v nepokojném srdci svém,
jen když si je nahromadí
jakýmkoli způsobem.

Strýčka – tamhle od Šimčíků,
také touha trápila,
avšak přece delší dobu,
ukojena nebyla.

Spokojen s tím co tu míval,
to on nikdy nebýval,
měl však vždy co potřeboval,
nikdy nouze nemíval.

Tak do práce na výdělek
rozhodl se někam jít,
že byl chorý na ledviny,
nechtěli ho nikde vzít?

Lékař v jeho „tekutině“,
zjistil vždycky chorobu,
nechtěli ho nikde přijat,
musel domů v tu dobu.

Jeho žena přemýšlela,
přišla šťastný na nápad,
vezneš si mou „tekutinu“
či to bude někde znát?

Já mám zdravé celé tělo,
nemám žádné urážky
a hned ráno připravila
„tekutinu“ do flašky.

A tak strýc šel do závodu,
celý byl jak blažený,
v kapse nesl „tekutinu“
ve skleničce od ženy.

Když v závodě poslali ho,
kde dvě nule na dveřích,
z skleničky vlel do zkumavky,
ani nemuk – tak byl tich.

Přepis básně č.7: Od Františka Bartoně
Zdroj: [1]

Dobře dopad – přijali ho,
všecko šlo jak na drátku,
cestou domů uvažoval,
má to sen, či pohádku?

Žena ho už vyhlížela:
„Tož prav, jak jsi pořídil?“
Ale ten tak potutelně,
z pod vousí se jenom smíl.

„Tys přec jenom moudrá hlava,
dycky pravím: nechte být,
půjdu ještě něco schystat,
zítra mám už nastúpit.“

Na druhý den, časné ráno,
vypravený brzo byl;
a tů tůhu po penězích,
přecaj trochu ukrotíl.

Tak do práce přijali ho
a že to byl starší strýc,
nedali mu těžkou práci,
nedělával skoro nic.

U brány tam posedával,
spokojený býval on,
někdy se přec trochu zdvihl,
když zazvonil telefon.

Tvářil se dost spokojeně,
nebyl při tom nijak zlý,
vděčný byl i svojí ženě,
že peníze přec mu šly.

Jak susedce Navrátil, za tý kury vyplatil

Ach tí naši hospodáři,
nejeden si zastýská,
co už pekla nadělaly
mezi luďmi kuřiska.

Gazděna tem nasypala,
šak dost' sa to nažralo,
za chvílečku v cizím poli
už to zasěj drabalo.

Pořád' chodiť na to kšókať,
takéj sa to protiví,
no a tí tam u susedů,
sů moc na to hákliví.

Zavříté to na dvorečku
jaký z teho užitek?
A pak přes plot přeletí to,
taký na to máte vztek.

Susedka tam už sa vadí,
huba jede jak by hráí,
nevidíte jakú škodu,
mně ten váš hyd udělál?

Dajte si tem doma nažrat',
nepůjde to na cizí,
počůvat' tů její hubu,
každěmu sa omrzí.

Trpělivost s tým už nemám,
tak to nelze nechat' byt',
snád' tak nekdy skoro ráno
čaganem to pomlátít'.

Víte-i kdo jakú radu,
mohli byste mně tu dat',
já už jiněj rady nevím,
leda kury nechovat'.

Tož tam u nás na pasekách,
starší gazda kdysi žíl,
znali ho tam fšeci lidé,
menoval sa Navrátil.

A na blízku jeho pola
chalůpka tam bývala,
kuřičky a jednu kozu
v ní tam vdova chovala.

Když Navrátil pole zasěl,
žito aneb cokoli,
kury hranic neznající,
už tam byly na roli.

A tož nech si trochu zobnů,
vdova kur sa zastala,
dyť tam škodu nedělajů,
nejak pryč to nehnala.

Když obcházal gazda pole,
vidí jamy vydřené,
vadívál sa, že od zlosti,
měl pak hrdlo sevřené.

Negdy přec to pro obílo
robka pryč to zahrnala,
ale jindy – copak na tem,
tak to drabat' nechala.

Jednůc gazda, dyž tam přišěl,
vidí krđel na poli,
tetka – hezký kůsek dalěj –
tak ho hlava zabolí.

On hned' spusí: mrcho jedna,
proč to necháš tady ryt'?
Ale ona každé slovo
hleděla mu oplátít'.

Volá naňho: „Nenažranec
si ty taký – šak to víš,
tolik máš a mojím kurám
to zrnečko závidíš.“

Potem dalěj odskočila,
sukně hore zdvihala,
na starého Navrátila
holý zadek vypjala.

Teho vám to dopálilo,
užasnutý ostal stát',
ale hneť sa vzpamatovál,
dál sa za ňů utěkat'.

Ona takéj poskočila,
rychlejší však přec on býl,
dráp ju – přehnůl přes koleno,
na zadnicu vyplatíl.

Na ten její holý zadek,
kerý naňho vypjala,
nalátál jí jak co patří,
až tak při tem kvičala.

Počkaj – počkaj – budeš viděť,
co ten špás ťa bude stát'
a hneť všecko černé, bílé
začala mu vyčítat'.

Rozešli sa v velkém hněvu,
tetku z teho v srdci pchá,
hneť za tepla kula pomstu,
že přec tak to nenechá.

Hneť na to sa vypravila
do dědiny k dochtorovi,
dyť ten zadek tak ju pálí,
jak to bylo – vše mu poví.

Už tam tluče na tý dveři,
doktor tiše otvírá,
prosím – mluvte, co sa stalo,
či Vám nekdo umírá?

Podívejte sa pane dochtor,
súsed mně tak ublížil,
no – ten všechno počůvaja,
velmi vážný při tem byl.

Vyšetřil ju dokonale,
případ jaký nemívá,
tam, kde tetka neviděla,
tak sa při tem usmívá.

Po prohlídce klidně praví:
„Je to trochu zduřelé,
jinak žádné ublížení
nevidím vám na těle.“

Ani žádné vysvědčení
pacientce nechtěl dať,
a tak ona, že prý půjde
Navrátila žalovat’.

Na druhý deň časně ráno
u dveří ju viděť stát,
na Vsetíně, kde je psáno:
Tady bývá arbokát.

Ale, ale milá paní,
co nám tady nesete?
A hned’ dveři otevírá,
prosím – dále vejděte.

Povězte mně, co vás trápí,
jaký máte v srdci žal?
Já bych rád tu co nejlepší
prospěšně tu radu dál.

Já su stará chudá vdova,
šak ňa znajů v okolí,
pocitivě sa dycky žívím,
byla sem tam na poli.

Zháňala sem právě kury,
zaběhly tam na setí,
a tu sůsed tajak dravec
na mňa razem přiletí.

Nadával mně převelice,
potem na zem povalí
a tů svojů težků ruků
po zadku mňa hodně bíl.

No a máte k temu svědka?
Táže sa pán arbokát;
lesti vás tam nekdo viděl,
to bych věděl velmi rád.

Nablízku tam nikdo nebýl,
šak sem pozor dávala,
pomocť žádný nepřiletěl,
aji když sem křičala.

Inu tedy, milá paní,
vím – vás málo potěším,
musíte jíť pěkně dómu,
já ten váš spor neřeším.

To musíte k starostovi,
u vás doma na obec,
oni nech tam spořádajů
celů vašu tůte věc.

Mně tu dáte 20 korun,
sem sa s vama zabavíl,
už bych zatát’ v jiné práci
daleko býl pokročíl.

Zklamana šla tetka dómu
a hned’ honem na obec,
oznámila starostovi,
celů tůte smutně věc.

Starosta a radní k tomu
počůvali napnutě,
no nic tetko – děte dómu,
on neujde pokutě.

Když ve schůzi rozebrali
tento úkol nesnadný,
dvacet korun nasůdili
do obecní pokladny.

Navrátil to splatit’ musí
do třoch dní – tak pravil Jan;
do fůsí sa smíli všeci,
že je taký grobiján.

Každý z nich však obdivoval
jeho statnost – námahu,
to by každý nedokázal
mět' takovů odvahu.

Aby hneť tak pohotově
k takém „špásu“ zručný byl,
za takovů její „poctu“
na místě hneť vyplatil.

Tetce ešče nařídili,
na kury tam pozor dať
a nech pěkně drží hubu,
nesmí tak moc nadávat'.

Přepis básně č.8: Od Františka Bartoňe
Zdroj: [1]

Co Hrabovští zažili, když Pozora zabili (Událost z r. 1935)

I.

K susedom šla na besedu
stará tetka z Ohrady,
tak polehku – v jupce, v sukni,
žádněj na ní parády.

Ohlédá sa všade kolem,
býl to taký její zvyk,
no a kolem obletovál
ten susedů černý psík.

A když už tak blízko byla
u stavení – u rohu,
v tem ani sa nenadála,
psisko drap ju za nohu.

Och, coby ťa čerti vzali,
ohlédá sa po holi,
ale pes už nečekaja,
uháňá pryč do polí.

Byla by ho čímsi pácla,
taký naňho měla hněv,
hodně ju to zabořelo,
tékla jí aj z nohy krév.

Od tych dob si přecaj tetka
lepší pozor dávala,
když tá kura v cizím poli,
na tem seťů drabala.

Když Navrátil pole oral,
nešla mu už do střetu,
měla strach by nedostala,
zas takovů výplatu.

Vešla dalěj do chalupy –
hlas svůj zdvihla nemálo,
podivte sa – vaše psisko,
jak ňa tady užralo.

Nač to máte taků špatu,
zalepte to na hody,
lebo vás to pokerůci
přivede aj do škody.

Když jim všeco pověděla
do sytosti, do vůle,
tož hneť šráků natrhali,
z starěj černěj košule.

A aby to uchránili
před prachem a před špinů,
dobře nohu namastili
čerstvů, dobrů husinů.

Šráky nohu omotali,
utáhli to věru dost',
dobře ju tak poléčili,
na psisko však měli zlost'.

A tým končí první zpráva,
myslíte, že jediná?
Och né lidé – nemylte sa,
druhá tepru začíná.

II.

Ty, to psisko zabijeme,
praví gazda gazděně,
když byl večer po své práci
obrácený ke stěně.

Och tá napřed o té věci
ani čuť nic nechtěla;
potem praví starostlivě:
A kdo nám to udělá?

No, hen Jura z pod Výmola,
taků prácu dělá rád,
pokusím sa zitra ráno,
k nám ho na to přivolat'.

Jura přišel – uvázali
psisko venku u plota
a hrčatým kyjem pác ho,
zbavili ho života.

Jura jim to všechno pěkně
doposledka spořádal;
no, hospodář za tů prácu
výslužku mu z toho dál.

No tož – no tož nemuseli
taký kus ste toho dat',
ale že rád psíky jídal,
nechtěl sa moc vymlúvat'.

A kúsek hen Martinovi,
je jakýsi chrblavý,
též mu neco z toho dali,
to ho jistě uzdraví.

A když potem podělili
pár takových kmocháčků,
ostalo jim kúsek viset'
tam v komoře na háčku.

To si sami uvařili,
pošmákli si na tem dost';
při tem trochu ominůla
jich tá první hrubá zlost'.

Bachory tam zakopali,
k třnovi tam v zahrádce
a zdálo sa, že je konec
téj nemilěj pohádce.

Ale konec ešče nebýl,
čistů pravdu bych vám řek,
ešče sa tam hodně zmešlo,
to býl tepru začátek.

III.

Když susedka přišla dómu,
noha hodně bolela;
lopůň na to příkládala,
bolest' přestat' nechtěla.

Na druhý deň tak ju měla
aji trochu zabranů;
už si rady nevěděla,
mastila to smetanů.

Hrubě při tem nadávala:
Óch tá jedna potvora;
a když noha furt bolela,
šla sa radit' dochtora.

A dochtoři? Šak to znáte,
každý z nás to dobře ví;
na všechno sa vyptávajů,
to sů ptáci zvědaví.

A tož tetka jak si sedla,
na všechno sa vyptál hneť,
co a jak to všechno bylo,
musela mu pověděť.

Co on vám chtěł všechno věděť,
aj prý čí ten pes to býł;
aji čí slo téj chalupy,
si tam kdesi poznačil.

Dál jí jakés dobré masti,
mazajte to každý den,
fáčem si to obvazujte,
bolest půjde brzo ven.

S radostů šla tetka dómu,
taký pán přec cosi ví;
no když tolik študýrovál,
on ju jistě uzdraví.

Jak odešla tetka dómu,
dochtor chvilku zavřel síň,
a hneť potem, hupky – hupky,
napsál o tem na Vsetín.

Páni – hlavy dohromady,
rozebrali celů věc;
ach – co tí tam všechno zmyslá,
dyť sů všeci můdří přec.

A když nám už známý gazda
ide jednůc z pola dom,
přide dochtor ze Vsetína,
co rozumí aji psom.

Hneť po krátkém pozdravenů
dá sa cosi vyptávať,
že prý máte doma psíka,
podťte mně ho ukázat.

Gazda hneť jak stěna zblednůł,
jak kůł v plotě tady stál,
že v něm ani kapky krvi
nebýł by sa dořezál.

Járku tento – cože chcete?
Ani včera ani dnes,
to jste jistě na omylu,
nebýł tady žádný pes.

Copak že tu po nás chcete?
Dyť vás ani neznáme;
běžte tam, odkůd' ste přišel,
my psa nikde nemáme.

No sem přecaj u Hrabovských,
je to čí slo deváté,
mějte přecaj ludé rozum,
lžete, že psa nemáte.

Nakonec sa gazda s ženů
přiznali a pravili:
Tož je pravda, psa sme měli,
no – už sme ho zabili.

A kde ste ho zakopali?
velké ticho nastalo –
no, tož přecaj mluvte ludé,
velice jim pětkalo.

No – kůsek sme teho zedli,
kůsek dali strýcovi,
ostatek sme zakopali
do zahrádky k trnovi.

Dochtor tak sa za ušami
pazůrami podrbe;
že aj jiným teho dali,
neřekli mu ani bé.

Ale, ale vy ste ludé,
co mám na to povědať,
podťte ven a ukažte mně,
musíme to vykopat.

Gazda v duchu proklínál tu
všecky také dochtory;
ale ten bral do kabele
kožisko aj s bachory.

Při odchodu znovu ptál sa
na všechno zas na novo,
do notesa poznačil si
aji méno strýcovo.

A když potem osaměli,
nářek velký spustili:
Jovéj – jovėj, staří ludé,
čeho sme sa dožili.

Dyt' sme žádném neblížili,
nikde, kde sa člověk hnůl;
co to edem na nás přišlo,
dyt' kdo to kde jakživ čůl?

Hrozně nad tým lamentili,
jak to všecko unesů;
spat' nemohli – čekávali,
co další dni přinesů.

Na sůsedku nadávali,
čuli svědci očítí;
přesmrad'á sa, proč nesedí,
desi doma na řiti?

IV.

Přišlo psaní ze Vsetína,
čnú ho znovu zas a zas;
dostavte sa do Jablůnky,
a s Vami aj ten váš ras.

Všichni tři sa u dochtora
hlaste a to ráno hneť;
on vám sám už všecko poví,
co tam bude po vás chtěť.

Policajt to ráno přinés,
pobýl u nich na chvílku,
dlůho v rukách obracali
tů nemilů obsílku.

Ach jėj – ach jėj – k dochtorovi,
strach jich popad netaký;
gazděna hneť odpoledňa,
prala starém spodňáky.

Při tem si též omáchala
aji svoju košulu;
a k večeru popravila
páskovanů kordulu.

Dobře si ju upravila,
přišila aj knoflík ní;
aby přec pán dochtor věděl,
že sme ludé čistotní.

A když enem přec tu lézla,
měla trochu pozor dat',
dyby byla tak co k čemu,
nemoselo sa to stat'.

A v tem divném postaveňů
utéкло jim páru dní;
a tým končí další zpráva,
prijde ešče poslední.

Na druhý deň časně ráno
nohy v škopku umyli,
fšeci tře sa za dochtorem,
přes tý vrchy pustili.

Na vlak žádný peněz neměl,
kde a z čeho si jich vzít';
proto přes tý Páleniska
museli tam pěšky jít'.

Dochtor jich už očekával,
jak to bylo dobře vím;
a hneť na to v maléj chvíli
chystal jehlu s inekcím.

Prijdete tu nekolikrát',
praví tiše „nevinně,“
budeme vás očkovati
proti zhůbněj vzteklině.

Tetka sebů razem trhla
nad takovů novinů,
dyt' přec edem u nás doma
nemá žádný zteklinu.

Dyt' tam přecaj všeci žijem
v tichosti a pokoji;
nekůšem sa, nežerem sa,
nejsme v žádném rozbroji.

Ale dochtor bez okolků:
„Připravte si slabinu“
a hneť jim tam jehlu píchnu,
vyháňál jim zteklinu.

„Tak – za týden příd'te zase,“
to vám říkám, žádná zlost,
já mám toto nařízeno,
konám jen svou povinnost.

A za týden, když tam přišli,
praví tetka: „Já prosím,
dajte toho věc od razu,
ať tu chodit' nemosím.“

Ale dochtor, jak by nečůl,
copak byl proň její hlas;
a tož tetka, příští týdeň
musela jít' k němu zas.

Ale fšecko konec mívá,
ludská zloba, aji cnost';
aj tým luďom skončila sa,
tá nemilá událost'.

Časem jich to ominůlo,
ale brzo – o to né;
výlohy si zaplatili,
aj susedce bolestné.

A tí druzí, co z psa jedlí?
Musím vám to ešče říc,
byli zdraví, jak tá ryba,
nebylo jim z toho nic.

Byli rádi, že tem fšeckém,
tak lacino utékli;
hospodáře pochválili,
že to na ně neřekli.

Přepis básně č.9: Od Františka Bartoně
Zdroj: [1]
Přepsala: Milena Dančáková

Fotografie č.7: Fotografie pana Františka Bartoně
Zdroj: [1]

5 Lidová strava na Valašsku a v Růžďce

Lidovou stravu lze posuzovat a poznávat jako jednu složku lidové kultury. Každý kraj má svá specifika a zvláštnosti lidové stravy. I staré hospodyně z Růžďky, pokud ještě žijí, rády vzpomínají na vaření a pečení v dobách své mladosti. Samy říkaly, že u pece a plotny strávily veliký kus svého života a prožívaly tak každodenní starosti s nasycením často početné rodiny.

5.1 Zemědělská produkce

Základní význam pro výživu obyvatel měly i na Valašsku od nejdávnějších časů obilniny a z nich především žito (réž), pěstované ve všech valašských obcích. Jen málo půdy zabírala v minulosti pšenice (žito) a jen o něco více plochy než pšenici patřilo ječmenu. Nejrozšířenější plodinou byl však oves. Navzdory neúrodné a málo vyhnojené půdě byl jeho výnos poměrně dobrý a byl jedinou obilninou, která se z valašských vsí vyvážela na trh.

Hojně se vysévaly obilné směsky. Při vymrznutí setby anebo při jiné pohromě, které postihovaly nejvíce žito a pšenici, zabezpečila směska úrodu alespoň u jednoho druhu. Často se však obilné druhy urodily v jiném poměru, než byly vysety: jednou se vydařil lépe oves nebo žito, jindy zarodila pohanka apod. Když vymrzla v Růžďce ozimá obilovina, tak se na jaře zaoralo a nasela obilná směska v poměru 1:1, které se říkalo polovník. Nejčastěji to byl oves s ječmenem, popřípadě se nasela už jen jarní pšenice. Tato skutečnost výrazně ovlivnila kvalitu mouky, chuť chleba i přípravu ostatních moučných jídel.

Hned po válce se zjistilo, že se na Valašsku (i v Růžďce) daří dobře pěstování travních semen (např. ovsík vyvýšený, jílek anglický, kostřava apod.). Travní semena se vysévala místo jetele a dokonce se vyvážela až do Švédska. Po sklizni se sláma z travních semen používala jako méně kvalitní krmivo (tzv. řezanka). Zajímavostí je, že všechna semena byla na tu dobu dobře placená, což sedlákům velmi pomohlo k vylepšení jejich nevalné finanční situace.

Z ostatních plodin byly velmi významné okopaniny. Z nich mělo základní důležitost pro výživu obyvatel zelí. K dalším důležitým plodinám patřil dřívě tuřín, zvaný na Valašsku kvak. Nejdůležitější složkou potravy se však staly brambory. Proto také neúroda brambor znamenala bídu a hlad.

Největší význam se na Valašsku přikládal chovu dobytka. Tak tomu bylo i v Růžďce. Zvláště pak dojně krávy zajišťovaly rodině alespoň životní minimum. Když se krávy mohly pást od jara do podzimu, mléko bylo vynikající kvality a chuti, prý dokonce vonělo horskými bylinami. Horší to už bylo v zimě, kdy byly krávy ustájeny v malých temných chlěvech a častěji než senem se mnohde krmily sečkou (nařezanou spařenou slámou).

Mléko, které se nespotřebovalo za čerstva, vlila hospodyně do kameňáků (tří až osmilitrových hrnců z pálené hlíny). Mléko se dalo do odstředivky, kde odděleně tekla smetana a odstředěné mléko se pak dávalo prasatům. Ze smetany se v máselnici (dřevěné nádobě s topůrkem) stloukalo máslo. Ze sbíraného mléka se obvyklým způsobem zpracoval tvaroh: mléko se nechalo *zkysčit*. Kyselé mléko se ohřálo, až se srazilo a dalo se okapat přes plátno, aby odtekla syrovátka.

Také chov prasat měl pro výživu obyvatel veliký význam, i když se jich ještě před polovinou 19. století mnoho nechovalo, ale během druhé poloviny 19. století vzrostl počet vepřů více než dvojnásobně; vepře chovali ve většině zemědělských usedlostí.

Významnou událostí v životě rodiny byla zabijačka. Zásobila spížírnu i na půl roku masem a ještě déle musel vydržet tuk. Všichni pamětníci velmi rádi na zabijačku vzpomínají jako na čas radostného vzrušení a nedlouhého dostatku dobrého jídla. Je dochována i písemná výpověď paní Antonie Dančákové z Růžďky, položená do údobí po první světové válce.

„Když přišla zima a s ní mrazy, chystali se v chalupách k zabijačce. Každý měl už někoho z příbuzenstva, nebo to byl sám hospodář, kdo zabijačku prováděl a sezvaní mužští členové rodiny mu pomáhali. Došlo se za strýcem neb kmocháčkem a naptalo se najisto, aby nepřišly dvě zabijačky na jeden den. Ono by se to stihlo, ale přitom se besedovalo a pěkně pomaloučku se při té vzácnosti, která byla jednou za rok, den ztratil.

Tak první starost byla vyřizena, ten řezník. Hned potom se začala dělat kaša. To se nahrubo na nožním mýnci, jen tak, zlámala pohanka. Pak se to osívalo na řečici, potom opálalo na okříně, až byla kaša pěkně čistá. Pak si nachystali bukových a habrových polen a jalovčí na uzené. Hospodyně přikoupila trochu krup, nového koření, majoránky, pepře. Naloupala česneku a cibule. Kmín měla svůj, nasbíraný při sušení sena na louce. Hospodář nebo starší syn naštipali a zakulatili špajdle, snesli s hůry křmholec na zavěšení mašika, nachystali též bukového popela na posypání mašika při opaření, aby škutiny lépe šly dolů. Potom ještě rožky na nadívání jelit a klobás. Rožky jsou z obou konce uřezané křavské rohy. Ještě se vyhledají všechny necky, škopíky a hrnce a čistě se vymyjí. Hospodář nabrousí nože a sekery.

Ráno v den zabijačky se velmi časně vstávalo, aby byl poklizen dobytek a nahřáta voda na mašika. Kotouče páry se valí z hrců na plotně, ve světnici je jako v lázni a voní buchta a čaj, do kterého cvrnkla hospodyňka i trochu rumu. Na pocínku už je slyšet hovor. Děti, které leží ještě na peci, vyskočily a vzkřikly: „Staríček idú, aj kmocháček a strýček!“ Honem seskákały, oblékly se a už vítají vcházející účastníky zabijačky. Všichni se přivítali, trochu pojedli a staríček, otec hospodyně, už jako generál ujímá se velení: „Tož myslím, abysme na to šli. Ty, Bětko, nachystaj misu a hrnec se švrlákem, daj do obojího po trošce soli. A tož vy, chlapi, třeba ty, Tonku, budeš držat za provaz přední nohu, co na ňu uvážu provaz, do vrchu, aby sa prasa nemohlo zbrchat na nohy! Ty, Josefe, drž třeba misu na křev a Mařena bude švrlat, ale fryško, ať sa křev nesrazí. Ty, Francku s Martinem, držte od hřbeta, k nohám mu nechodte, ať vás nezájme, jak bude zadkem smýkat. A podme, ať sa neco udělá!“

Vyšli na pocínek a už uviděli mašika na dvoře. Hospodyně mu tam dala něco v kastrólu na žraní, a že jedl naposled včera ráno, byl už hladový, vyšel z chlévka a dal sa do žrádla. Staríček k němu, rozmáchl se a udeřil vši silou tupým koncem pantoku mašika do čela. Mašik zakvíknul a svalil se na zem. Staríček mu rychle uvázal provaz na přední nohu, na tu, na které ležel, a Tonek zatáhl vzhůru. Staríček popadl nůž a vrazil jej mašikovi do krku. Hned se vyvalila křev, kterou chytil do mísy Josef a odléval do mísy Mařeně, která rychle švrlala, až se křev pěníla. Mašika položili na řetězy do trok na paření. Chlapi nosili vřící vodu a staríček mašika pařil. Nejdříve na hřbetě, oškubali štětiny, které předtím posypali bukovým popelem, pak ho za pomoci řetězů, na kterých ležel, obrátili a opařili ostatek.

Potom mašika odstěhovali na silném sochoru do jizby a tam ho pověsili na křmholec, 80 cm dlouhé, nejlépe akátové nebo hlohové poleno. Křmholec i s mašikem zavěsili na silný hřeb, zatlučený k tomuto účelu do stropního trámu. V jizbě mašika vykuchali. Nejdříve uřezal staríček mašikovi hlavu a vyloupnul mu oči, pak ji podal pomahačům, kteří ji ještě oholili a rozsekali, aby se mohla dát vařit na tlačenkou. Někde ani tlačenkou nedělali a hlavu dali do láky s masem a zaudili. Pak vyndal staríček střeva a zas podal chlapům, aby je obrali od sádla. Plíce, játra, ledviny a slezina se omyly a daly vařit. Zatím hospodyně vařila kaši na oběd a taky kaši a kroupy na jelita. Chlapi zatím drhli ve sněhu prázdná a na ruby obrácená střeva, která nakonec propláchli v několikrát vodě, aby nepáchla. Část sádla, které obrali ze střev, uformovali na bochánek, zabalili do podbřišní blány a posolili. Říkalo se tomu postřevní sádlo a měli to za lék hovězímu dobytku. Podobně se zformovalo i prsní sádlo, převázalo se motouzem a zaudilo. Jím se zasmažovalo zeli, polévky a jiné. Škračilo se jenom trochu postřevního sádla do jelit. Jinak se vše dalo udit.

Mezitím už staříček, hospodář a ještě některý řezali tenké maso z boků mašíka na kousky velikosti 2x2 cm na klobásy. Když byli hotovi, rozprostřeli maso na tenko na stole, staříček ho osolili, očesnekovali, opepřili a přidali nové koření, majoránky a dobře vše umíchali a nechali ještě vše na stole, aby to dobře vychladlo a nezapařilo se.

Než maso vychladlo, měla hospodyně oběd. Poobědvali pohančenou kaši, do které se přidalo vepřové kůže, česneku, cibule a všeho zabijačkového koření; omastila se sádlem se zátýlkou i se škvarky. Po tomto tradičním zabijačkovém jídle měli kousek podbradku se zelím, a kdo chtěl, vzal si kousek vařených plic nebo jater. Na zapití byl šipinkový čaj s rumem.

Po obědě namíchali staříček směs na jelita. Vychladlou kaši s kroupami osolil, přidal polévky z hlavy, křev z mašíka, cibuli osmaženou na postřevním sádle, trochu česneku, kmínu, pepře, nového koření, majoránky, zamíchal, ochutnal a potom už si hospodyně se švagrovou, Mařenou, dělaly jelita samy. Měla na to široký rožek a tož hrnkem nalávaly přes rožek do zašpejlovaných střev.

Chlapi se zatím zasedli kolem necek, do kterých staříček sřmnuł ze stola nakøøeněné maso, a chystali se k nadívání klobás. Nařezali si střeva na stejně dlouhé kousky, asi po 75 cm, jeden konec zašpejlili, střevo natáhli na rožek a už pravou rukou soukali voňavé kousky masa do rožku, ve střeve to stlačili, aby klobásy nebyly hrbaté. Hotové klobásy pověsil staříček na bidélko do síně, aby oschly. Museli přitom dávat pozor na kočky, aby nepřišly koštovat. Klobásy se hned po oschnutí udí. Někde udívali v komíně, jinde měli někde u potůčku na zahradě udírnu.

Po klobásách přišla na řadu tlačěnka, presbuřt. Maso se nakrájelo, opepřilo, očesnekovalo, dala se troška nového koření, majoránka a staříček to smíchal se zbylou polévkou z hlavy a nalil do vyčištěného vepřového žaludku, zašpejlil pevným špejlem, uvázal ještě motouzem a dal vařit, přikazuje, ať ženské moc netopí a hodinu dávají na tlačěnku pozor.

Mezitím už mužští rozsekali a posolili maso a špek, s kterým mělo být druhý den uloženo do škopku a s přidáním česneku aspoň tři týdny láceno a tak připraveno k uzení.

Zabijačka se při práci a družné besedě končí až večer. Je už dávno tma, když se lidé rozcházejí do svých domovů. Přinášejí něco na ochutnání netrpělivým už dětem. Bývá to miska šperkové kaše pohančené, na ní kus podhrdku, jater a plic a ještě i kousek křkovic na nedělní oběd a kousek špeku.“

Citace č.2: Od Antonie Dančákové

Zdroj: [3]

Velké vážnosti se v minulosti těšilo včelaření. O rozsahu včelaření svědčí například i skutečnost, že počet včelstev v některých obcích převyšoval i počet obyvatel obce (například v Růžďce v 17. století).

5.2 Úcta ke chlebu

K nejdůležitějšímu období během roku na Valašsku patřilo období žní. Tehdy se ukázalo, zda bude hojnost či bída v mnohých staveních, zda bude po celý rok dostatek chleba a pečiva.

Žito (réž) bylo určeno především k pečení chleba a pšenice (žito) se používala k pečení vdolků a bílého pečiva.

Pečení chleba bylo ve velké vážnosti, patřilo ke starostem hospodyně a podle dobrého chleba ji ve vsi také oceňovali. Některé hospodyně to považovaly dokonce za velký obřad. Při pečení nechtěla být vyrušována a odvolávána k jiné práci, což se však málokde mohlo dodržet.

Hospodyňky v Růžďce pekly chléb jednou týdně a čerstvý vydržel do dalšího pečení, pokud se ovšem nesnědl.

Pečení chleba se započalo přinesením díže z komory do jizby. To už byla v okřincích nachystána mouka, naosívaná na řídkém lýkovém sítu, zvaném žiberko; podle záznamu paní Antonie Dančákové bylo prý řídké proto, aby „*teho obilá moc neodešlo*“.

Už z předchozího pečení se ponechala tzv. nátěsta neboli kvásek, to je kousek těsta, které se uchovávalo v kameninové nádobě v chladnu. Do díže (dřevěné nádoby) se nasypala rezná mouka a trochu pšeničné, doprostřed se přidala rozmočená nátěsta, popřípadě ještě trošku kvasnic. Těsto se ochutilo solí (na jeden bochník připadla jedna hrstka), kmínem a strouhanými vařenými brambory. Vařečkou, tzv. kopistí se těsto míchalo asi 1 hodinu takovým způsobem, že se chodilo kolem díže a dobře hnětlo.

Vymíchané těsto se nechalo vykynout. Těsto v díži kynulo od rána do poledne, v chladném čase třeba až do večera. Jakmile se těsto dostatečně zdvihlo, přichystala hospodyně tolik slaměných okřínků, kolik mělo být pecnů.

V Růžďce je před navalováním na okřínky ještě posypali šrotem. Nakonec se okřínky s těstem postavily do tepla (např. na lavici u pece), přikryly čistým šatem a poznovu nechaly kynout. Zatím co se těsto v okřínkách pozvolna zdvíhalo, hospodyně roztopila pec. Paní Antonie Dančáková vzpomíná na vytápění pece takto:

„ Chlebová pec se vytápěla dlouhými suchými poleny březovými nebo bukovými, rozštípanými na čtvrtky, aby dobře a brzy shořely. Když byla pec vytopená, hospodyně rozhrábla ještě uhlí po celé podlaze pece a nechala je trochu zmotolat, tj. zesínat, aby se stejnoměrně vypálila celá pec. Potom, těsně před sázením do pece, když už těsto na okřínkách pěkně nakynulo, vzala hospodyně ohřeblo a vyhrabala z pece žhavé uhlí a vhodila část do starého hrnce s vodou a část nechala po stranách na předku v čelusti, aby měl chléb i od předku teplo. Pak vzala ometlo a pec vymetla. Ometlo se vyhodilo ven a polelo vodou, aby nevznikl požár.“

Citace č.3: Od Antonie Dančákové

Zdroj: [3]

Když bylo těsto dobře vykynuté a pec roztopená, potom už hospodyně překlopila těsto z okřínku na dřevěnou chlebovou lopatu, zvanou též lopář, těsto zlehka pomáčela rukou namočenou ve vodě a stejně zlehka je roztlačila po lopatě. Když se těsto omylo škrobovou vodou, bochník se pěkně leskl. Posypal se na povrchu kmínem a doprostřed se ukazováčkem vtlačil důlek. Chléb se v peci pekl hodinu a půl až dvě hodiny. Každý bochník se chlebovou lopatou podebral, vytáhl před pec a ještě na lopatě se celý otřel vlhkým hadříkem, aby se očistil od popela a také aby získal patřičný lesk.

Dodnes staří lidé rádi vzpomínají na tu vůni z upečeného chleba, která se nesla široko daleko.

Všichni lidé měli chléb ve velké úctě. Pamětníci vzpomínají, že chléb se na Valašsku uctíval jako nějaká svátost. Když matka ukrojila dítěti kus chleba a tento mu upadl z ruky na zem, muselo ho dítě ihned zvednout a políbit.

5.3 Vdolky

Nejvýznamnějším a nejrozšířenějším pečivem byly velké koláče, zvané na Valašsku vdolky, nověji i frgály. Frgál byl ovšem původní název pro vdolek nevydařený.

Současné záznamy o přípravě vdolku se příliš neliší od údajů starších. Těsto na vdolky se zadělávalo z pšeničné, ale také z žitné mouky, zamísilo se mlékem a dalo vykynout. Potom, rozválené natenko do kulatého tvaru, se na povrchu potřela pomazánkou (tzv. potěradlem), nejčastěji tvarohovým, hruškovým a makovým.

Příprava potěradla se různila od vesnice k vesnici a někdy dům od domu. Před sázením do pece se každý vdolek na povrchu omastil a podložil tenkým papírem. V minulosti, kdy byl vzácný i ten papír, se vdolky zespod poprášily hrubou šrotovou moukou, někdy pouze otrubami. Do pece se sázely podobně jako chleba, zakrátko se však mohly z pece vytahovat. Ještě na lopatě (lopáři) hospodyně každý kus očistila, někde potřela mlékem a povrchu polila máslem a posypala posýpkou.

Dodnes v Růžďce pečou hospodyňky vynikající vdolky podle receptů předávaných z generace na generaci. Pravdou ovšem je, že chuť vdolku upečeného v peci nelze nahradit chutí vdolku upečeného v elektrické troubě.

Uvádím osvědčený růždecký recept z jedné rodiny:

Vdolky (7 kusů)

1 kg polohrubé mouky
0,40 litru mléka
15 dkg mletého cukru
15 dkg másla
10 dkg oleje (asi 1 dcl)
1 celé vejce + 4 žloutky
6 – 7 dkg kvasnic
½ dcl rumu
citrónová kůra
trošku citrónové šťávy
1 dkg soli

Těsto vypracujeme (asi 1 hodinu), necháme vykynout, vážíme bochánky z těsta po 28 dkg, rozválíme a potíráme potěradlem (tvarohovým, hruškovým a makovým).

Tvaroh:

1 kg jemně mletého tvarohu
¼ kg mletého cukru
citrónová kůra
2 lžíce rumu
trošku muškátového oříšku
trošku krupice na zahuštění
1 celé vejce
3 žloutky
rozinky
špetka soli

Hrušky:

1 kg rozvařených hrušek
¼ kg mletého cukru
2 lžíce rumu
5 dkg másla
1 hvězdička badiánu
skořice
citrónová kůra
špetka mletého hřebíčku
sůl
přidáme část smažených
jablek

Mák:

1 kg máku pomlet a uvařit
ve mléce nebo ve vodě
5 dkg másla
2 lžíce rumu
20 dkg cukru
trošku skořice
trošku mletého perníku
špetka soli
přidat nějaké marmelády
(např. smažená povidla)

Posýpka: Hera nebo máslo, mletý cukr, hladká nebo polohrubá mouka.
Upečené, vychladlé vdolky pomastíme máslem, do kterého přidáme rum a vanilkový cukr.

Při přípravě vdolků velmi záleží na přesném poměru všech surovin a na postupu práce. Ničeho nesmí nadbývat ani chybět. Naše stařenky velmi dbaly na to, aby vdolky nebyly o nic ošizeny. Každá chtěla mít ty *najlepší z celéj dědiny*.

Recept : Od Emílie Dančákové

Zdroj: [1]

Fotografie č.8: „U pečení vdolků“

Zdroj: [1]

Vážíme si vyprávění našich předků z doby častého strádání i namáhavosti každodenních prací spojených se zabezpečením výživy rodiny. Vždyť v málo přívětivé tmavé kuchyni nebo při plotně v jizbě strávila hospodyně větší část svého života. Ještě před slunka východem rozhrábla ohniště a pozdě večer, kdy už všichni spali, potichu chystala na druhý den. Tam, kde neměli služebnou nebo dospělé děti, zůstaly na hospodyně i tak namáhavé práce, jako je štípání dříví, mletí obilí na domácím mlýnci nebo mísení těsta na chléb.

Tolik neokázalé a poctivé statečnosti je utajeno v naší blízkosti – v životním údělu našich maminek a stařenek v době na Valašsku ne až tak vzdálené.

6 Tradice vypalování do dřeva

Paní Marie Hurtová se narodila Martinovi a Marii Malým 30. 5. 1938 v Růžďce jako šestá ze sedmi sourozenců. V roce 1963 se provdala za Josefa Hurtu, měli spolu 2 dcery a syna. Ve svých 56 letech ovdověla.

Ve vesnici je známá svou vitalitou, obětavostí a především skromností. Od mládí se věnuje krásné zálibě vypalování do dřeva, od svého bratra se přiučila umění cukrářskému, krásně hraje na klavír a varhany. Paní Mařenka má prostě „zlaté ruce.“

Fotografie č.9,10: Rodina pana Martina Malého, nejmladší Anička ještě není na světě
Zdroj: [1]

Paní Mařenko, nejdříve Vám chci poděkovat za Váš čas, který jste si udělala pro tento rozhovor.

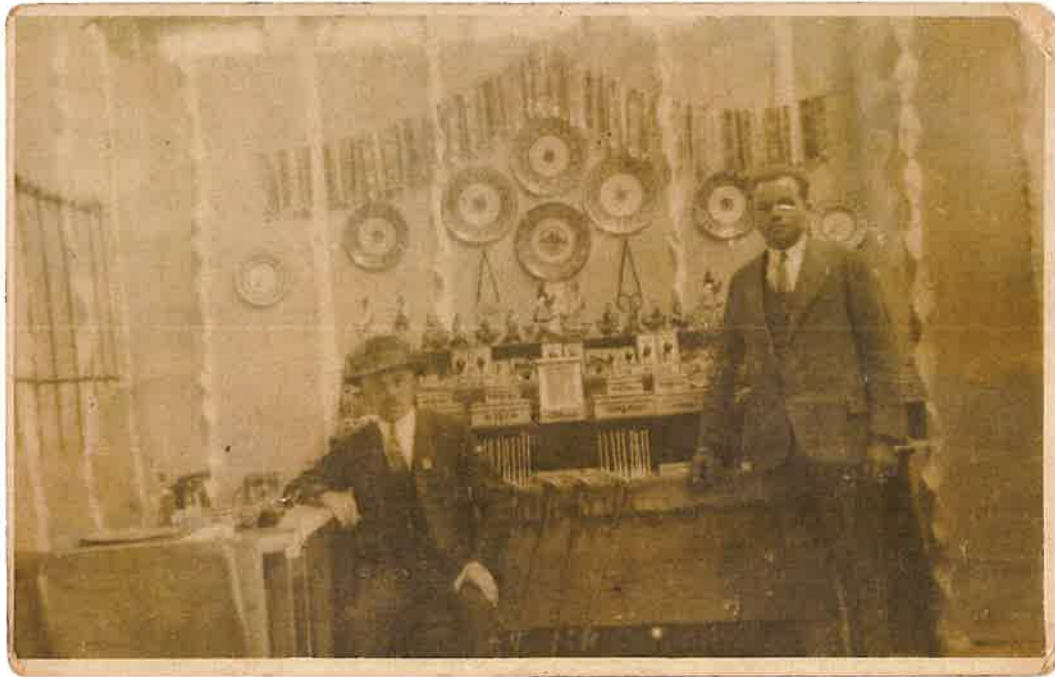
Ráda bych Vám položila několik otázek, které zajímají nejen mne, ale i děti z naší základní školy. Široko daleko jste známá svým uměním vypalování do dřeva – mnozí jsme Vás obdivovali při práci na Dni otevřených dveří na naší základní škole. Co Vás k této zálibě přivedlo? Kolik Vám bylo let, když jste začala obrázky vypalovat?

K této zálibě mě přivedly rodinné okolnosti, byli jsme početná rodina, pomáhala jsem tatínkovi při jeho živnosti. Tatínek měl živnost na vypalování památkového zboží. Touto činností se zabýval od mládí, v třicátých letech v této živnosti pokračoval i se svou manželkou. Zpočátku se zabývali malováním, při kterém používali barvy na dřevo. Zdobili držátka na pera, kalamáře, dózy, aj. Později, ve čtyřicátých letech, přešli na vypalování do dřeva.

Po skončení základní školy jsem se rozhodovala, kam půjdu pracovat. Rozhodl za mne otec – chtěl, abych zůstala doma a pomáhala mu při živnosti. Můj zdravotní handicap mně ani nedovoloval zapojit se do pracovního procesu. Od tří let jsem nedoslýchala a značně to ovlivnilo můj život. (Teprve až ve 35 letech se mi život změnil díky naslouchadlům).

Rodiče se neživilí pouze živností, měli jsme i malé hospodářství – 1 krávu. Při zakázkách, které otec přijal, mu pomáhali ještě moji starší bratři Mirek a Milan. Když byla zakázka většího rozsahu, pomohli mu i pomocníci z vesnice, aby ji stihl ve stanoveném termínu splnit. Dřevěné dózy mu přicházely z dřevařských závodů, hotové vyzdobené dózy pak vozil na káře, zvané *platoňák*, k nákladnímu vlaku. Odtud zboží směřovalo k zákazníkům, nejčastěji do Tater.

Abych odpověděla na otázku, tak s vypalováním jsem začala asi ve svých 16-ti letech.

Fotografie č.11: Krámek památkového zboží pana Martina Malého z Růžďky
Zdroj: [1]

Vzpomínáte si na své úplně první dílo?

Byl to obrázek na stěnu v roce 1953, vyrobila jsem ho v rámci tatínkovy práce.

Je radost se na Vás při práci dívat. Rychlé, přesné pohyby, žádné zaváhání. Jaké byly začátky? Kdy jste dostala do ruky ten správný *grýf* ?

V kreslení jsem měla vždycky výborný prospěch, tam se projevil můj talent. Chvilku trvalo, než jsem se naučila zacházet s vypalovacím držátkem, ale nezpůsobovalo mi to žádné velké potíže.

Jaké používáte při práci nástroje nebo nářadí? Mohla byste nám ve stručnosti popsat postup práce nějakého výrobku?

Už jen matně si vzpomínám, když ještě nebyla elektřina, začínali moji rodiče s psacím držadlem a drát byl rozžháván aparátem na benzín. Já jsem už pracovala s držadlem, u něhož byl odporový drát, který vedl do aparátu, napájen elektřinou. Ve válečných letech nejdříve používali javorové dřevo, já jsem už převážně pracovala s překližkou. Zpočátku jsem si námět namalovala tužkou, později už nebylo třeba. Nejdříve jsem vypálila po obvodu ornament, text jsem vložila do rámečku později. Hotový výrobek se nalakoval.

Nejdříve jsem pracovala pod vedením otce, ale později mi odkázal nějakou zakázku, abych si mohla vydělat něco i pro sebe. Když jsem se osamostatnila, začínala jsem vypalováním malých srdíček.

Fotografie č.12: Moment z mládí paní Marie Hurtové při vypalování do dřeva
Zdroj: [1]

V převážné míře se na Vašich výrobcích objevují biblické verše...

Ano, otec si dával nabídky do církví, nejvíce na Slovensko. Zakázky přicházely a jak jsem už zmínila, některé mi ponechal. O biblické verše byl docela velký zájem.

Mnoho biblických veršů jste vypalovala i v cizích jazycích. Ve kterých?

Ted' už by pro nás byl cizí jazyk slovenština, dále jsem je vypalovala v maďarštině, polštině, němčině, angličtině, holandštině, ruštině.

A neměl otec problémy po válce, v období komunismu?

V letech 1946 a 1947 mohl otec živnost normálně držet, ale po r. 1948, konkrétně v padesátých letech, pociťoval nátlak na zrušení živnosti. Chtěli po něm, aby přešel do místního hospodářství. Otec se bránil, ale raději jim ustoupil, a proto mohl tuto živnost ještě částečně provozovat. Otec odešel do práce na kartonážku a já jsem odešla pracovat do Tesly Rožnov pod Radhoštěm. Po otci jsem přebírala stále více práce.

Je vůbec možné nějak za ta léta určit počet vypálených obrázků a výrobků?

Tak to nejde.

Aspoň odhad.

Tisíce jsou to určitě. Drobnějších výrobků i desítky tisíc.

Už jsme se zmínili, že jste nebyla úplně sama, kdo se ve vesnici touto činností zabýval. Bylo vás hodně?

Kromě mých bratrů to byli pomocníci, kteří pomáhali otci při zakázkách. Touto činností se hodně zabývala paní Vlasta Mikolášová, mnozí jsou už po smrti. Paní Antonie Dančáková, Karel Malý, Jan Záruba, nerada bych na někoho zapomněla.

Které další, řekla bych umělecké práce, byly v té době v Růžďce rozšířené?

Holubičkářství (vyřezávání holubiček), křiváčkářství, košíkářství a zmiňované vypalování do dřeva.

Když vzpomeneme tradice a zvyky v Růžďce. Co se Vám vybaví? Na co ráda vzpomínáte, když jste byla ještě malá?

Abych řekla pravdu, například Vánoce byly pro mne svátky určitého pracovního napětí. To se přijímalo nejvíce zakázek na vánoční dárky. Samozřejmostí však byla návštěva kostela a sborových shromáždění. Otec vyučoval nedělní besídku, museli jsme mu pomáhat balit dárečky na vánoční slavnost.

Takovou tradicí bylo na Vánoce chodit koledovat po chalupách. Vzpomínám si, jak jsem se jako malá trošku nejdříve styděla, ale pak jsem si zvykla. Většinou jsme vykoledovali jablíčko, kousek vánočky nebo pečené cukroví.

O Velikonocích si vzpomínám, že jsme se chodili na Velký pátek časně ráno umýt do potoka. Dokonce jsme soutěžili, kdo tam bude první.

Co to znamenalo?

Byla to připomínka ukřižování Pána Ježíše Krista.

Velikonoční pondělí jsme v rodině brali spíše jako pohanský svátek, ač to hodně lidí bere jako připomínku bičování Pána Ježíše. Když k nám přišli *šmigrátníci*, měli jsme pro ně vždycky něco připravené, například kraslice – vajíčka zdobená voskovým ornamentem, obarvená v barvě. Při jejich zdobení jsem používala ocelové pero, jehož špičku jsem rozehrála elektrickým aparátem a roztaveným voskem jsem kreslila na vajíčka ornamenty.

Máte blízký vztah k hudbě a ke zpěvu. Sloužila jste asi 50 let jako varhanice sboru Českobratrské evangelické v Růžďce a vedla i místní pěvecký sbor. Při tom mne napadá otázka, zda jste se třeba jako malá účastnila nějakého valašského pěveckého nebo tanečního kroužku?

Vzpomínám si, že asi v 18-ti letech jsem byla pozvána do valašského kroužku v naší vesnici, který tady úspěšně působil. Tak jsem se jednoho dne rozhodla, že to zkusím, ale stalo se to, že jsem si to pod zahrádkou u domu pana Vetchého rozmyslela (tam tedy kroužek probíhal). Prostě jsem k tomu nevzala odvalu a vrátila se domů.

To snad ne! Tak to byla veliká škoda. Přišli o dobrou zpěvačku! Dozvěděl se někdo o tom Vašem zaváhání?

Ano, teprve nedávno jsem se k tomu přiznala.

A co škola a vztah k ní? Už víme, že z kreslení a z pracovních činností jste měla jedničku. Jaké byly Vaše další oblíbené předměty?

Oblíbenými předměty byly zpěv a tělesná výchova. Na závěrečné zkoušky jsem si zvolila přírodopis.

Podělila byste se s námi o nějaký veselý zážitek ze školy?

Veselý zážitek byl pro mne ten, že jsem musela v 15-ti letech asi na půl roku vstoupit do pionýrské organizace z důvodu toho, abych mohla konat Tyršův odznak zdatnosti.

Na závěr základní školy jsme pořádali večírek a parta děvčat složila píseň, kde 1. sloka zněla: „Namažeme školu špekem, ať ji myši sežerou...“

Děkuji, že jste mi ji zazpívala, má zajímavý nápěv. Tak teď musím zjistit, co zpívají naše děti dnes při závěrečných večírcích.

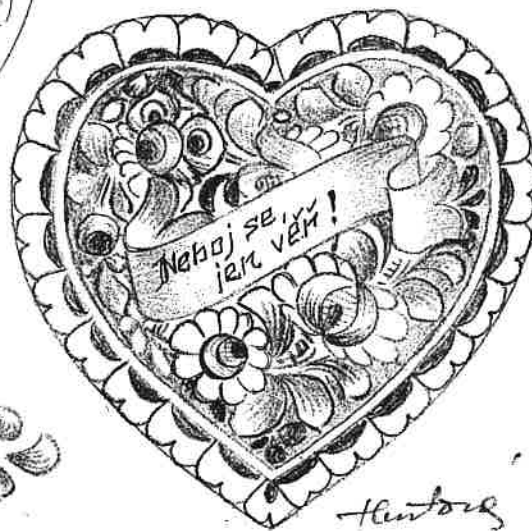
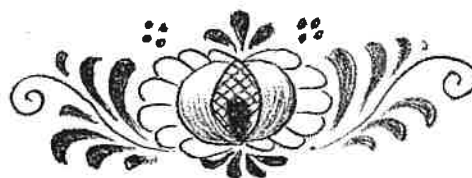
Paní Mařenko a poslední otázka. Co byste přála našim dětem?

Fotografie č.13: Paní Marie Hurtová v ZŠ v Růžďce
Zdroj: [1]

Přála bych jim do dalšího života moudrost a správnou volbu při výběru povolání, aby se jim splnily jejich sny. Přeji jim, aby něco hezkého vytvářely, měly z toho radost a mohly tak obdarovávat druhé a činit je šťastnými. Moc bych si přála, aby děti dělaly radost svým rodičům!

**Moc děkuji za příjemné a milé setkání. Přeji Vám především pevné zdraví a pohodu!
Rozhovor připravila: Milena Dančáková**

Ukázky předloh paní Marie Hurtové pro vypalování
Zdroj: [1]

Ukázka výrobků paní Marie Hurtové

Fotografie č.14, 15: Výrobky paní Marie Hurtové
Zdroj: [1]

7 Dřevořezba

Pan Jan Bartoň z Bystřičky se narodil 5. 5. 1936. Vyučil se strojním zámečnickem. Jako samouk se své zálibě – dřevořezbě věnuje od svých čtyřiceti let. Pro tuto práci, jak sám říká, je nejvhodnější dřevo lipové. Při práci používá řezbářské nástroje i soustruh. Pan Bartoň mluví skromně o svých výrobcích, nerad se dává na odiv, a proto mu děkuji za to, že dal k dispozici k vyfotografování na ukázkou některé ze svých výrobků.

Fotografie č.16: Pan Jan Bartoň v ZŠ v Růžďce
Zdroj: [1]

Fotografie č.17,18: Ukázky dřevorytu pana Jana Bartoně
Zdroj: [1]

Fotografie č.19: Ukázka dřevorytu pana Jana Bartoně
Zdroj: [1]

Fotografie č.20: Kolovrat vyrobený panem Janem Bartoněm
Zdroj: [1]

Fotografie č.21: Betlém s pohyblivými postavičkami od pana Jana Bartoně
Zdroj: [1]

Balašské hory sú naša otcina...

Fotografie č.22: Ukázka dřevorytu pana Jana Bartoně
Zdroj: [1]

Fotografie č.23: Ukázka dřevorytu pana Jana Bartoně
Zdroj: [1]

...URODILY
SA NĀM ZEMŇĀKY,
BUDEME HICH MĪVAŤ AĚ NA SVĀČINU...

Fotografie č.24: Ukázka dřevorytu pana Jana Bartoně
Zdroj: [1]

8 Slovníček valašského nářečí (výběr slov)

A

aldamáš	dožatá, dožínky; 2. hostina při litkupu
anály	letopisy
asent, -da	odvod
astragánka	beranice z kroucené beránčí kožešiny
azda	snad

B

babit'	vázat čepec; 2. pomáhat při porodu
babúch	koláč; 2. pekáč
babúlat', -lít'(sa)	motat si šátek kolem hlavy a krku
babuša	šátek vlněný velký; 2. kráva
babúvka	pekáč kameninový na pečení bábovek
bača	hospodář, správce salaše
bača starověrec	bača zachovávající staré zvyky a práva
bačenka	žena, která měla na starosti celý provoz kravského salaše – pastvu, dojení a výrobu másla (<i>častěji se však na Valašsku užívalo pojmu „dívka“</i>)
bačík	pastýř ovcí
bačovat'	pást; 2. chovat ovce; 3. hospodařit; 4. meškat (<i>Des doty bačovál!</i>)
bačovisko	salaš
bagún	vepř
bakeša, va-	ovce s černou obrubou kolem očí a huby
báleš	pečivo kynuté
balúsy	vousy
banda	kapela muzikantská
barevňa	barvírna
baroš	beran zdrobněle
barušky	kočičky, jehnědy (vrby nebo jívy)
baštit'	jíst
bečať	plakat, brečet (o dětech)
belina, -nka	trocha, troška, trošinka, skoro nic
bér	proso (drsnější odrůda)
bibulka	house
bilija	bída
božákat'	naříkat
bravenišče	mraveniště
breberuša	veš
brunclek	vesta soukenná k mužskému kroji (červená, tmavěfialová)
brzgly	nakyslý (o mléku)
bučina	les bukový
buchta	bábovka
byť čučno	být smutno

C

cajk	tkanina bavlněná hrubá
ced'ák	cedník
cibéba	rozinka
cícha	povlak na peřinu
cúhať	pojítat, cpát se
cukrové	cukroví, zákusky, bonbóny
cukruška	hrdlička

Č

čahún	výrostek
čančit' sa	strojit se přehnaně
čančulka	žena strojivá
čapák	hrnec kameninový široký nízký
čapár	chomáč vlny z rouna
častovať	hostit (pitím)
čelustě	otvor do pece (též „čelust'a, čelusti, čeliští“)
čepec	čepec, síťovaná pokrývka hlavy vdaných žen a svobodných matek – „závitek“
čepičář	výrobce pletených čepic
čerešeň	třešeň
čerchmant	čert
černucha	ovce černá
česák	nástroj na česání lnu
četina	chvojí, čerstvě nařezané větve jehličnanů
čižmy	boty kožené vysoké, uherského typu
čmyrdica	pěna na ovčím mléku
čuba	ošumělá halena
čuňka	morče
čuť	slyšet; 2. cítit

D

d'atělina	jetel
dědina	vesnice
dénko, -co	dýnko, příkrývka (na hrnec), dřevěná poklička
deputát	plat nebo důchod v naturáliích
dívka	služka, děvečka (sloužící u dobytka)
díža	díže; 2. tlustá žena
dochtor	lékař
dojka	dojná kráva, ovce nebo koza; 2. podojení
dorgyňa	jiřina (květina)
dračky	draní peří společné
drhlačka	draní peří
dřevěnica	chalupa dřevěná

E

edem, -dom	jen jenom
erteple	brambory
esli	jestli
ešče	ještě

F

fábor	mašle, ozdoba z pentlí
fašanky	masopustní hry při jeho ukončení
fěrtoch	zástěra široká modrotisková (součást ženského kroje; na dolních dědinách název pro sukni bílou)
fěrtúšek	zástěra (též „přednica“)
fešný	pěkný
flanérka	kabát podobný „lajbíku“
flauta	flétna
fortel	zručnost
frajár -ér	milenec, milý; 2. hezoun, krasavec
frajárka, -jérka	milenka, milá
frgál	vdolek „pecák“ (původně název pro nepodařený); 2. nyní vžitý název pro vdolek
frydka	viz „kordulka“ („frydka“ na Hošťálkovsku a Rusavě)
fujara	pastýřská píšťala; píšťala dlouhá na způsob flétny
furman	povozník, vozka, forman
futro	píce, krmivo pro dobytek; 2. vycpávka

G

gajdoš	dudák
gajdy	dudy
galán	milý, milenec, snoubenec
gatě	kalhoty letní plátěné, podvlékačky
gazda	hospodář, sedlák; 2. šafář
gazděna	hospodyně, selka
gombík	knoflík olověný kulatý
gronyga	kronika
grůň	rameno, odnož většího horského pásma (původně porostlý javořinou, nebo obděláný v pole); 2. stráň
grunt	statek, usedlost; 2. základ, lán
grýf	zručnost

H

habáň	klobouk zhotovený z choroše; 2. člověk houževnatý
habatky	kožené střevíce

háby	svrchní oděv, šaty chatrné
hafery	borůvky
haklík	háček spínací
halekačka	popěvky pasáků při pastvě dobytka s kopce na kopec
hliňák	hrnec hliněný
Holomúc	Olomouc
hoňák	pomocník na salaši, obvykle mladý chlapec (sháněl ovce k dojení, nosil vodu a dřevo)
hornáci	lidé z hor
hořákať	bědovat, naříkat
hrabjať	výrobce hrabí
hrable	hrábě
hrstňačka	kapesník, šátek
hucáň	klobouk nízký kulatý uherského typu; 2. klobouk valašský, vysoký, těžký
huluška	kolébka
huňa	houně, ovčí kůže i s vlnou; 2. sukno hrubé z řídké vlny (dl. tvrdého vlasu) vyrobené na ruč. stavu – bílé nebo buré; 3. kabát (halena) vyrobená z „huně“
huňka	halena vyrobená z „huně“
húšč, -ščí	houština; 2. usazenina, sedlina
hýža	noha

CH

chábí	roští, křoví, klestí, houští
chasa	čeled', mládež, mládenci svobodní
chorá múka	mouka z porostlého obilí, šedá
chúvka	šátek podlouhlý na nošení nemluvnat

I

ingišpír	kolotoč
inštrument	nástroj
iščerka	ještěrka
izbulka	světnička
izurka	tvrdá tráva

J

jabko, -bukko	jablko
jabúčko	jablíčko
jáhly	proso loupané (zrna); kaše jáhlová, prosná
jahňa	jehně; 2. šibal, liška podšitá
jalovčí	jalovcový porost

jalový(á)	neplodný(á); 2. nemastný, neslaný, planý
jalúvča	mladá jalovice, odrostlé tele
jalúvka	jalovice; kráva, která nebyla ještě připuštěna
jančáry	boty kožené polovysoké šněrovací
jánská voda	červnová povodeň
jarmark	trh výroční (jednodenní)
jařica, -na	jařina, jař, obilí seté na jaře
jatelina	jetel; pole porostlé jetelem
jedla	jedle
jedlina, -lovina	jedlový háj
jeseň	podzim
jezivo	jídlo, vše co je k jídlu
juhas	pastýř
jupka	halenka

K

kabaňa	kabátek ženský podobný „lajbíku“; 2. blůzka pro vdané ženy; 3. kravinec
kacabajka	blůzka pro svobodné dívky
kalmučka	šátek bavlněný barevný
kameňák, -ček	hrnec, hrnek kameninový; 2. ořech vlašský s velmi tvrdou slupkou
kanafas	tkanina na sukně, zástěry a cíchy pruhovaná (osnova pačiskový len, útek bavlna)
kapesník	šáteček čtvercový vyšíváný, nošený k ženskému kroji
kasanka	sukně bílá sestavená až z 8 „púlek“ tenkého, ručně tkaného lněného plátna, všední z hrubšího (<i>přední a zadní díl se nesešívá, zadní díl se vázal odzadu, přední zředu</i>)
kél	kapusta
kerlúb	kedluben
klabotka	řehtačka velikonoční
klásí	klasy
kleček	rukojeť pluhu
klepetář	rak
kmocháček	kmotr, kmotříček
kobzole	brambory
kočvarija	rozbředlý sníh
kolednička	koleda
kolovratnica	kolovrat
komóda	prádelník
koncová	závěr senoseče
kondrk	malé políčko dále od vsi
kordúlka	živůtek z červeného sukna (součást ženského kroje)
kosárek	péro na klobouku (u kroje)
kosba	kosení, senoseč
košula	košile ženská z bavlněného plátna (dříve též „rubáč“)
košút, -šut	kozel (též „cap“)
kozisko	koza

kozla	kůzle (zdrobněle „kozlátko, kozlacko“)
kozub	ohniště na salaši
kramflek	podpatek
krampl	stroj na pročešávání vlny
kravař	pasák krav
krpec, -ce	opánky kožené valašské z kusu kůže (přivazují se k nártu koženými řemínky, tzv. „ovlaky“)
krsná	kmotra
krumpolec	jho
krúpy	kroupy
kříb	keř z odnoží vyrostlých z pařezů, trs (též „chrást“)
kukulenka	kukačka
kura	slepice
kuřatnica	kvočna
kvak	tuřín
kvap	peří prachové, prach z peří
kvásek	„nátěsta“ rozmočená ve vlažné vodě s moukou
kvítnák	květináč

L

lajbík, -blík	kabátek ženský krátký se stojatým límečkem a šusky vzadu, obvykle z tmavomodrého sukna s ozdobnými knoflíky, podšitý bílou ovčí kožešinou
laštovjenka	vlaštovička
latérňa	lucerna, svítilna
lavor	umývadlo
leknica	sukně bílá z lněného neb konopného ručně tkaného plátna, sešitá s živůtkem (nosila se na „rubáč“, později na „rukávce“ i pod sukně)
lenošek	židle
lepa	čepice
léska	líška, lískový keř
loj	lůj
lokše, lu-	nudle široké
loktuška	šátek na hlavu, rouška
lužica	lžíce
lyžica, -žka	lžíce

M

máčka	omáčka
mačvar	močál
makovník	pečivo obřadní vánoční a velikonoční
maryjánek, -nka	majoránka
masnica	máselnice
mašík, -šek	prase, vepř (též „mach, mašúr“)
mládka	slepice, která dosud nesnáší vejce

mlátění	výmlat obilí
mlatevňa	mlat ve stodole
mleňica	mlýnice
morák	krocan
morka	krůta
múka	mouka
muzigant	muzikant; 2. neposečená tráva v pokosu
mýlka	omyl

N

na babku	šátek s cípy překříženými a uvázanými vzadu
na postat'	žnutí napříč záhonem
na pošmak	pro chuť, na pochutnání
nabačovat'	nahospodařit
náběl	mléko a mléčné výrobky
nabrzglý	nakyslý (o mléce); 2. ne ve své kůži, trochu nemocný
nádoj	množství mléka na jedno nadojení
nahampasovat' sa	nadřít se
nakrpačit' sa	dlouho živořit
naorávat'	orat pro jarní setí
nastrójený	svátečně oblečený, nastrojený
naše kúty	naš kraj, naše okolí
našinec	rodák
nátěsta	kus těsta pro nový zákvas
neckovice	necky dřevěné
nedoluha	plevel
netyja	kaše, škubánky z prosa a mouky zapečené; kaše pohanková se švestkami; nověji z míchaných brambor a moukou
nočňák	nočník
nohavice	kalhoty mužské soukenné (nohavice = „gatica“)
noša	nůše, břímě
nošáčka	nosička
nošák	nosič
noška	nůše malá; 2. uzel, ranec s jídlem; 3. zboží nebo dříví nesené v „loktuši“
nuzačit' sa	žít chudě, v nouzi, tříd bídu

O

obcina, obe-	obecní pole
obilé, -la	žito – „rěz“ (<i>Výmlátíl mu vsecko – obilé, ječmeň aj žito</i>); obilí = „zboží“
obojek	límeček u „košule“ („stojáček) - šířka na malíček; 2. límeček úzký na všedních „rukávcoch“
obrodovat'	rodit (o úrodě)
obušek	valaška, sekerka zdobena rytím (zbraň i hůl Valachů), s dlouhým okovaným topůrkem

obživa	živobytí; 2. žebrota (<i>Chodí po obživě</i>)
očko	klíček (brambor)
ogar	chlapec do 12 let (též „ogárča, ogárek, ogara, ogarec, ogařisko“)
oharek	okurek
ohnišče	ohnišť otevřená před pecí, na němž se vařilo
ohrabečňák	koš na „ohrabky“ (velký)
ohrabky	klasy shrabané při mláčení
ohříňák	pluh na kopčení brambor
ohřeblo	pohrabáč k vyhrabávání uhlíků z pece; 2. žena stará, scvrklá
okolek	okraj vdolku nebo koláče
okolnica	okrajová část šátku
omasta	otruby a šrot, jimiž se řezanka ochucuje
omladek	„kvásek“ na bílé pečivo
oračka, -y	orba, orání
orkaf, -gaf	zboží, tovar, domácí výrobek (látka, sukno, střížné zboží)
ořešky	vyšívané ozdoby na kožiše vzadu (též „lapky“)
oset	pcháč
osět'	osít
ost'	osina
ostí	tráva pichlavá, osiny
ostrévka	ostrev na sušení sena („vršák“ s dlouhými výčnělky); 2. seno uložené na „ostrévce“ k sušení
oškrabek	slupka (z brambor)
ovajka	ovečka
ovena	ovečka
ovesnínka	kůlna na uložení ovesné slámy
ozimina	ozim, obilí seté na podzim

P

pačíska, -ko	koudel druhá, lepší
pačískovat'	vochlovat, počasávat len nebo konopí
pačískové plátno	plátno z hrubší lněné příze
pagáček	placka z nekvašeného těsta pečená na plotně
palaška	rákoska
pamučka	sukně bavlněná široká modrotisková
papuča	valašská obuv z bílé nebo „buré huně“ lemovaná ozdobnými okrajky, zapíná se na boku na „haklíky“; 2. balíček sirek
pařenica	pařená tráva, plevy, ohrabky dobytku
pasár, -ry	odvážný kousek, neplecha
paseky	skupina chalup na kopci
pasínek	paseka, pastvisko
pastorkyňa	pasačka
pastýř	pastevec
paša	pastva
pecník	pecen
pecúch	otvor pod pecí
pečěňák	brambor upečený

peklo, -kélko	otvor do pece; 2. prohlubeň před pecí
pentla	stuha, mašle (do vlasů, k obojku „košule“)
píščel	kost holenní
planina	nechutné plané jídlo; 2. neúrodné pole
plátěnky	kalhoty letní z ručně tkaného hrubšího plátna lněného nebo konopného; 2. podvlékačky
plemenica	ovce plemenná
pluta	děšť vydatný, deště dlouho trvající
podavačky	vidle dřevěné na podávání snopů; 2. lopatka na překládání vdolků
podklad	lem sukně
podlesník	placka z řídkého bramborového těsta pečená na zelném listě v peci
podsívká	podsetá tráva nebo jetel; 2. hustší síto na čištění obilí
podvrhování	první orba
polovník	směs ječmene a ovsa v poměru 1:1; někde směs jarního žita a ječmene 1:1; nebo směs jarního žita a ovsa 1:1
poščávat' (si)	půjčovat (si)
praskač	vdolek s brynzou
prutí	proutí
prvotelka	kráva po prvním otelení (též „prvnička, prvňúska“)
přednica	zástěra
přiramek	krojová ramenní ozdoba

R

rehtor	řídící učitel
rěž	žito
roba	žena obecně, manželka, dcera dospělá (pro Valachy pojmenování nehanlivé)
robka	žena mladá a hezká
rola	role, pole
rola, -lka	role, lán, pole, políčko
roveň	rovina
rožek	růžek; 2. váleček z dobytčího rohu k plnění klobás a jitrnic
roženky	dřevěné vidle senné; 2. vidle na vsazování menších hrnců do pece
rozhnájat'	hnojit pole, rozhazovat hnůj
rožný statek	hovězí dobytek, skot
rubáč	část ženské košile od pasu do poloviny lýtek; 2. rubáč sešitý s opléčkem (<i>díly: „suknica, opléčka, tráček“</i>) – přestaly se nosit koncem 19. století a nahradily je „košule a spodnice“
rúbač	sekera
rúno	rouno
Ruštka, Rou-	Růžd'ka (slovo velmi staré)
rýža	rýže

Ř

řad	nádobí („kuchyňský řad“)
-----	--------------------------

řád	hospodářské náčiní, náradí (pluh, kolečko, brány, kromě vozu)
řešétko	husté sítko k prosévání krupice
říčica	sítko různé hustoty na „cúdění“ vymláčeného obilí
řísná sukňa	sukně řasená, skládaná, široká

S

sad'ák	koš na brambory
sála	sele
salaš	chatrč pastýřská na horách pro ubytování bači a valachů; 2. soubor technických zařízení potřebných k horské pastvě
salaš	stádo ovec
salašák	ovčák na salaši, valach
sbírané mléko	mléko bez smetany
sečba	sečení trávy, senoseč
sečka	řezanka, sláma na drobno nasekaná
sečkovica	zařízení na výrobu řezanky
séjat'	set, vysévat
sena	kosení a sušení trávy
schraňování	sklizeň
sklopec, schlo-	vikýř ve střeše; 2. skříňka na chytání ptáků; 3. past sklopná
skotná ovca	březí ovce
skotný křivák	nůž s dutým „klátkem“ v němž jsou malé
skrojek	krajíc chleba
skřidélka	poklička
skysnúť	zkysnout; 2. zůstat někde dlouho
smažit' trnky	vařit povidla
spívanka	písnička
spodnica	sukně spodní z bílého plátna v pase nařasená; 2. jiný název pro „rubáč“
stádco	stádo, stádečko
stará	manželka
stařenka	babička
staříček	dědeček
statek	dobytek; 2. majetek, statek
stomlacha	obilí podřadné (zrno smíchané s plevelem)
strava	luštěniny, krupky, kaše prosná a pohanková
strůžky	velké struhadlo (na zelí, řepu)
střapaňa	polévka zelná, „kyselica“
súkno	sukno vlněné jemné, obvykle barvené, vyrobené u soukeníka, který byl členem cechu
suržica	směs žita a pšenice („rži a žita“) 1:1

Š

šalanda	jizba velká
šalmaj	píšťala pastýřská

šášina	drobná tráva
šativo	oděv i prádlo
šatka, šá-	šátek původně lněný, později bavlněný bílý (120 x 120 cm) zdobený bílou výšivkou (od 19. století byly nahrazeny bavlněnými šátky bílými nebo červenými s barevným tiskem na okolnici, později kašmírovými)
šaty	lidový kroj
ščabajžna	děvče velice hezké
ščep	roub
ščica zrna	klas
šikovné jídlo	jídlo chutné
širaň, -rák	klobouk pastevecký s nízkým kulatým dýnkem a velmi širokou krepou proti dešti
šíry, kší-	koňský postroj
šiška	knedlík; 2. šiška na stromě
škrbál, -pál	bota stará
škrobačka	škrabka na brambory
škřich	truhla na obilí (též „štrych“)
škvařenica, -žina	vejce smažená
šnycar	stolařský nůž
šorec	sukně zadní skládaná černá, součást lidového kroje starších žen
špalda	odrůda nešlechtěné jarní pšenice
špenčí	jehličí
špenzl	kabát podobný „lajbíku“
šrajtofla	peněženka
šrot	otruby
šrot'anka	mouka hrubě mletá na ručním „mlýnci“
šrotit'	mlít na „mlýnci“
štráfka	sukně z houně
štramák	fešák, hezoun, švihák
štrycla	pecen podlouhlý
šuba	kožich ženský dlouhý sváteční, potažený barevným sukнем
šubica	kožíšek krátký zdobený
šuhaj	mládenec svobodný
šulánek	knedlíček, nok
šumný	hezký, čistý, pěkný
švihel	bič, řemínek z kůže; 2. ohebný pruh
švrgla, -glica	smrček
švrglovina	smrčina

T

tančula	tancovačka
tibétka	šátek sváteční kašmírový s barevnou „okolnicí“ a třásněmi
tihlička	žehlička
tiščěnka	sukně modrotisková
tlačénka	sukně bavlněná zdobená oboustranným modrotiskem
trnka, -ky	švestka, švestky a slivoně
třasák	tanec

tucet	tucet = 12 kusů (veletucet = 144 kusů)
tucí'ák	nůž kapesní
turkyňa, - kyň	kukuřice
tvrde obilé	žito, pšenice a ječmen
tvrde řemesla	patřili k němu řezníci, sedláři, tesaři, stolaři, kováři, koláři a bednáři

U

ubečany	uplakany
úhonek	dítě svobodné matky, „závitky“
úhor	pole, které leží rok ladem
uchránit'	uklidit, poklidit, dát do prádku
uklohnit'	uvařit, umíchat
ukonaný	unavený
ukýpat'	překypět, vykypět
ulakomit' sa	zhlídnout se v něčem, chtít získat
uondany	unavený
upratat'	uklidit
uščúrat' sa	usmát se
uzvorýzňany	ukřičený, uřvaný

V

v jednom kusi	stále, neustále, pořád, bez přestání
v kalupu	ve spěchu
valach	pastevec ovcí (nebo koz) pracující za úplatu na salaši od května do října, který pomáhá bačovi; 2. hřebec vykleštěný; 3. malý „fukar“ na čištění zrna (již větého)
Valach, -ška	obyvatel (ka) Valašska; 2. obyvatel rumunského Valašska
Valachy	Valašsko
valaščina	valašské nářečí
vařecha, -acha	vařečka, naběračka dřevěná
včil, - éj	teď, nyní
veliký púst	púst od Zeleného čtvrtku do Bílé soboty – vzkříšení
vesno	jaro
vinš	přání
vlnák	pokrývka z bílého sukna (160 x 160 cm)
vojna	válka
vrch	horní strana, horní část
vřešcat'	vřískat, ječet; 2. plakat ječivě
vybrblat'	vyčinit, vynadat, vyhubovat
vyfiknúť sa	obléci se hezky
vykyst'	vykvasit
výpasek	mzda bačovi a valachovi
vyplkotat'	vybrebtat, vyzradit, prozradit
výslužka	zabijačkové pohoštění sousedů (obvykle „jelito, jitrnica, klobása, podbradek, prdelačka, kyselica“)

vytáčet' sa	tancovat
vytrúbit', -belit'	vykecat, prozradit
výžinky	žně
vzácná nevěsta	bohatá nevěsta
vzít' na paškál	vzít k vypořádání, k zodpovědnosti

Z

za živý svět	za žádnou cenu
zababúlit', -lat' (sa)	dát si šátek, omotat si teple hlavu a krk
zabachtat' sa	obléci se do velké zimy, zamuchlat se
zabluščet'	zatopit
zagazdovat' si	nahospodařit si
zahořet' sa	zamilovat se
zachorovat'	onemocnět
zákalec	sraženina, sedlina v upečeném těstě
zámet'	závěj
zaodívka	lidový kroj
zátrh	sjetý svah (po deštích)
závitka	svobodná matka
zboží	obilí
zďávka	svatba, oddavky, sňatek
zelinářka	bylinkářka
zelňák, -ník	vdolek naplněný vařeným zelím
zemňáky	brambory
zimovět'	trpět zimou
zor	pole zorané
zpráva	novina
zvyčaj	zvyk

Ž

žatva	žeň
žežulka	kukačka
žhrút, žrút	jedlík, nenasyta
žiberko	síto řídké z lýka
žiganec	píchnutí, bodnutí, žihadlo
žitné	koláče, pečivo
živobyті	potrava
žňa	žně
žňový čas	čas žní
žňůfka	jablko letní odrůdy
župica	kabát mužský sváteční ze sukna (též „halena“); 2. kabát ¾ z jemného sukna různých barev, zdobený krumplováním; 3. kabátek ženský
žuť sa	hádat se, dohadovat se, nenávidět se
žúžel	drobotina; 2. drůbež; 3. hmyz, havěť, obojživelníci, plazi, všichni drobní živočichové

Zdroj: [9]

9 Soubor povídek

Úvodem slovo o autorce:

Antonie Dančáková, roz. Zajíčková, se narodila 2. 11. 1919 v Malé Bystřici jako nejstarší dcera v rodině hajného. S rodiči, dvěma mladšími sestrami a bratrem žili ve skromných podmínkách na malém hospodářství. Ve škole dosahovala výborných výsledků a už v dětství se u ní projevoval výtvarný talent. Byla oblíbenou žákyní téměř všech učitelů. Učení jí šlo snadno, proto jí tehdejší pan řídící učitel doporučil studium učitelství. Jedna paní učitelka jí dokonce chtěla darovat své knihy, které používala při svém studiu. Skromné a chudobné poměry valašské rodiny nedovolily jít paní Antonii studovat. Zůstala doma a pomáhala při práci v hospodářství.

V září r. 1941 se provdala do Růžďky za Josefa Dančáka, opět na malé hospodářství. S manželem měli 3 děti, syna a 2 dcery. Její velkou zálibou byla četba knih, věnovala se jí především po zimních večerech, kdy už nebylo tolik práce. Kromě toho velmi ráda kreslila, malovala a vypalovala ornamenty do dřeva. Vynikala pracovitostí a ve vesnici byla známá svou rozhodností, rázností i smyslem pro humor.

Celý život pracovala v zemědělství a teprve až v důchodu měla více času na své záliby – malování obrazů a sepisování povídek, které slýchávala ve svém mládí. Některé povídky a vzpomínky dala k dispozici Valašskému muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a některé vzpomínky uveřejnil v roce 1980 pan Jaroslav Štika ve své knize *Lidová strava na Valašsku*.

Ve stáří ji postihla nemoc, onemocněla cukrovkou, výrazně se jí zhoršil zrak a kvůli amputaci nohy byla po dobu 4,5 let upoutána na lůžko. Zemřela 19. 3. 1994.

Fotografie č.25: *Antonie Dančáková, fotografie z mládí*

Zdroj: [1]

Tento soubor povídek, který je součástí tohoto projektu, s laskavým svolením věnuje rodina pro potřeby ZŠ Růžďka.

Povídky jsou přepsány z originálu, zůstaly v původním znění a neprošly úpravou, aby zůstalo zachováno tehdejší nářečí a autorčin osobitý styl.

Přepsala: Milena Dančáková

Obsah:

I.	Lov beze zbraně	[72]
II.	Kozorožce	[74]
III.	Jak sa Ozef Hajtrlů učil jezdit' na motorce	[76]
IV.	Lěkaná voda	[77]
V.	Přebarvený kozel a jiné veselé kůsky strýca Francka	[78]
VI.	Strýc Francek káři chamtivé lidi	[81]
VII.	Strýc Bortel na trhu	[83]
VIII.	Poklad	[84]
IX.	Košík	[85]
X.	Jak strýc Ovesňák páčil slivovicu	[86]

Lov beze zbraně

Všeci lidé sa divili a všelijak rozumovali nad tým, proč sa Francek Machyčků „Z pod břeha“ nechce ani pohnúť nikde do světa, kúpiť si nejakú lepší chalupu, lebo aspoň novú postaviť na rovénce u březí, co tam měl kúsek pola. Nekeří ho strašili, že sa môže kerúci ten břeh nad ním uvézt' a ešče ho aj s rodinu zamladžít'. „Ale dite, dyť už to tam stóji od stvoření světa, dyby to chtělo neco dělat', už by to dávno ujélo, dyť to prám, tá moja chalupa drží a co je kemu potem, mně sa tu lúbí! Dyť co já usuším na horní straně střechy sena a schlopec mám zrovna u teho, je to schované raz dva.“

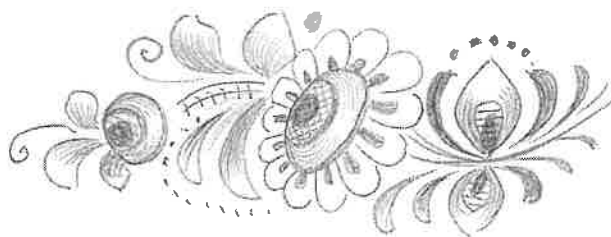
Opravdu chalupa stála pod samým břehem, takže okap byl skoro u země. Frantovi ogaří Martin a Jurka dyž vylezli na břeh, udělali enem krok a byli na šindelovéj střеше a na štítě chalupy sedávali vkročmo, jak na koni. Byla z téj strany chráněna aj proti větru břehem a z druhéj zas lesem, tož tam bývalo pěkně ticho, zatým co větr inde dělal pasáry. K chalupě patřilo páru měřic pola, tož chovavali Machyčci 2 krávy. Přes polní práce pomáhal Francek ženě obdělat' pole, ostatek chodil s Jurů Malenovým do lesa dělat' drva. Francek byl všemožně snaživý, aby rodina bídu netrpěla. Dělal aj metly, hrabě a jeho děcka byly jak výlupci, dobře živené aj pěkně ošacené. Dovéd on filuta všeckého využit' a použit' pro užitek. Aj teho umístění svéj chalupy. Neprodal ani nezburál by ju za nic, šak on věděl proč.

Když namétlo moc snihu, byla mezi břehem a chalupů pěkná zámet' a jak sníh zmrznúl, skákali zající po střеше a tož Franckovi nastaly lovy. Navařil kvaků, vynés na hůru a otevřel schlopec. Bylo na hůře chalupy, kerá byla aj s chlěvem pod jednu střechů, aj seno. Schlopec byl vyšej ve střеше na shazování sena. V noci zající přilákaní vůňů z kvaků a sena přišli a naskákali na hůru, ale zpátky už nemohli. To sa ví, první starost' byla ráno vzít' nejakú haluz a pozametat' stopy ke schlopcu, aby si teho nekdo nevšimnul. O to sa Francek dycky postarál, aj o zajatce na chlěvě a hůře. Ráno vzal nejaké toporo z motyky a byl hon. A to sa ví, byl to dobrý přídavek do kuchyně. Maso bylo v zimní dobu co chvíla. Aby děcka neco nevyplkotaly, napovídal jim dycky, že našel zajíca zmrzlého v lesi, jak dělal drva lebo zvažál drva na saňách do foroty. Nic nesmíjáj, to' sa ví povědat', muséli by ho donést' do revíru panským psom. Anebo nekdy zasěj řekla Machyčkova dět'om, že kúpila kúsek masa u Žida.

Co sa ale jednúc přitrefilo! Byla zasěj zima a Francek lovil zajíce. Právě naháňál po hůře, byli tam vlezení štyři. Francek sa oháňál toporem a zající, to sa ví, ve smrtelných úzkost'ách škrkali sem tam.

U Machyčků měli ešče starodávné topení, pec s kůtkem a dřevěný komín, kerý trčál enem přes poval na hůru. Kůř šěl střechů ven. Seno bylo podalej, aby sa náhodů nezatlálo, dyž sa v peci kapku věcej topilo a náhodů nekerá iskra mohla vyletět až na hůru. Ale aj tak prvěj často hořívalo, že sa chytlo od komína a než sa lidé spatovovali, byla chalupa v dýmě. No a jak Francek tý zajačiska po hůře naháňál, že nevěděli, kde sa vrazít', škrknul jeden do téj d'ůry dólu komínem. Francek užastíl, co bude. Dyť pod komínem na kůtku vařívala na rendlíku Machyčkova mléko! Šák už čul jakýsi štabarc v kuchyni a křik. „Cákryš, kdo je tam? No tote bude pěkné, lesti tam dosik je!“ Ale už slyší jačání na pocínku: „Nech ně žádný nepraví, že je to obyčejný zajíc, je to sám nedobrý, oh to sem sa lekla, smrt' z teho mět' budu! Šák to lidé dávno povědajů, že tady „cosí“ bývalo a já vidím, že je až dodnes! Buď'a Vami bych to tady prodala od hybu a šla pryč, že tu ešče můžete bývat!“ Tetka už byla pryč, dyž Francek teprvá sléz z hůry a ptál sa, co bylo. „No co bylo,“ povídá se smíchem žena Hanča: „Právě bylo na kůtku na rendlíku mléko. Už sa bralo vrít', tož sem stála u něho, dyž vešla stará Plěščena poččat' plecha na pečení, mluvíme

spolu, že sa špatně chodí pro ten led a ona povídá, aby takové chodění čert zebral, dyž v tem hóp cosi z komína, rendlík z mlékem byl hned' na zemi, obě zme zařvaly. Já o mléko, ale tetka mysléla, že je to ten nedobry, co ho spomínala, tož vřéskla, až sa zajíc tak pobláznil, že škrknůl zavřítým oknem ven, vyvalíl obě tabulky, aj květník s rozmarýnem je pod náspů. Eště venku bédákala!“ „No, aspoň nebude furt chodit' cosi poščávat,“ povídá Francek. „Nech si rači myslí, že to byl čert, než by měla vykládat' neco inšího, to bych nerád. Rači budu furt bývat' ve svojí chalupě co v ní „straší“, než enem nekde v áreště.“ Od téjto příhody dycky Francek hodil na d'ůru říčicu, aby při „honě“ nespád zajíc do kuchyně, lebo krom starěj Plěščeny už moc lidí na zlé duchy nevěří!

Kozorožce

Z vyprávění staříčka Křivánka robkám na drhlačce.

Ja, tož škola včilěj a kdysi, to je rozdíl, to je sto a jedna. Prvěj nechodily děcka každý deň do školy, toto, na to nebylo zajedno času a potem nebylo kolikrát ani v čem. V ledakerej chalupě bylo aj deset děcek a jančary jedny, lebo dvoje, nebo aj žádné. Tož pokél sa dalo, chodily děcka bosky, aj po holomrázi, ale jak namétlo snihu, byl konec. A v létě. To zas nebylo věčinů kdy. Děcka musély pást', poháňat' dobytek při oračce a ešče při iných prácách rodičom pomáhat', alebo, když byl takový školák už na službě, tož hospodářovi. Do školy sa šlo, enom dyž pršalo, lebo dyž pan nadučitel vzkázali, že majú děcka chodiť častěj do školy, že možná tente týdeň sa ukáže išpektor, lebo takéj školdozorce. A tož sa jednůc přihodilo to, o čem vám chcu pověděť.

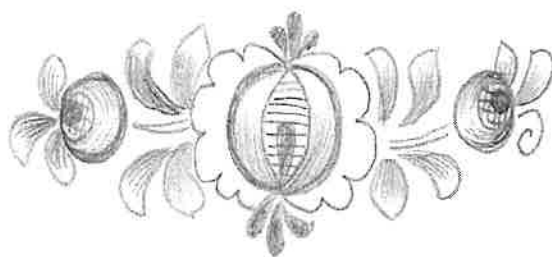
V Malěj Bystřici sů dvě školy. Jedna je dólu u cesty a druhá, hóre na kopci, na Santově. Páni učitelé z oboch škol spolu dobře vychodili. Byli na tem oba stejně, aj co sa téj docházky děcek do školy týče. Ba ten z dolní školy ešče o to horší, že si ich nemoh nahonem ani věcej pozháňat, aby ich tam věcej měl. Za to měl nekeré, keří chodívali dost' často a tož aj při náščevě pána školdozorca dycky nekdo ve škole byl. Přesto pán išpektor ešče brblál, že učitel málo dbá o docházku děcek do školy. „Och, pro pána krála, a tož co řekne, až přide na Santov, tam ich bude teprém potenku,“ myslí si nadučitel a vmihu má nápad. Ledvá pán išpektor zavřel dveři, aby pokračoval dál ve svéj inšpekční cestě na Santov, poslal pán nadučitel školáka Frantíka Stančíka, aby utěkal honem hóre vedla potoka, co teče za školů, na Santov. „A vyříd' tam panu nadučitelovi, ať si honem zavolá děcka do školy, že tam přide tak za půl druhěj hodiny školdozorce.“ „Frantík má dobré nohy, aj vyřídilku, ten tam bude za půl hodiny a horní bude rád, že sem mu dál věděť,“ myslí si dolní nadučitel.

Aj tak bylo. Frantík vyrazil jak jeleň, na Santově byl za chvílu, vyřídil a brál sa zpátky. Zatým horní nadučitel sám aj s páru školáky, co ve škole byli, brzo oblétali pár chalup poblíž školy, aby sa třída na inšpekci trochu napylnila. Frantík příd'a za školu na rozcestí, povědá si: „A včil půjdu pěkně cestů, co sa budu dvakrát kříbím krmácat'“ a šel zpátky dólu do školy. Byl už dobře v polovici cesty, dyž potkál jakéhosi pána s tašků v dluhém kabátě s čaganem a brýlama. V první chvíli sa mu zdál povědomý, na kehosi podobný, ale istý si nebyl. Pěkně pozdravil a mét dál, ale pán odpověď'a na pozdrav, hned kýve na Frantíka prstem a: „Pod' sem chlapečku a de sa tůláš a proč nejsi ve škole?“ To Frantíka napajedilo, aj postrašilo. Tož hned' spudil obhajobu. „Já sa nide netůlám, já su ve škole, ale pán nadučitel z dolní školy ňa poslali na Santov, abych vyřídil hornímu pánovi nadučitelovi, že si má honem zavolat' děcka do školy, že tam přide za chvílu kozorožce.“

Pán išpektor chvílu užasle hledí na Frantíka, ale potem sa pod fůsa usmíchnůl a povědá: „No tož běž honem zpátky, dobřes vyřídil a ať sa ešče neco naučíš!“ Dyž přišel pán išpektor na Santov, čekal ho tam už jakoby nic nadučitel. Pán išpektor vejď'a do třidy pozdravil a povědá: „Tož kozorožce už je tu, ale máte to tu dobře zařízené.“ Pán nadučitel strnul, lebo ho v ten moment popadlo neblahé tušení, keré sa potvrdilo, dyž sa potem zetkál z dolním pánem nadučitelem, kerý mu pověděl, jak sa to všeccko zběhlo o že to ví od samého pána išpektora, kerý přes všecku upřimnost' měl takéj smysl pro humor. Byli oba rádi, že z tego pán išpektor nedělál nejaky varvas, ale ten avízový systém si tam držali dluhé roky. Enem posel musel dávat' dobrý pozor, aby pána školdozorca podruhěj nepotkál.

„Ale tož staříčku,“ povědá Francka Bukovjanova: „A kolěj ste sa potem Vy alebo aj Tí

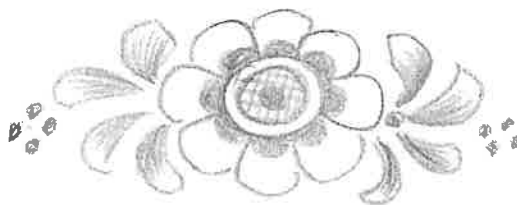
ostatní při takém choděňů do školy teho naučili? Dyt' včilěj chod'á děcka do školy každý deň a ešče to nekerým moc neide.“ „No, tož je pravda, doctoři ani žádní učenci z nás nebyli, ale tých pár grejcarů co zme si v tých tragačách, hrabjách nebo metlách vydělali, zme si dycky spočítat' uměli. Dyž zme šli k asentu, tož sa nás žádný neptál, kolikrát' zme byli, nebo nebyli ve škole. Horší bylo, dyž chtěli nekeří, co neuměli psat', napsat' dómu psání. To byla lamentácija a doma bylo to samé. Doma neuměli zasěj čnůť, tož to bylo tak neco dohromady. Jedni neumijá psat', druzí čnůť, tož to je potem zatracená korespondencija. Enem je to lepší, častěj do téj školy zaít', šak dnes už ludé bosky chodit' nemusijá.“

Jak sa Ozef Hajtrľů učil jezdit' na motorce

No tož to nebýval kdysi na silnicách taký varvas, že by blecha pomály ve zdravju nepřeskákala, tajak včil. Vtedy bylo auto vzácnost'ů a kdo sa v něm véz, s tým bylo buď velice dobře, alebo velice zle. Abych to jaksi lepší vysvětlil, to měl buď nejaký továrník, nebo dochtor a ani to každý né. A potem nemocnica, co vozila maródy, co měli věčinů už dušu na jazyku. Sem tam škrknula nejaká tá motorka, tých též moc nebylo. Věčinů dychůňali na cestách kolaři a tož ti velikého kraválu nenadělali.

A tak vtedy si pořídil Ozef Hajtrľů motórku. Dělal v Ostravě, grejcary měl, tož si pravil, že to bude lepší hrknůť k vlaku v pondělí ráno na motorce, než cápat' 1 ½ hodiny pěšo. Jakusi prý zánovní, ale randálu nadělala až dost' a smradu takěj. Párkrát' sa Ozef aj na výfuku opálil, než si zvyknůl, že tam nemá dávat' nohu. Napřed' ho učil jezdit' na ní jakýsi ten Ostravják, co mu ju prodál. Ozef byl dost' chápvavý, třeba byl hodně divoký, ale brzo mu to šlo a tož sa raz rozhod, že si vyjede sám. Tak si to naštýmovál, sednůl a vjó. Jél, edem sa za ním dýmilo. Jél už myslím půl hodiny, dyž mu napadlo, že už je kus od dědiny aj od Mezřiča a valil to furt na Hranice. „Už by sem sa měl vrátit',“ pomyslel si. Ale, na mů milů dušu si o ten živý svět nemoh spoměť, jak sa to zastavuje. Polélo ho horko: „Nemám benzínu ani peněz, jak sa dostanu zpátky? Musím zastavit' za každů cenu, ale jak? Pichnůť nohu do špic? To neide. To bych udělál kotrlec a potlůk bych sa.“ Ani trochu ubrat' rychlosti neuměl, aby sa otočil na cestě, to ešče neuměl také figle. „Tož nekde vyjedu ze silnice a otočím sa na lůce, lesti sa mě to potrefi,“ přemýšlel zůfalo a ujížďál dál. V tem uviděl před sebu mostek na rolu a tam skládala do kop seno jakási široká pajmáma, doláčka. Ozef si to stočil na mostek a už byl na roli mezi kopama. Chtěl sa otočit', ale cosi mu to nevyšlo, vjél do jednéj kopy a vyvalil sa aj z motorků. Kola sa točily, seno létalo, kopa byla v mihu rozházaná, v něm sa popelil Ozef, ale dyž viděl, že na něj letí rozčepýřená pajmáma z hrabjama, hópнул fryško na motórku a uháňál ščasně zpátky dómu. Byl rád, že to tak dopadlo, lebo dycky nejsů kopy sena při cestě!

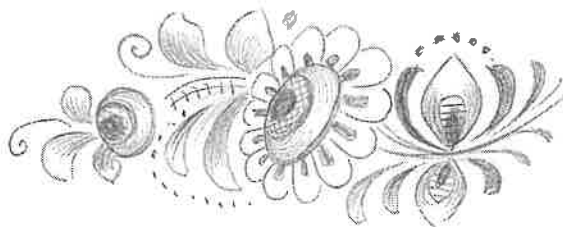
Lekaná voda

Tož zima už je zasěj tady a Vánoce za dveřama. Och, to bývalo prvej ledajakých zvyků kolo nich! Dnes Vám povím, jak sem dysik pochodíl při vykonávaňů jedného takového zvyku já.

Šél sem z kostela a dohnala ňa tetka Apoléna z Kyčery. Vykládali sme a ona na mňa s prosíkem, abych jí přišél na Ščedry deň udělat' lekanů vodu. Tetka na to velice držala a voda muséla byt' nahotově, pro případ polekání člověka, nebo aj hovada, aby sa z leku neochořél. No tož měl sem flint'acko, sám sem si ho udělál. Rana to dalo jak z kanóna, dyž sa hodně prachu nasypalo. Aj na pytláčku sem s tým chodíl, aby pánom z tolkých zajíců neco nebylo. Tož sem to tetce slíbil, že šak mám flintu už na Ščedry deň stéjně nabitů, aby donésla vody, že k večeru přídu.

Na Ščedry deň mrzlo, enem tak hvízdalo, a já sem sa vypravíl k milěj tetce. Obul sem si nové teplé papuče, flintu schováł pod kožuch a hybaj na Kyčeru. Příd'aci tam, tetka mňa pohostila napřed' šrotovů buchtů a lipovým čajem. Prvej nedělali ludé ve Vánoce takové záchysty a maškrmály jak včilěj, protože na to neměli a potem, že Vánoce brali věcéj jako dobu modlení a už aj starých zvyků.

Dyž sem pojed, chystál sem sa udělat', proč sem přišél. Tetka měla navlečené škopčisko ze 100 l vody v kuchyňce. Já sem sa rozkročíl, naměříl a bác do vody. Rana jak hrom, ostál sem hluchý, ale přesto sem učůl, že tetka skřékla a hópla na pec, než sem sa stačil leknůt' proč, dyt' už sem měl takéj půl papučí vody, skočil sem za tetků, ale už bylo stéjně neskoro. Tetka božekala, co že si počne s tolků vodů, kdy že ju vynese, dyt' je jí po prah, chalupa jí napije a bude hnit' a tož pro kady, jak sato enem stalo? „Dyt' děláváš ně vodu, aj kmocháček už tolikrát ně dělali a tote sa nikdy nestalo?“ No ja, už sem si spoměl: „Dyt' já sem měl ve flintě broky, a to škoppek nevydržál.“ To sem ale nemohl tetce řéct', bylo by nové lamentování. Tož povědám: „To šak proto, že už do škopka kolik ran sa střílalo, tož to nevydržál, to bude lepší, dyž si necháte strelit' rači do studně, s téj dno nevyletí...“

Přebarvený kozel a jiné veselé kúsky strýca Francka

Povídá sa, že sú ľudé, keří přemýšľajú enem o tem, co by kemu provédli, ale tak, aby mu neublížili. Mezi takové patřil dojista strýc Francek Matula. Býval se svojů robků Hančů v maléj chalůpce pod břehem u potoka. Dělavál metly a tož dyž chodívál po březů ledakde a řezál průtí na metly, pozoroval lidi co v poli a v lesi ledaco dělajú a co chvíla nekde nekomu neco vymastíl.

Nedaleko jeho chalůpky stála druhá chalupa sůseda Cyríla Motyky. Cyril byl proti Franckovi opravdový morůs. Furt zamračený nemluva a luďom sa vyhýbál. Dělavál okřínky a jeho roba Juhana s nima chodila na trh.

Strýc Francek při svých cestách za březovým průtím ledaco vyzozoroval. A tož kolikrát sa mu stalo, že když smyčíl otěpku průtí přes kříbí, zaplantal sa do čehosi pevného, co nechtělo povoliť. Hodíl průtí na zem a díve sa, co ho chytlo. No ja, baj že čechmana by to neudržalo, dyť to je drát, oko na srnca. A dnes zrovna nad mojů chalupů, no to tak, aby to hájný tak našel a myslél, že já cosi takého, to by byl konec s průtím, myslél by, že paškudím v lesi. Ale kdo to? Že by Jura Janků a lebo Cyril toť? No, počkaj, to já si zistím a já Ťa napálím, nech si, kdo si.

Strýc Francek už má plán, usmívá sa pod fůsy a ide dál aj s průtím. Večer ledvá sa začalo šerít, vytratíl sa strýc z chalůpky a za chvílu už byl na místě, kde sa prvěj chytíl do nastraženého oka. Musím sa ponáhláť, ať sa kdosi nepřide podíváť na úlovek, šak to tam dávno není, včera sem přecaj vlék průtí tým samým místem a nechytlo mňa nic. To kdosi dnes nachystál. No šak uvidím, enem honem pryč. Ale daleko nepřijdu, abych viděl, kdo tu půjde. Kůsek dál róstla pěkná košatá jedlica, na tů si Francek vyléz a dával pozor. Dyž nepřide večer, přide ráno a akorát naň budu pěkně vidět, jak sa bude tvářit nad svojím úlovkem. Strýc sedí ve chvojách, pěkně schovaný a díve sa. Už myslél, že dnes z toho nebude nic, když tu učůl, že kdosi ide kříbím sem. Už ide. Strýc je ticho, ani nedýše a díve sa k oku. To je pár kroků pod ním a dochodí k němu sůsed Cyril. Vidí, že Cyril sa napřed zarazíl vid'a, že cosi v oku je a dyž sa ohnul a přihlédnůl bližej, poznal svého vlastního strašáka ze zelé. Ukrutně zakylnul a dodál: „Kerá potvora, to istě Francek, ten neřád...“

Strýc Francek znal svého sůseda, že má velice rád grajcary vlasní aj tý nevlasní a že mezi mojím a tvojím nedělá velkých rozdílů, když ide v jeho prospěch. Francek měl též páru árů jakějsi lůčky u jedličí a rolku na zemňáky a bylo z toho sena tak pro deset mycáků, ale Cyril chováł dvě koze a ešče kozla Fricka, na skok. Byly z toho peníze a za pár roků ešče maso. Ráno dovéd koze aj s kozlem do jedličí, uvázal na kraj lůčky ke kříbjů. To viděli všeci sůsedé, aj strýc Francek, ale horší bylo, že jak naschvál k večeru už byla často nekerá koza odvázaná a pásła sa veselo v sůsedovéj dětělině, lebo zbožů. Tetka Juhana, Cyrilova žena sa dycky božila, dyž jí sůsedé pro to domlůvali, že byla koza dobře uvázaná, ale že sa muséla čehosi leknůť a utrhla sa.

Dysi nasadila tetka Matulova, Franckova žena, pěkné zelé. Chodila ho zalévat, strašáky dali dva do ňho skrzavé zvěř a zelé pěkně róstlo, radost sa podíváť. Jednůc ide tetka takéj s putěnků, že zelé zaleje, že už pár dní nepršalo, aby sa nezastavilo, ale ostala chudera sama stát, jak slůp. Polovica zelé spaseného. „Och, kerý čechmant tote,“ bėdákala: „Či zajačisko, lebo srnec?“ „Hančo, pocem,“ volá na ňu tetka Bradňáková z vyšní rolky. „Povím Ti, co to byl za srnec. Ale né abys to na mňa řekla! To byl Cyrilů cap, včera sa tu posmětál a můj starý ho chytíl v tem tvojém zelů. Ešče ščestí, že sa na to akorád narazíl, ináč by Ti neostalo ze zelé ani chrásta.“ „Och ta zmjata Cyril, mně sa zdá, že sa mu tý koze

cosi často pūščajū, že on ich natoš tak darebně váže, aby sa na cizím napásly!“ hořeká tetka Matulová a ide dómu povědět mužovi, co majū za škodu. „No tož co s Cyrílem, šak víš, jaký je, šak on sa dysik spálí,“ utěšuje strýc tetku jak móže a krúťí metly dál. „No, copak chlapi,“ myslí si tetka: „Tí sa pro zelé bečat' nedajū“ a id'aci podójít' kozu, uvažuje, co tam namísto zelé dá: „Leda kvaky, ešče nejaké narostū a vařit' sa to dá,“ ale zelé je jí líto: „Dyt' bylo tak pěkné, to mohlo byt' hlávek, hromský Cyril, aj se svojím capem!“ Strýc už o tem nemluví, ale v duchu přemýšlel, co temu Cyrílovi vymastiť, aby s týma kozysky neotravováł. Za chvílu už sa usmívál, plán měl hotový.

Za pár dní bylo už k večeru, sedí Cyril před chalupū a krúťí okřínky. Jeho žena Juhana okopávala nad chalupū zemňáky. V tem uvidí Cyril, že na lūčině pod chalupū ohrýzá angreštový kříb, co tam dysik Cyril nasadíl, černučká koza. Hledí na ňu, čí by to mohla byt', to bude desi z pasek. Hned' sa zdvihnul a ide ke kozi a volá ju k sobě. A hled'me, to není koza, to je cap, je neveliký, ale chudý akorát není. Cyril honem hodil špagát capovi na krk a ohlédaja sa, lesti ho nekdo nevidí, šup s capem do kolně. A tož honem než ho bude nekdo zháňat', to si chová dosi na maso, ale já to zaň pokūšu, ušklebuje sa Cyril a za chvílu už je cap hore nohama. Cyril sa v takových věcích vyzná. Dyt' ze srcem sa nemože též dlūho párat', to musí byt' v mihu v bečici. V kolnici je šero, ale Cyril už má všeko pochráněné, akorát koža je pod slámū na okřínky, zítra ju zakope do hnoja.

Zatým sa zetmělo, ale strýc márně vyhlédá skoroí přide žena a přivede kozí dobytek. Juhany nikde. Cyril rožál petrolejku a zavěsil na stěnu izbice, kerá byla kuchyňū, aj ložnicū a dyž Cyril neco upytlačíl, tož aj jatků. Šūrál sa na dvūr pokludit' slámu a nedopletený okřínek, dyby sa náhodū v noci rozpršalo, aby mu sláma nezmokla. V tem přidychūňala dómu tetka Juhana veďa obě koze, ale capa nevědla. „Pro pána, pichni honem koze do chlěva, já si uždibnu kūsek chleba, mám hlad jak vlk, dyt' celé dovečeří lécu a hledám Fricka. Né a né ho najít'. Dycky Ti povědám, nevaž ho enem tak, kerūci desi zájde a sa ho nahledáme!“ holotí tetka: „Musíš ně pomoct', já sama už neidu!“ „A tož de by býł, lesti sa nepustíl nekde za kozama,“ hučál Cyril a nadobře zapomněł, že měl pro Juhanu novinu, jak lacino přišli k masu. Zatracená práca, tož hledat', ale kde? Tož šli po chalupách a ptali sa, lesti ludé neviděli jejich bílého šřapatého Fricka. „Leda,“ povídá stará Švábčákova: „Černū kozu sem viděla ít' od jedličí, jak sem pásła nad grapků, šak neví, čí to mohla byt' a šla tam kdesi k Vám, v tú stranu.“ „Tož nic,“ povědá honem Cyril a už šel rači pryč: „Neviděli ste, neviděli...“ a tak to šlo furt.

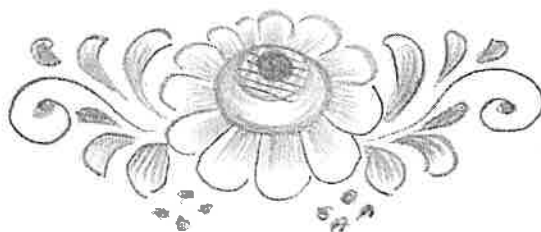
Bylo půlnoci, dyž sa vrátili dómu, ale bez Fricka. Měli oba hlad, ale vařit' večeru sa jim už nechťelo. „Tož si vezném kūsek chleba a belinu mléka a ráno půjdem hledat' po světle, to je jiné a třeba sa do rána sám vrátí,“ utěšuje sebe i muža tetka Juhana. Strýc si mezitým ukrójíl chleba a tetka bere od něho chleba, že si též ukrójí. Při tem pohlédla jaksi mimo na strýcovy ruky a povědá: „Prosím Ťa, co Tys dělál, dyt' máš ruky černé jak kominář, aj hubu a košulu!“ Cyril hledí užaslo na ruky, och, opravdu, ale tož od čeho? „Tož co si dělál odpoledňa,“ pamatuje tetka: „Dyt' od téj slámy nemožeš byt' jak čért. Já sem na Ťa nepohlédla, jak sem přiletěla, že teho Fricka není a Ty si létál po chalupách jak kominář!“ V tem si strýc spomněł na svoju odpolední prácu a povědá šeptem. „Jo, co sem dělál, maso máme“ a povídá tetce, co bylo. Tetka neví, májí měť radost' nebo strach, aby z teho nebylo nejaké vyšetřování. „Ale a tož to si od teho tak černý pro pána krála, to přecaj není možné, kde je tá koža?“ „Dójdū pro ňu, zastří okno,“ povědá Cyril ženě a ide pro kožu. Tetka už má oči jak sa praví na ustřihnutí, jak slimák: „Co je to za koža, dyž pūščá barvu?“ Strýc přinés kožu a prostřel na zem. Tetka na ňu pohlédla a dív nespádla od leknutí na zem: „Pro pána krála, cos to udělál, Ty hovado, dyt' to je náš Fricek, vidíži, on neměl ocase, enem taký kymlíček, koza mu naň stūpila, jak byl kozlacko a Ty ho nepoznáš! Ale tož, ký čert ho

nabarvív? Šak to je pro Ťa, enem ho vážeš, leda čért za zlé neměl a on sa utrhl a vléz komusi do škody. Oh, to je škoda, co to mohlo byt' peněz na podzim, ani pomyslet' nechcu, si ho budeš jest' sám, dycky si bažný čehosi, co není Tvoje, to sa Ti vymstilo!“

Ráno vědla tetka koze zas na pašu, ale už né na provázkách, ale řetázkách. Když sa vracala dom, nešla cestů, aby nepotkala nekerů susedku a tá sa jí nevyptávala, našli ji Fricka, šla krajem jedličí a přes potůček. Když přichodila k potůčku, vidí, že sa cosi vyšěj v křibjů bělá. Ide tam a co vidí, kopečky nastřihaněj kozí srsti a po zemi rozčváchaná černá barva. Och vidíš, tady to dosik udělál. Ostřihál Fricka a potem ho nabarvív a proto ho starý nepoznál a tak to dopadlo.

Ale od téj doby už sa Motykom koze samy neodvazovaly a susedé měli pokoj. Strýc Francek sa moh u metél usmít', ale dyž byl sám. Ani sa nenadál, že to tak dopadne. Myslél si, že sa Cyril „ukúsí“ skrzevá to, že mu „dosik“ capa nabarvív, aby ho lepší vázál, ale že ho nepozná a zabije, to strýcovi Franckovi nenapadlo. Musél sa držat', aby sa neprozradíl, dyž mu tetka Hanča raz brzo po tem, jak Motykovi hledali Fricka, povídala: „Nevím, co sa stalo, Cyril už Fricka nepase.“ Ale strýc věděl, co je, lebo dával dobrý pozor vtedá, co bude, jak sa ukáže Fricke u chalupy a viděl, jak ho Cyril stěhoval, ohlédaja sa, honem do kolně. Nepovídál vtedy Hanči nic, lebo si spomněl na pořekadlo: „Co má ostat' v hrobě, nepovídaj robě.“

Až po časoch sem sa to od něho dozvěděl, aj já , ale: „Vy už to nepravte nikomu ...“

Strýc Francek káří chamtivé lidi

Nedá mně povaha, abych Vám eště nepověděl neco o strýcovi Franckovi. Jak už víte, dělál strýc Francek metly. V létě jak to trochu polátali na svém políčku, tož uvázal strýc provaz na stahování metel na trna před chalůpků a měl při práci pěknů pohodu. Viděl aj pěkně na cestu za potokem, po kerěj co chvíla nekdo přešel nebo s vozem koňmo aj kravama přejel. Strýc měl dobrý zrak a aj postřeh a tož si všímál lidí takéj pro svoju zábavu.

V létě chodívaly každé pondělí robky do města a potem z města z trhu. Nosívaly nošky z živobytím na zádoch v bílých lochtuškách. Byla to pro chudery túra. Pěšky 3 hodiny jedna cesta, podla teho odkůd' roba z kerého kotára byla. A tož nakůpjací za ztržené peníze za máslo, vajíčka lebo hřiby, maliny, nakůpily loja, rýže, kaše pro domácnost'. Třeba teho měly každá páru kilo, za tolků cestu sa noška otíží a tož robky odpočívaly na mezi u silnice zrovna proti chalůpce strýca Matule. Alebo nadhazovaly si nošky na zádoch, keré im trochu nižej slézly a špatně sa nésly. Často rozvázaly nákupy, to dyž kúpila nekerá nejaký orkať a tož to jedna druhěj ukazovaly a posuzovaly. Strýc jich všecky znal a tož dycky věděl, keré to byly co šly, alebo odpočívaly.

Jednůc viděl, jak šly dvě spolu a vykládaja nespozorovaly, že jedněj cosi z nošky, jak si ju ponadhodila, cosi do trávy u cesty vypadlo. Šla za nima třetí a tá to uviděla. Ale namísto aby zavolala na sůsedku, že cosi ztratila, měla to istě na vrchu, honem pichla nájdenu věc do tašky, co nésla eště v ruce a jakoby nic šla dalej. „Zmjata“, povídá si strýc Francek potichy: „Doví, co to bylo? No myslím hřebeň, lebo kartáč, dyž to roby neučuly spadnúť a té sa zešel. Potvora jedna, naschvál dycky ide pozadě, zajedno je také sama pro sebe a potem, dyž sa neco treťí najít', je to její. No počkaj, já Ťa musím trochu vymarysit',“ myslí si strýc a už snuje plán na tetku Plechaňovu. Její muž sa opisoval Plecháň, ale tetce pravili všeci po straně Plechaňa. Neměli ju ani sůsedé moc rádi pro její namyslenů náтуру.

A tož jednůc strýc svůj plán měl hotový. Jeho robka Hanka kúpila si nové polobotky. Strýc nájprva brblál na jakési novoty, že to nedá žádné teplo, dyž fučí právě na kotíky a lýtka, ale tož aby ženě nekazil radost', dyť věděl, že roby nesmíjáj ostat' jedna za druhů s tú módů. Už druhý deň o tem nemluvíl, ale chtěl, aby mu žena tu škatulu od tých lakýrek aj s tú pentličků, co to bylo svázané, dala. Tetka byla trochu udivená jeho žádost'ů, ale vyhověla mu za to, že dlůho pro tý jančary nebrčál.

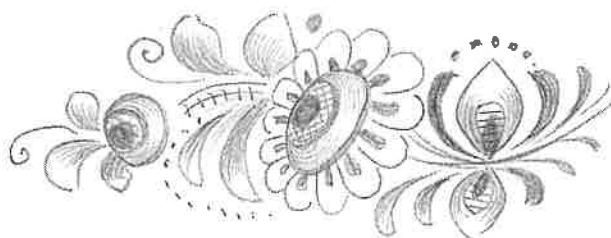
A tož raz brzo po tem vyčihoval strýc, až roby půjdů zasěj z města. Už jich viděl. Brhlova s Vančurků a Pajdalků šly spolu napřed' a kus za nima šla pomály Plechaňka. Strýc počkál pod mostkem, přes kerý vedla silnica ponad nízký potůček, bylo tam málo placu, ale strýc sa příkrčil a čekál, až tý 3 roby přejdů. Dyž viděl, že už sů přejené a Plechaňova též brzo přijde na mostek, položil honem pěkně uvázanů krabicu na kraj mostka a honem sa vtáhnul zpátky pod mostek. Za chvílu přišla Plechaňova a ohlédňaci sa na všecky strany, lesti ju nekdo nevidí, hybko sdělala nošku ze zád a šup s krabiců do nošky. „Och, co tote, já mám štěstí,“ povídá si polohlasně: „To istě jakémusi kolařovi vypadlo z tašky lebo z ruksaka.“ Ale nebylo času na přehlédání nálezu: „Šak až doma to budů starý a děcka hledet', co sem donésla.“ Nošku hodila na záda a už šla dál k domovu.

Strýc honem vyléz z potoka, hodil na sebe lepší kabát a chytil 4 metly, svázal provazem, přehodil přes záda a hybaj za Plecháňovů. Nés akorát vedla kůsek dál do hospody objednané metly a tož při tem sa třeba dozví, jak to u Plecháňů dopadlo. Tetku dohnál za chvílu a aj ju předběh. Byl už pár kroků napřed', dyž ho zastavila Francka Chrobákova, sůsedka Plecháňů, šla užňůť kozi trávy a chtěla též kúpit' jednu metlu. Ale aby chvílečku počkál, než téj trávy užne, že bude hned' zpátky a metlu si vezme a zaplatí.

„Šak běžte napřed k nám.“ To sa strýcovi Franckovi hrozně hodilo trochu sa zaposmětat kolo Plechaňů. Tož šel. Plechaňova ho mezitým došla a tož šli spolu. Sednul si u Chrobáků na dvoře na špalek a dělál, že dříme, opíraja sa o čagan. Zatel Plechaňova došla do izby celá rozščasněná svým nálezem, ani z opatrnosti nezavřela izbové okno, co vedlo zrovna na Chrobáků dvůr, kde seděl strýc Matula. Povědá celá zadýchaná svému mužovi: „Já Ti mám starý ščestí, toťkaj sem našla kartáč rýžák a dnes podívaj sa.“ Bylo čuť jak šůpla krabiců po stole: „Honem podajte křívák, je tá šnorka pevno zadržnutá, nebudeme sa s tým plantat.“ „Co je tam maměnko?“ ptajů sa děcka. „Tož jednako jančary nové od Batě, šak poznáte po škatuli,“ povídá matka a už bere od kehosi křívák na rozřezání šnorky. Ale namísto radostného údivu je čuť vřískání a kvičání a nájvēc jačí na svaté mena Plechaňka, aj strýca je tam čuť basomtiť, děcka bečá, no hotová Sodoma.

V tem sa vracá Chrobáčka s trávů a hledí udiveno, co sa u Plechaňů pro božky děje a ptá sa strýca, lesti neví, co sa tam stalo. „Copak já vím?“ povídá nevinno strýc Francek, v tem vyletí najstarší cěrka Plechaňova a povídá sůsedce Chrobákovéj: „Tetičko, prosím Vás, poďte k nám honem, pomozte nám vyhnat' z izby hadisko, vléz nám pod lože a bojíme sa, aby nám nevléz do loža.“ Chrobáčka spráskla údivem ruky a ptá sa cěrky: „A tož jak sa Vám dostal do izby?“ „Tož maměnka našli jakůsi škatulu, mysleli si, že to dosi ztratíl jančary a zatel tam byl had a ona ho doněsla na zádoch v nošce až dóm.“ „Ja, tož tak to bylo, to tam donajspěš dál napotvoru a ona sa na to ulakomila“, povídá Chrobáčka potichu prorocky strýcovi. „No, napřed' Vám dám za tů metlu a potem jim půjdu pomoci“ a ide do stavení pro peníze. Strýc sedí na špalku, kraďmo pohlédne k Plechaňovým oknom, za kerýma je slyšet štabarc, kerým sa snažíjá všeci vypudit' nevítaného podnájemníka.

Tetka prý leknutí odstonala a z města už chođívala zarovno s druhýma, lebo jí chvílama napádalo, co lesti ju nekdo pozoruje, už račí nechcu najít' nic ...

Strýc Bortel na trhu

„Starý, musíš jít v pondělí do města, koupit pár hrnců na mléko,“ povídala svému mužovi tetka Bortlena. V jiných staveňách mívají tyté starosti o doplnění domácnosti na svých bedrách cele robky, ale tetka Bortlova měla přecaj na horší práci a posílky svého Martina. „A tož koléj,“ ptál se potom v pondělí ráno ešče pro istotu svéj nadpoloviční věčiny. „Tož aspoň 6 a pěkně baňatých a né moc velkých, ani malých, tak tři lebo čtyř litrových, aby to nebylo těžké na nosení do sklepa. Strýc si představil 6 hrnců a praví: „A jak jich tolejš ponesu, přes rameno neunesu ledva 4, zvázané dva a dva.“ „Šak dosi pojede, kterýsi furman, dáš to na vůz,“ ví si hned rady tetka. „No nevím, jak to pořídím,“ stará sa strýc. Ví, že od plánů ke skutečnosti bývá nekdy daleko a to je čehosi moc, 6 hrnců pěkně baňaté, nemalé, nevelké, „No nevím, nevím.“ Měl z toho těžkú hlavu, tetka byla neuhovená a vymýšlavá a kdyby jí přinés neco neakorát, měl by počůvání na koléj časů. „Třeba tam budů hrnčíři aj ze světa a bude si v čem vybrat,“ utěšoval sa strýc.

Došel do města a hned sa brál k náčiňů. Ale jak natoš, samé velké hrnce tam měli a enem dva hrnčíři tam byli, až na konci placu sa naň usmílo šťastí. Byl tam hrnčíř a ten měl hrnce zrovna podla strýcovéj představu. Ani velké, ani malé, tak tři litrové, baňaté (pravda, bez kvítků, ale pevné). Pěkně na vrchu otevříté, to bude na tem skřídélka pěkně pasovat, myslí si strýc a už sa hrne k hrncem. Trochu ho mrzí, že mají ty hrnce enem po jedněm uchu, ale šak to nic, omlůvá strýc v duchu doměľú nedokonalosť hrnců, druhů ruků sa chytne pěkně pode dno a je to. A tož už kupuje: „Kolik stójá ty baňálky, pantáto?“ ptá sa strýc. „Po 5 kč pantáto,“ odpovídá hrnčíř a strýc sa raduje, jaké laciné hrnce staréj donese a: „Nejsů to aušuse?“ „Ale kdeby, já nedělám aušuse,“ povídá hrnčíř. „Lesti Vám nevydržá, tož Vám dám podruhěj zadarmo. A kolik jich chcete. Šest? No, tady máte, je viděť, že ste chlap k světu.“ Strýc zaplatil, pozvazoval hrnce provazem a špagátem a v tem už vidí, jak jede po placi sůsed z horních pasek. Jejda, to je náhoda, on mně to aj doveze a už utěká za Mand'ákem, sůsedem podolším a ptá ho na odvoz hrnců. „Ale beze všeho, strýče a praví Mand'ák: „Enem si zajedu do skladu pro hnojivo, počkejte ňa tady.“ Strýc Bortel naradovaný, že to tak dopadlo, čekál na furmana. Ten přijel až za hodně chvíľu, že tam bylo hodně lidí. Za tým hrnčíři už sbalili neprodané hrnce, naložili na vozíky a odjeli dómu.

Mand'ák hledí na strýců náklad a povídá trochu udiveně: „A nač ste kupoval tolkých hrnců, dyť ani malých děcek nemáte?“ Strýc Bortel naň vyvalil oči a povídá: „Jaké hrnce pro děcka, dyť to mám na mléko!“ „Tote? Dyť to sů hrnce na potřebu pro děcka, to nevíte, strýče? No to Váš tetka pochválí!“ „Pro pána krála, co včil, hrnčíři sů pryč, peníze sů pryč a já mám nočňáků pro celý regiment!“ „No, nelamentujte, strýče,“ stavíme sa na Stinadloch u hrnčířa, třeba tam nejaký hrnec měť bude, peníze Vám zaradím.“ Strýc Mand'ák byl dobrotisko, věděl, že by strýc Bortel musel přepočut celý řetaz výčitek od tetky, tož sa nad ním slitoval a pomoh mu z bryndy. Hrnce koupili, byly trochu věčí, než si strýc představoval, ale byly s květama a měly obě uši a hlavně slůžily pro mléko. A ešče udělali kšeft, ty neščasné baňálky, co strýc koupil v městě, nevěďa nač slůžá, vzal hrnčíř na protiúčet, dyž mu strýc Mand'ák, kerý sa s hrnčířem dobře znal, vozíval mu dřevo, vyprávjal strýcovu patáliju. Hrnčíř sa smíl až mu břuch poskakoval a povídal strýcovi, kolik že má doplatit. Ten rád doplatil, enem dyž měl hrnce jaksapatří.

„Víte, enem po tem laciném zbožů věčinu moc nebývá,“ pověďá strýc a škrábe sa na vůz za hrncama. Strýc Mand'ák sa též směje pod fůsy, ale tak, aby to sůsed neviděl.

Poklad

Už vidím, jak Vám oči povylezů, když to slovo uslyšíte. Co by né. Dyt' bylo od svoření světa lidí, co sa jim peníze, lebo zlato líbilo, dycky většina. Enem největší kumšt byl, sa o nejakém tem pokladě, ať to byla truhla peněz, nebo hrudy zlata a všelijaká tá paráda z něho, zvěděť, kde je. Dost' lidí sa o ten špás pokusilo. No, nekeří měli šťastí, nekdo zas smolu, že pozbyl aj co měl, alebo život. Mezi ty druhé patřil aj strýc Bůrovják z pod Kyčery.

On Vám měl jakési zalíbení aj ze svojů Marýnú v citýrování duchů, špiritisti, lebo jak sa jim praví. No a tož raz při jakějsi sedánce s tyimi duchy sa od keréhosí prastaříčka dozvěděł, že kdyby kopal v Cábských lesoch, že dobře dopadne, ale že sa musí ponáhláť, až na ten nález přijde. Řek prý mu ten duch, aj na kerém místě. No tož to víte, strýc s tetkú do rána už oka nezlepili a ráno vjó do lesa z lopatů a krumpáčem. No, ale to víte, to je práca sytná v zemi sa drabat', tož si přizvali strýca a kmocháčka, muséli jim cht'a nechťa řečť, o co ide. Tí trochu nedůvěřivo krútili hlavami, ale když jim Bůrovjáci slíbili část toho pokladu, tož kopali.

Po páru dňoch sa jim to rozležalo v hlavě a povídali Bůrovjákom, že z toho pokladu nechcú nic, ale za prácu ať jim platí. No Bůrovják byl skoro rád, že sa nemusí z nikým dělit' a tož si počal peněz u Žida a platil. Práca byla úmorná, v zemi byly skaliska, bylo třeba sa posilovat' nejaků kapků truňku. To šlo též do peněz, dluh u Žida narůstal do povážlivěj částky, ale Bůrovják sa utěšoval, že to všecko razem začmajzne z toho pokladu. Ani dómu pod Kyčeru nechodil na noc. Udělal si z četiny bůdu a přespával blízko jamy, aby mu nekdo jeho už opravdu drahý poklad nevyfůknůl.

Konečně narazili na veliký plochý kameň, ale tým nebylo možné ani hnůť. „Tam to bude, tam!“ celý bez sebe křičál Bůrovják: „Šak už sem myslel, že si ze mňa prachstaříček dělali škláby. No, ale co povídali? Že sa máme ponáhláť, až na nález přijdem, tož chlapi do toho!“ Najrači by byl v téj slavněj chvíli sám, až odvalá kameň a nájdu, och, co nájdu? No třeba dzbel pylný peněz lebo co. Šak opravdu by třeba kmocháček moh vylézt', lebo aj strýc Martin, my třé na to stačíme, netřeba moc očí. A hned' povídá: „Víte co, chlapi? Vy, kmocháčku a strýče vylezte hóre a nachystejte tam kopu četiny až to vytáhnem, honem to přikryť!“ Chlapi trochu nechotně poslechli a vylézli z dvacetimetrovej hlůbky ven po zvázaných žebřoch. „Tož do toho!“ pobídnůl nedočkavě Bůrovják syna a bratra. Chvílu sa mordovali, ale konečně kameň povolil. Ale, co to? Namísto nejakého pokladu, vyvalila sa z pod kameňa voda se silným hukotem. Všeci zděšeně zkríkli a hnali sa k žebřu a honem hore, ponáhlali sa co mohli, enom sa modlili, aby sa žebře nezlámaly. Ani krumpáče nepobrali, byli málo živi strachem a hrůza jich obešla teprv, dyž byla za chvílu d'ůra pylná kalnej nazelenalěj vody. Strýc ležál bledý skoro bez ducha na chvojách četiny a zmoh sa enem na větu: „Měli sme opravdu šťastí, aji pilno, horší co bude s nami?“

No dopadlo to bledě. Chalupu moseli prodat' na dluh a odešli kdesi do světa, hlady nepomřeli, ale na poklady už nevěřili. Zostala po nich enom tá pověšť a d'ůra v lesoch a nám poučení, že není dobré s tým, co zaváňá špiritismem nebo špiritusem, nic měť!

Košík

Už je temu hodně roků, ale ešče starší lidé pamatují, jak robky chodívaly s máslem přes kopce a lesy do města na trh. Bývaly to perné cesty, ráno ešče za tmy. Kolikrát bylo snihu po kolena nebo pršalo a ony chudery musely s páru kůsky másla do trhu, aby mohly zas nakoupit potřeby k vaření jako je cukr, můka, sůl, rýža, kaša a loj na zasmažování stravy.

Nenosívaly robky prvej teplých gatí tepláků. Takové vymoženosti ešče vtedová nebyly a tož broďaci sa vysokým snihem, kolikrát až do krvi mívaly nohy odřené. Do města přišly chudery ustaté, spocené a dyž mosely hodinu, aj dvě, z máslem v trhu stát, než sa městským paničkám uráčilo máslo kúpit, zimů sa enem drkotaly, aj nejedna z teho ochořela na zápal plůc. A to nebyly ešče vsecky trampoty, keré musely valašské robky s prodajem másla a vajec podstupovat. K téj namáhavěj a dalekéj cestě patřil ešče strach z přepadení v lesoch, přes keré sa muselo jít. To už velice dbaly na to, aby sa jich sešlo věcej, aby šly pohromadě. Když sa nekerá opozdila a šla sama, byla pynná strachu, jak přejít háje.

Jednůc sa tak podařilo aj tetičce Hrachovcověj. Měla choré děcko a tož sa trochu ráno omeškala, aby mu uvařila léky a robky ju odběhly. Šla sama, ponáhlala sa co mohla, ale žádnů robku už nedohonila. Dyž přechodila háj a byla už pomály venku, vystasil sa před ňů na chodníku chlap. Vyškubnůl jí košík z jedným uchem, kerý nésla přes ruku a pryč do lesa. Tetička chudák zakřičala pomoc, ale bylo ešče skoro tma, bylo to před Vánocama a chlap byl dávno desik v lesi.

Nevěděla ubohá, co si počat, tož sa dala utékat dopředku k městu. Uběhla kůsek cesty, z lesa už byla venku a pod lesem už byly pořidku roztrůsené chalupy. Tetička byla polekaná aj celá zničená tým, co ju potkalo. Potřebovala si nekde odpočinůt a postěžovat si. Přichodila k jedněj chalupě, svítlo sa tam. Šla dalej, nevěděla kdo tam bývá, ale to jí v tu chvílu ani nevadilo, chtěla za ludma. Vešla do nízkěj jizbičky, na stole hořela svíčka, ale už pomály dohořivala. V jizbě nebyl nikdo. Hrachovcověj sa ale uzdáo, že je slyšet venku jakýsi hlas, tajak ve chlévě. Nechtělo sa jí už jít nikoho hledat, povídala si, že šak kdosi přijde a sedla si na lenošku poblíž stola, zády ke dveřám. Svíčka už dohořela a v jizbě sa setmělo. V tem sa pootevěřely rychlo dveři a jakýsi chlapský hlas povídá: „Na ženo, přinés sem Ti košík a já ešče idu.“ Košík cuknul na zem a dveři sa zavřely. Hrachovcova vyskočila a hledí, pro pána krála, to je můj košík!! Bleskurychle drapla košík a ven ze dveří.

Když vyběhla z chalupy, přímo sa střetla s třema ženskýma ze sůsední dědiny, co šly též do trhu. Oh, jak byla ščasná, že má svůj košík a že už sa nemusí bát, že jí ho dosik zebere. Nemohla chudák rozrušením ani mluvit, ani nohy jí cosi neslůžily. Dobře sa ale rozhlédla a zapamatovala si, v kerěj chalupě to byla a jak sa Tí lidé menujů, co sů tak zlí a nehanební, že můžů okrádat takové chudáky. Nebyla sama tetička Hrachovcová, kdo v háji o košík přišla a tož její případ osvětlil a vyzradil lovca košíků chudých robek. Lebo to sa rozumí samo sebou, že tetička si svůj zážitek nenechala sama pro sebe a tož zme sa to aj my dozvěděli!

Jak strýc Ovesňák páčil slivovicu

Nechcu chválit' opilstvo. Slivovica má byť enim na léky. Už strýc Hutkala povídávali: „Nejaká kapka neškodí, enim nesmí byť moc malá.“ „A dyž sa pije, tož piť jak hovado, né jak človek, pretože hovado ví, kdy má dost' a človek né. A dokonca kráva by za koňalku nešla ani krok, téj ju mosí do hrtáňa nalét'!“

No, ale tož dělajte ľudom nejakú protialkoholickú přednášku. Věčinu všeci co pálivajú slivovicu povídajú, že to majú na léky. Tož dělajte, dyž je tolkých maródu! Ale divné je mně jedno, že třeba sa tým ľudé tak pilno léčá, maródu přibývá a ešče co jiných ledajakých příhod sa při tem kurýrovaňu zmezne, strýc Ovesňák mně to dosvěčí!

Také sa mu urodilo trochu trnek a tož sa hníkali s tetkú Verunú co s nima. Strýc chtěl slivovicu a tetka zasěj trnky usušit'. „Věcej sa tým zavede,“ povídala tetka: „Než jakúsi gořalú, to není žádné živobyťi a ešče to za vypálení kus peněz koštuje.“ Strýc to musel uznat', ale po chuti mu to nebylo.

Ale co sa nestalo. Zdálo sa, že patron ožralých je na straně strýcověj a že mu k téj slivovici enim dopomože. Začalo pršať, pršalo pomály týdeň a trnky popraskaly, že z nich byli enim motýli, tož co s nima! Strýc jich otrás a tetka s těžkým srdcem pozbírala a dali jich na kvas do bečky na slivovicu. Tetka sa v duchu rozlúčila z vidinú měcha suchých voňavých trnek, keré mohla přidávat' pěkně do vařeněj kaše, rýže a fazolí. Zato na strýca sa v jeho představách usmívala bečulka slivovice, kerú si z palírně ze svých trnek přinese a tetka nesmí už říct' ani muk. Po pravdě byl v duchu rád, že to tak dopadlo. Loňskú už měl „využívanú“, no tož co by měl, dyby stará trnky nechala usušit'.

Kvas byl už ukvasený, zralý a strýc slavnostně véz bečku do palírně. Véz ju na tragači, tož sa aj zapotil, lebo to bylo pomály 2 hodiny cesty do susední dědiny, velkú oklukú po silnici. Jináč sa tam pěšo chodívalo přes kopec, ale to by tragač s bečkú do kopca neutlačil. V palírně bylo chlapú věcej, co takéj přivézli kvas. Nekeří už měli vypálené, tož koštovali a dávali aj ostatním po kalíšku. Aj strýc Ovesňák dostal štamprlu. „No kdo ví, jaká tá moja bude“, myslél si strýc. Tož došla řada aj na něho a za pár hodin měl aj on slivovicu v maléj bečulce tak desetilitrověj. Tož počastoval chlapý aj on, jak při páleňu slivovice bývá a brál sa dómu.

Šak bylo už k samému večeru. Tragač aj s bečkú od kvasu dal na vůz jednému podalšímu susedovi, co též přivéz do palírně. Nevadí, že býval ten sused hodný kúsek od strýca Ovesňáka: „Šak si pro to strýcu zítra přídu, aby Vám to u chalupy nezavazalo,“ pravil Ovesňák a sám sa vydal aj s bečičkú na rameni přes kopce, najkratší cestú dómu. Trochu sa mu nohy plantaly, možná proto, že od rána nejed, enim pár kalíšků slivovice vylupnul. No šak sa rozéjdu, uklidňoval sa strýc. Přesto šak ze 2 krát' odpočívál, než vyšél na kopec. Dycky si sdělal při tem bečicu s ramena a vytáhňa špunt, potáhnul si trochu téj dobroty. „Nó, už sem na vrchu,“ oddechnul si, dyž vyléz na kopec. „Po kopci už pomašíruju jak strela a potem s kopca to teprem půjde,“ hučal si pro sebe strýc.

No tož zrovna to tak nebylo, jak si strýc myslél, ale za chvílu měl táhlý kopec za sebú, dostal sa do lesíka a cesta sa už začala prudko svažovat' dólu s kopca, pod kerým u potůčka měl strýc svoju chalupu. Nohy měl už hodně neisté a ešče kořeně stromú trčaly přes cestu jak naschvál. Strýc už vychodil z pod stromú, dyž v tem, oh neví ešče dodnes, jak sa to stalo, kopýcnul o kořeň, co trčál z cesty. Strýc sa zakocmál a bác na zem dólu hubú. No to by nebylo ešče to najhorší, třeba sa ukrutně lek aj uderýl, ale bečica ze slivovicú, co ju nés na rameně, róchla o zem, no nerozsypala sa, ale vyskočila dobře metr zvéša a hybaj dólu z kopca. Špunt při tem nárazu vyletěl, že pravda slabo držál, dyž ho strýc po cestě co

chvíla vytahoval a strýcovi sa naskytnúla pro jeho oči přesmutná podívaná, jak tá dobřučká slivovica, při tych hopancoch, co bečica dólu dělala, z bečice ven chrstala.

Ani nevěděł, jak friško byl na nohách a hnál ze zdvihnutýma rukama za ňů. Nedohnál ju, až sama čváchla do bařiny, co sa krávy napájaly, strýc tam skočil za ňů po kolena do vody a blata, ale v bečici už bylo slivovice málo, ešče téj kalnéj vody z galuže mu do ní honem natéklo, než sa k ní dostál. „Oh, na mů rozdušu, jak nemá z nečeho byť nic, tož můžeš dělat' co chceš,“ božekal: „Tož nemá ani stará suchých trnek, ani já slivovice.“

V ten rok nemoh strýc Ovesňák ani marodít', dyž neměl léků, ale přežil to v tedová aj bez nich!

Závěr

Všechna moravská i česká nářečí jsou současným působením masívního vlivu spisovného jazyka víceméně na ústupu, ne-li v úplném zániku. Proto ani u valašského nářečí nelze předpokládat, že by mohlo někdy dojít k jeho opětovnému oživení, a to jak ve formě mluvené, tak i psané. Zachovat ho lze pouze pro úzkou skupinu zájemců v oblasti lidové kultury či jako historické zvláštnosti kraje pro naše potomky.

Předložený projekt byl veden snahou posbírat střípky ze životů jednotlivých lidí z doby dávnější, poukázat na jejich skromnost, časté strádání, vyjádřit obdiv nad jejich vytrvalostí a pracovitostí v tehdy chudém kraji a uchovat z jednotlivých témat pro naše děti ze ZŠ v Růžďce co je poučné a zajímavé.

Jsem si plně vědoma toho, že vzhledem k rozsahu práce nebylo možné zachytit všechno důležité a podstatné z této doby, i když by si to naši předkové právem zasloužili. Vždyť krása Valašska, život lidí v něm a připomínání minulosti by se mohly stát nevyčerpatelným zdrojem inspirace pro nás i pro naše budoucí pokolení.

Velkým zážitkem byla pro mne příležitost nahlédnout do vzpomínek pamětníků z doby ještě dávnější, z let 1870-1910. Autorem těchto zápisků je pan Zdeněk Ruda (1913-1982), spisovatel a ředitel Okresní knihovny ve Vsetíně.

Sám vnímal a popsal Valašsko doslova takto: „*Není snad kraje v naší republice, který by byl obestřen větší romantikou, než právě Valašsko. Země příkrých, lesnatých gruní, šumících potoků a dívoce rozervaných ráztoč a grap; země tvrdá kamenitými políčky i mateřsky měkká travnatými pasínky s kořennou vůní jalovce a temných, čupřinatých smrčín ...*“

Přepis rukopisu č.1: Od pana Zdeňka Rudy

Zdroj: [1]

Při čtení vzpomínek lidí z této doby na mne dýchla nejen romantika, ale i doba s těžkými životními osudy lidí a jejich dětí. Právě ony odcházely většinou už od desíti let do služby, poznaly těžkou práci na poli, staraly se o dobytek, zakusily co je to hlad, uměly šetřit halěř k halěři. Velkou roli hrál majetek. Bohatí rodiče bránili svým dětem vzít si *chasníka nebo děvče z chudoby*. Často tak vznikalo mnoho nešťastných manželství, ze kterých už nebyla cesta zpátky, neboť možnost rozvodu prakticky nepřicházela v úvahu. A kolik ponížení a opovržení musely zakusit svobodné matky (*zavítky*). O tom by mohla být napsána ještě další a daleko rozsáhlejší práce.

Pracovití, skromní a životem těžce zkoušené lidé, kteří už většinou dávno nejsou mezi námi, si zaslouží náš obdiv. Určitě si zaslouží, aby i naše děti ze Základní školy v Růžďce na ně nezapomněly!

Resumé

Lidové tradice Valašska

V dnešní době je většina českých a moravských lidových tradic a nářečí na ústupu. Navíc historie a kultura regionu jsou velmi zřídka součástí učebních osnov na základní škole, hlavně kvůli nedostatku vzdělávacího materiálu.

Cílem této práce je vytvořit speciální vzdělávací materiál pro použití na základní škole. Měl by oživit staré tradice a kulturu regionu Valašska a obzvláště vesnice Růžďky.

Zabývá se starými místními zvyky, tradicemi vztahujícími se k různým svátkům během roku, tradičními lidovými kroji, jídlem, řemesly, poezií, povídkami a nářečím.

Obsahuje také potrobnou metodiku pro učitele a pracovní listy pro žáky. Tento materiál je připraven k použití v hodinách, aby podporoval vědomosti a tvořivost dětí a posílil jejich vztah k místu, kde žijí.

Folk traditions of Wallachia

Nowadays most bohemian and moravian folk traditions and dialects are on the decline. Besides, history and culture of the region are very rarely part of the primary school curriculum, mainly because of lack of the educational material.

The aim of this work is to create a special educational material for primary school use. It should enliven the old traditions and culture of the region of Wallachia and especially the village Růžďka.

It deals with old local customs, traditions referring to different holidays during the year, the traditional folk costumes, food, craft, poetry, stories and the dialect.

It also contains teacher's guidelines with detailed instructions and worksheets for pupils. This material is ready to be used in lessons to support pupils' knowledge and creativity and to strengthen their relationship to the place where they live.

Seznam použité literatury

- [1] Zdroj vlastní.
- [2] Ing. Vidašič Jano.
- [3] ŠTIKA, J. *Lidová strava na Valašsku*. Nakladatelství Profil Ostrava, 1980, 48-015-80, 45 s. a 81 s.
- [4] URBACHOVÁ, E. *Lidový kroj na Vsetínsku*. Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně, 2004, ISBN 80-239-4011-2.
- [5] Internet - <http://www.czech.cz/cz/kultura/puvab-tradic/kroje/>.
- [6] POLÁŠEK, J., KUBEŠA, A. *Valaské písničky I. – VII. díl*. Vydal Milotický Hospodář v Milovicích nad Bečvou, 1941.
- [7] FILEK, P. *A vy páni muziganti*. H Music Publishing, 1999, ISMN M-706510-12-5.
- [8] Pohlednice Pozdrav z Valašska, foto Zdeněk Hartinger.
- [9] KAZMÍŘ, S. *Slovník valašského nářečí*. Nakladatelství Dalibor Malina, Vsetín, 2001, ISBN 80-903010-1-0.
- [10] BALETKA, L. *Růždka, pohled do historie obce na Valašsku*. Vsetín 1998. <http://cs.wikipedia.org/wiki/R%C5%AF%C5%BE%C4%8Fka>.